

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA *EDUKOLOGIJA*
Vaiko teisių apsaugos vadybos specializacija

NERINGA DARULYTĖ

Magistro baigiamasis darbas

**VAIKO TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMAS KARO PABĖGĖLIAMS
ĮGYVENDINANT ĮTRAUKŪJĮ UGDYMĄ PROGIMNAZIJOJE**

Darbo vadovė doc. dr. Jurgita Lenkauskaitė

Šiauliai, 2023

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Neringa Darulytė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija Šiauliai Academy
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Edukologija (Vaiko teisių apsaugos vadybos specializacija) Educology (Specialization in Child Rights Protection Management)
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Vaiko teisės į mokslą užtikrinimas karo pabėgėliams įgyvendinant įtraukįjį ugdymą progimnazijoje Ensuring Child's Right to Education for War Refugees Through Inclusive Education in Progymnasium
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas Final Thesis

Garantuojau, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Neringa Darulytė, pateikdama šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Neringa Darulytė, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
Embargo Period**

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:

I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / months

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / an embargo period shall not exceed 60 months).

Embargo laikotarpis nereikalingas / no embargo requested.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / Reason for embargo period:

--

SANTRAUKA

Temos aktualumas. Europos šalyse siekiama kurti įtraukų ir kokybišką ugdymą kiekvienam Europoje gyvenančiam vaikui, tačiau Lietuvoje įtraukties gerinimas yra išlikusi viena iš pagrindinių švietimo problemų bendrojo ugdymo įstaigose. Nors įtraukusis ugdymas yra visų be išimties vaikų mokymasis bendrojo ugdymo įstaigoje, o švietimo prieinamumas pabėgėlių vaikams yra laikomas vienu iš svarbiausių prioritetu, tačiau ne visada yra užtikrinama vaiko teisė į mokslą. Po 2022 metais netikėtai prasidėjusio karo Ukrainoje, į Lietuvą atplūdo didelis mokyklinio amžiaus karo pabėgėlių skaičius, kurių reikėjo įtraukti į bendrojo ugdymo įstaigas ir užtikrinti jų teisę į mokslą.

Probleminis klausimas. Kaip progimnazijoje organizuojamas ugdymo(si) procesas siekiant užtikrinti karo pabėgėlių teisę į mokslą?

Tyrimo objektas – teisės į mokslą karo pabėgėliams užtikrinimas progimnazijoje.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaiko teisės į mokslą realizavimą karo pabėgėliams mokykloje, siekiančioje įgyvendinti įtraukųjį ugdymą.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti priverstinių migrantų sampratą ir teisės į mokslą užtikrinimo būdus bendrojo ugdymo įstaigoje.
2. Iširti vaiko teisės į mokslą užtikrinimo karo pabėgėliams patirtį progimnazijoje.
3. Įvertinti mokymo(si) prieinamumo galimybes karo pabėgėliams svetimose kalbinėje aplinkoje.

Tyrimo metodologija ir metodai. Magistro darbe vadovaujamosi reliatyvizmo nuostata ir socialinio konstruktyvizmo prieiga. Taikyta mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, pusiau struktūruotas interviu, analizės metodas – kokybinių duomenų turinio analizė.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo X progimnazijoje dirbantys ir besimokantys 26 informantai: 21 suaugęs ir 5 karo pabėgėliai vaikai iš Ukrainos.

Tyrimo rezultatai. Karo pabėgėliams vaikams yra sudaromos sąlygos socializuotis, įtraukiant juos į bendrojo ugdymo įstaigą kartu su kitais vaikais, teikiama jiems reikalinga psichologinė pagalba. Tačiau nukenčia ugdymo(si) kokybė dėl kalbos barjero ir ribotų mokyklos galimybių skirti šiems vaikams padedančius asmenis.

Esminiai žodžiai. Teisė į mokslą, karo pabėgėliai, įtraukusis ugdymas.

SUMMARY

Relevance of the topic. European countries strive to create inclusive and qualitative education for every European child, but in Lithuania, improving inclusion remains one of the main educational problems in general education institutions. Although inclusive education is the education of all children without exception in general education, and access to education for refugee children is considered a top priority, the child's right to education is not always guaranteed. Following the unexpected outbreak of the war in Ukraine in 2022, a large number of school-age war refugees arrived in Lithuania and needed to be enrolled in general education and their right to education to be guaranteed.

Research problem. How is the educational process organized in progymnasium to ensure the right to education of war refugees?

The object of the research is ensuring the right to education for war refugees in progymnasium.

The aim of the research is to reveal the fulfillment of the child's right to education for war refugees in a school aiming to implement inclusive education.

Research objectives:

1. To investigate the concept of forced migrants and ways of ensuring the right to education in a general education institution.
2. To explore the experience of ensuring the child's right to education for war refugees in a progymnasium.
3. To evaluate the accessibility of education for war refugees in a foreign language environment.

Research methodology and methods. The Master's thesis is guided by a relativistic attitude and a social constructivism approach. The analysis of scientific literature and documents, semi-structured interview, and content analysis of qualitative data were employed.

The research sample consists of 26 informants working and studying at the X progymnasium: 21 adults and five war refugee children from Ukraine.

Research results. War refugee children are provided with the conditions to socialise by including them in a general education institution together with other children, they are provided with the necessary psychological aid. However, the quality of education is compromised due to the language barrier and the limited capacity of the school to provide assistants for these children.

Keywords. Right to education, war refugees, inclusive education.

TURINYS

IVADAS	6
1. PRIVERSTINAI MIGRAVUSIŲ VAIKŲ YPATUMAI IR TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMAS SVETIMOJE ŠALYJE	9
1.1. Migracijos samprata ir jos ypatumai, lemiantys veiksniai.....	9
1.2. Privertinai migravusių asmenų bendrieji bruožai ir vaiko teisių realizavimas.....	11
1.3. Karo pabėgėlių vaikų teisės į mokslą įgyvendinimas įtraukioje mokykloje	14
1.4. Ugdymo(si) proceso organizavimas įtraukiant karo pabėgėlius ir atliepant jų poreikius	18
1.5. Švietimo pagalbos teikimo prieinamumas pabėgėliams Lietuvoje.....	24
2. TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMO KARO PABĖGĖLIAMS TYRIMO METODOLOGIJA	27
3. VAIKO TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMO KARO PABĖGĖLIAMS TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ	30
3.1. Mokyklos darbuotojų patirtys siekiant karo pabėgėliams užtikrinti teisę į mokslą.....	30
3.2. Karo pabėgėlių vaikų nuomonė apie vaiko teisės į mokslą realizavimą Lietuvoje	47
DISKUSIJA	52
IŠVADOS	53
REKOMENDACIJOS	54
LITERATŪRA	55
PRIEDAI	67

IVADAS

Temos aktualumas. Migracija yra tapusi neatsiejamu reiškiniu nuo šiuolaikinio pasaulio. Tačiau migracija gali būti suprantama dvejopai: tiek kaip daug įvairių galimybių, bet kartu kaip ir daug problemų visuomenėje ir šeimoje lemiantis veiksnys (Bagdonaitė, 2020, p. 6). Dėl šios priežasties migracija visą laiką buvo ir iki šiol yra tarp atidžiai stebimų ir opių problemų Lietuvoje. Remiantis Europos migracijos tinklo (2022) pateikiamais duomenimis, per 2021 metus į šalį atvyko 44858 asmenys, iš kurių tik apie pusę (23712 asmenys) atvykusių buvo Lietuvos piliečiai. Pastebima tendencija, jog su atvykusiais asmenimis, kartu atvažiuoja „ir jų mokyklinio amžiaus vaikai, kurie toliau mokosi Lietuvos mokyklose“ (Skerytė–Kazlauskienė, 2021, p. 75) ir turi prisitaikyti bei integruotis į Lietuvos švietimo sistemą. Europos Komisijos (2021) pateiktoje vaiko teisių strategijoje akcentuojamas siekis kurti įtraukų ir kokybišką ugdymą kiekvienam Europoje gyvenančiam vaikui. Pasiryžti siekti tokio tikslo tikėtina paskatino ir visame pasaulyje augantis mokyklinio amžiaus migrantų ir pabėgėlių vaikų skaičius, kuris išaugo 26% nuo XXI a. pradžios (Yarak, 2021, p. 2), taip pat ir požiūris į švietimą, kuris laikomas ypatingai svarbiu aspektu pabėgėlių, migrantų ir priimančiųjų bendruomenių ekonominei, socialinei ir kultūrinei integracijai bei vertinamas kaip investicija į geresnį gyvenimą (Khan, 2021, p. 4). Tačiau Lietuvoje įtraukties gerinimas yra išlikusi viena iš pagrindinių švietimo problemų bendrojo ugdymo įstaigose. Būtų galima teigti, jog tam įtaką daro ir į šalį atvykusių imigrantų, iš užsienio sugrįžusių vaikų bei tautinėms mažumoms priskiriamų vaikų nepakankamas įtraukimas į švietimo sistemą. Mokyklos susiduria su atstovaujančių kultūrinę įvairovę mokytojų stoka, ugdytojų nepakankamais gebėjimais ugdyti skirtingų kultūrų vaikus ir dirbti su „vaikais, kalbančiais skirtinga gimtąja kalba“ (UNICEF, 2022, p. 7). Nemalonią tiesą apie tėvų požiūrį į karo pabėgėlių vaikus atskleidžia ir Frėjutės–Rakauskienės (2020) atlikto tyrimo duomenys – 45,1% iš apklaustųjų nenorėtų savo vaiko ar vaikų leisti mokytis kartu vienoje klasėje su pabėgėlių vaikais, o 19,5% iš tyrimo dalyvių dar nėra tvirtai apsisprendę dėl savo pozicijos šiuo klausimu. Kaysili ir kt. (2019, p. 123) pastebi, kad vietos gyventojai priešinasi pabėgėlių įtraukčiai, nes šiuos asmenis laiko socialine grėsme, todėl išryškėja nerimo fenomenas. Tai būtų galima laikyti viena iš svarbiausių problemų, kadangi šiuo metu daugybėje mokyklų yra ugdomi iš Ukrainos nuo karinių veiksmų pabėgę vaikai. O toks nusistatymas kliudo ir įtraukiojo ugdymo, įtraukios visuomenės ir aplinkos plėtrai. Svarbu paminėti ir tai, jog įtraukusis ugdymas nėra tik mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, įtraukimas į bendrojo ugdymo mokyklas. Booth ir Ainscow (2002) inkliuzijos indekse akcentavo įtraukaus ugdymo suvokimą, kaip kiekvieno vaiko ugdymą, todėl migrantų vaikų įtraukimo gerinimas turėtų abipusę naudą visiems ugdyme dalyvaujantiems asmenims. Mokyklos aplinka gali būti vertinama kaip naudinga priemonė migrantų kilmės vaikams, o kitiems

besimokantiesiems kaip galimybė ugdytis daugiakultūrinėse ir daugiakalbėse klasėse, kas skatintų atvykusių migrantų ir vietos vaikų bendravimą (Europos Komisija, 2020, p. 9). Vis dėlto, nors švietimo prieinamumas pabėgėlių vaikams yra laikomas pačiu svarbiausiu prioritetu, Cerna (2019, p. 35) pastebi, kad šalyse ne visada užtikrinama švietimo teisė ir susiduriama su iškilusiais iššūkiais popamokinio ugdymo lygmenyje (European Union Agency for Fundamental Rights, 2017). Todėl tai verčia susimąstyti dėl Lietuvą užplūdusios karo pabėgėlių bangos 2022 metais, kai atvyko apie 19 tūkst. mokyklinio amžiaus vaikų (Oficialiosios statistikos portalas, 2023; UNHCR, 2023). Nors Lietuvoje 2022 m. buvo atliktas kokybinis tyrimas dėl ukrainiečių priėmimo Lietuvoje, tačiau pagrindinis dėmesys buvo teikiamas atskleisti savivaldybių sunkumus ir gerąsias patirtis integruojant karo pabėgėlius suaugusiuosius, bet ypatingai mažai paliečiamas vaikų ugdymo(si) aspektas mokyklose. Dėl šios priežasties būtų galima teigti, jog Lietuvoje trūksta mokslinių publikacijų šia tema.

Problemis klausimas. Kaip progimnazijoje organizuojamas ugdymo(si) procesas, siekiant užtikrinti karo pabėgėlių teisę į mokslą?

Tyrimo objektas – teisės į mokslą karo pabėgėliams užtikrinimas progimnazijoje.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaiko teisės į mokslą realizavimą karo pabėgėliams mokykloje, siekiančioje įgyvendinti įtraukujį ugdymą.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti priverstinių migrantų sampratą ir teisės į mokslą užtikrinimo būdus bendrojo ugdymo įstaigoje.
2. Ištirti vaiko teisės į mokslą užtikrinimo karo pabėgėliams patirtį progimnazijoje.
3. Įvertinti mokymo(si) prieinamumo galimybes karo pabėgėliams svetimose kalbinėje aplinkoje.

Tyrimo metodologija. Reliatyvizme nėra absoliučios tiesos, o tik tiesa, kuria tiki ir vadovaujasi individualus asmuo. Kadangi skirtingi žmonės gali turėti skirtingą požiūrį į tai, kas yra moralu ir nemoralu, todėl kiekvieno įsitikinimas tam tikra tema yra vienodai reikšmingas (O'Grady, 2002, p. 3). Šiame darbe pasirinkta socialinio konstruktyvizmo prieiga, kuri leidžia suprasti, kas vyksta visuomenėje, kurioje tikrovė yra kuriama žmogaus veiklos, sąveikaujant su kitais ar aplinka, kurioje gyvena, o asmens mokymas(is) laikomas socialiniu procesu, kuris vyksta tik dalyvaujant socialinėje veikloje.

Tyrimo metodai. Magistro darbe taikyti teoriniai (mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, kuri sudarė sąlygas išsiaiškinti karo pabėgėlių vaikų galimybes lankyti ugdymo įstaigą, vaiko teisės į mokslą įgyventinimo aspektus), empiriniai (tyrimo duomenis buvo renkami taikant pusiau struktūruotą interviu, kuris padėjo atskleisti karo pabėgėliams vaikams sudaromas sąlygas

ugdysis bendrojo ugdymo įstaigoje kartu su kitais bendraamžiais), analizės (kokybinių duomenų turinio analizė taikyta surinktiems tyrimo duomenims analizuoti).

Tyrimo imtis ir atranka. Tyrime dalyvavo 26 informantai: 2 administracijos atstovai, 10 mokytojų (2 pradinių klasių mokytojos ir 8 mokytojai dalykininkai), 4 švietimo pagalbos specialistai, 5 mokytojų padėjėjos ir 5 karo pabėgėliai vaikai iš Ukrainos. Tyrimas buvo atliktas Vilniaus X progimnazijoje, kurioje po 2022 m. gegužės mėn. vykusio išorinio teminio audito vertinimo tema „Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo kryptingumas mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo programas“ buvo įvertinta aukštais balais (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022) bei šioje įstaigoje mokėsi karo pabėgėlių vaikai.

Tyrimo etapai ir organizavimas. Tyrimo medžiagai surinkti buvo pasitelktas pusiau struktūruotas interviu. Siekiant įvertinti sudaryto klausimyno tinkamumą, buvo atlikti du žvalgomieji (pilotiniai) interviu nuotoliniu būdu. Visi kiti interviu buvo vykdomi gyvai ir įrašomi. Interviu vyko kovo–balandžio mėnesiais, kurių trukmė svyravo nuo 23 min iki 1h 11min. Informacija iš karo pabėgėlių vaikų buvo renkama raštu, kai buvo gautas mokyklos vadovybės leidimas. Surinktas tekstas buvo transkribuojamas, koduojamas, duomenys grupuojami. Atliekant kokybinę manifestinę turinio analizę, buvo išskirtos kategorijos ir subkategorijos, kurios vizualiai pateikiamos lentelėse ir cituojama tekste.

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas.

Darbo naujumas – Lietuvoje nebuvo atliktas arba dar viešai nepublikuotas tyrimas, kuris tyrinėtų karo pabėgėlių teisę į mokslą, kai šie vaikai mokosi įtraukiojo ugdymo siekiančioje bendrojo ugdymo įstaigoje.

Rezultatų teorinis reikšmingumas – šiame magistro darbe buvo analizuoti mokslinėje literatūroje ir dokumentuose aprašomos teisės į mokslo užtikrinimą pagrindinės sritys (emociniai poreikiai, socialiniai poreikiai ir mokymosi poreikiai) kartu, todėl tai leido įvairiapusiškai ištirti reiškinį. Taip pat tokį įvairiapusį požiūrį suponavo įvairių informantų grupių apklausa.

Rezultatų praktinis reikšmingumas – tyrimu išryškėjo šiuo metu reikalingos priemonės (specialios programos ar plano sukūrimas, lietuvių kalbos mokymo reorganizavimas, papildomų lietuvių kalbos kursų reikalingumas už mokyklos ribų ir bendra užduočių bazė) mokytojams ir ugdymo įstaigai, kad būtų stiprinimas teisės į mokslą įgyvendinimas mokykloje.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 3 skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 11 priedų. Darbe pateikiama 20 lentelių. Darbo apimtis be priedų – 54 puslapiai.

1. PRIVERSTINAI MIGRAVUSIŲ VAIKŲ YPATUMAI IR TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMAS SVETIMOJE ŠALYJE

1.1. Migracijos samprata ir jos ypatumai, lemiantys veiksniai

Migracija yra daugumai girdėtas reiškinys. Dažnu atveju manoma, jog tai paprasta sąvoka, kurią būtų galima suvokti kaip žmonių persikėlimą gyventi iš vienos vietos į kitą (Tarptautinių žodžių žodynas, 2007; Paulauskas ir kt., 2008). Tačiau Boyle ir kt. (2013, p. 1) teigia, jog gerai apmaščius ir išnagrinėjus šią temą, iš tikrųjų migracija yra sudėtinga ir daugialypė. Rudžinskienės ir Paulauskaitės (2014) yra linkusios migraciją skirstyti į tris pagrindines grupes: emigraciją, imigraciją ir grįžtamąją migraciją, dar kitaip vadinama reemigracija. Paprastai emigracijos pasirinkimo priežastys yra siejamos su politinėmis ir ekonominėmis priežastimis (asmeninės gyvenimo sąlygos, šalies išsivystymo lygis, nedarbo lygis, minimalus arba vidutinis bendras darbo užmokestis, pajamų skirtumas, perkamoji galia, mokesčių sistema (Remeikienė ir Gasparėnienė, 2019, p. 188), taip pat išvykimo priežastis gali lemti studijos užsienio aukštosiose mokyklose, geriau apmokamas darbas ir noras būti su kiek anksčiau išvykusi sutuoktiniu ar draugu (Milerytė-Japertienė, 2018, p. 41). Nepriklausomai nuo veiksmų paskatinančių emigruoti, atvykęs asmuo į svetimą šalį laikomas imigrantu. Pasak Rosenblum ir Cornelius (2012, p. 247), imigrantai gali būti vertinami skirtingai: 1) kaip asmenys, patenkantys į priimančiosios valstybės darbo rinkas ir darantys įtaką ekonominiam poveikiui, dėl kurio kyla verslo ir darbo jėgos interesų priešprieša; 2) asmenys, kurie keičia priimančiosios valstybės kultūrą ir demografinę padėtį. Taip pat Žibas (2012, pp. 149–150) imigrantus apibrėžia kaip švietimo dalyvius, apgyvendinimo ir socialinių paslaugų sektoriaus gavėjus, kurie „plečia socialinių ryšių ratą su daugumos visuomene ir kitais“ šalyje gyvenančiais imigrantais. Tačiau vyrauja ir grįžtamosios migracijos atvejų, kai migrantai po laikino išvykimo į užsienį grįžta į savo gimtąją šalį (Wahba, 2014, p. 2). Kadangi visus šiuos judėjimus apima migracijos sąvoka, svarbu suvokti, kaip gali būti skirstomas šis reiškinys. Tam įtakos daro skirtingi faktoriai, kurie sudaro galimybes migraciją skirstyti pagal: 1) *trukmę* (ilgalaikė, pastovi, trumpalaikė, laikina, sezoninė, turistinė ir pan); 2) *persikėlimo kryptį arba vietą* (vidinė, išorinė/tarptautinė, lokali); 3) *migracijos pobūdį* (darbas, mokymasis, šeimų susijungimas); 4) *apsisprendimo savarankiškumą* (savanoriška, priverstinė, deportacija/prievartinė); 5) *politines priežastis* (repatriacija, pabėgėlių srautai, kolonizacijos/dekolonizacijos migracija) ir kitus kriterijus (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Boyle ir kt., 2013). Atsižvelgiant į migraciją skatinančias priežastis (vidiniai asmens interesai ir išoriniai veiksniai), galima pritarti Baubock (1994) pasiūlytam migracijos formų klasifikavimui, t.y. vyraujančioms dvejoms pagrindinėms formoms – savanoriškai ir priverstinei migracijai.

Savanoriška migracija yra siejama su žmogaus pasirinkimo laisve palikti šalį dėl mokslų, darbo, geresnio gyvenimo sąlygų ar šeimyninių aplinkybių, tačiau šiuo atveju yra visada išlikusi išvykusiam asmeniui galimybė bet kada grįžti į šalį, iš kurios emigravo (Skirbutaitė, 2010, p. 44). To nebūtų galima įvardinti, kai asmuo patiria priverstinę emigraciją. Faist (2018, p. 414) nuomone, priverstinę migraciją lemia valstybių nesugebėjimas apginti savo piliečių, kurios pasekoje susiformuoja pabėgėlių srautai į kitas valstybes. Nepriklausomai nuo žmogaus valios ir pasirinkimo, šią migracijos formą nulemiantys veiksniai gali būti: kariniai konfliktai, epidemijos, nenumatytos gamtos stichijos ar blogėjančios aplinkos sąlygos, klimato kaitos padariniai, politiniai, religiniai persekiojimai bei kiti panašaus pobūdžio faktoriai arba kitaip tariant, tai galima būtų apibrėžti kaip tokias priežastis, kurios nepriklauso nuo žmogaus galimybių pakeisti ir pasipriešinti (Skirbutaitė, 2010; Faist, 2018). Turton (2003, cit. Skirbutaitė, 2010, p. 44) įsitikinęs, jog yra būtina atskirti bendrą migraciją nuo priverstinės. Šią poziciją lėmė keletas priežasčių: 1) šie atvykę imigravę asmenys turi savitas patirtis ir poreikius; 2) būtinumas skirti daugiau dėmesio priverstinės migracijos fenomenui dėl kasmet augančių migracijos žmonių skaičius; 3) reikalingumas atsisakyti nuostatos „jie“ ir vertinti kaip „mes“, kadangi imigrantai tikisi iš mūsų, jog atsižvelgsime į jų išgyventą stresą ir norą sugrįžti namo, į savo šalį, tačiau taip pat ir tiksi geresnio gyvenimo sau ir savo vaikams (Skirbutaitė, 2010, p. 44). Taip pat priverstinę migraciją patyręs asmuo tampa pabėgėliu dėl anksčiau įvardintų priežasčių ir gali išgyventi persekiojimo baimę dėl „rasės, religijos, tautybės, politinių pažiūrų ar priklausymo tam tikrai socialinei grupei“ (The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) cit. Damaschke–Deitrick ir Wiseman, 2021, p. 96) bei svarbiausiu aspektu tampa pabėgėlių negalėjimas grįžti namo, į savąjį kraštą. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, Buckner ir kt. (2018) teigia, jog tokie pabėgėliai daugumoje juos priimančiose šalyse turi ypatingą teisinį statusą ir apsaugą, kuris nėra prieinama kitiems į šalį atvykusiems migrantams. Svarbu suprasti ir esminį faktorių, skiriantį priverstinius migrantus, nuo savo valia pasirinkusių migruoti ar imigruoti dėl ekonominių priežasčių, kurį skiria pagrindiniai veiksniai: 1) pabėgėliai ir priverstiniai migrantai susiduria su pavojaus gyvybei grėsme, kuri atsiranda dėl pasikeitusių gyvenimo sąlygų (šios sąlygos laikomos nesusijusiomis su asmens ekonomine padėtimi); 2) migrantai atvyksta savo noru, priešingai nei pabėgėliai, nepatyrę grėsmės gyvybei ir galėję pasilikti savo gyvenamojoje vietoje, tačiau nusprendę išvykti (Joly, 2002). Svarbu faktoriumi taip pat tapo 2020 metais išaugęs priverstinių migrantų skaičius pasaulyje. 2020 metų pabaigoje visame pasaulyje užfiksuota per 26,4 mln. pabėgėlių, o tai buvo iki tol užfiksuotas didžiausias skaičius per visą istoriją (McAuliffe ir Triandafyllidou, 2021, p. 45). Panašūs skaičiai užfiksuoti ir 2022 metų duomenimis (ten pat, p.10), tačiau net 14,6% šių asmenų (t.y. apie 41 mln.) sudarė vaikai. Dėl kilusios grėsmės Ukrainos teritorijoje, Lietuva ir susidūrė su didesniu karo pabėgėlių antplūdžiu, kai per šiek tiek daugiau nei metus į Lietuvą atvyko virš 25 tūkstančių vaikų,

bėgančių nuo karo pavojaus (Oficialiosios statistikos portalas, 2023). Boyle ir kt. (2013, p. 1) pastebi, jog migracija apima: 1) tarptautinius didelio masto pabėgėlių srautus, kurių atsiradimą skatina prasidedantys arba vykstantys karai, badas ar politiniai neramumai; 2) jaunos suaugusiuosius, kurie keliauja iš vieno regiono į kitą ieškodami darbo; 3) vidutinio amžiaus specialistus, kurie ieško prieglobsčio kaimo ar atokesnėse nuo miesto vietovėse; 4) šeimas, kurios persikelia, kad patenkintų kintančius būsto reikalavimus; 5) romus ir kitas klajoklių tautas, kuriems mobilumas yra gyvenimo būdas. Dėl šios priežasties migracija laikoma labai plačia sąvoka.

Migracijos sąvoka apibrėžiama plačiai, apimanti įvairius žmonių judėjimus, tačiau taip pat skirstoma į savanorišką ir priverstinę migraciją. Išryškėjęs pagrindinis skirtumas tarp karo pabėgėlio ir asmens, kuris savo noru pasirinko palikti šalį yra tas, kad prievartos atveju žmogus susiduria su negalėjimu bet kada grįžti atgal ir nežinomybe ar dar kada nors pavyks sugrįžti namo. Priverstiniams migrantams priskiriami ir karo pabėgėliai, kadangi pasitraukimo iš šalies priežastys gali būti įvairios – nuo karinių konfliktų, persekiojimų, epidemijų iki bet kokių kitų priežasčių, prieš kurias žmogus negali pasipriešinti ar pakeisti.

1.2. Priverstinai migravusių asmenų bendrieji bruožai ir vaiko teisių realizavimas

Karo tematika ir pabėgėlių judėjimas (priverstinė migracija) nėra naujas reiškinys. Su šia problema susiduriama įvairiuose pasaulio regionuose. Vis dėlto prasidėjęs karas Ukrainoje paveikė Europos valstybių gyvenimą politinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo srityse (Duszczuk ir Kaczmarczyk, 2022, p. 164). Dėl šios priežasties buvo pastebėtas smarkiai prasidėjęs iš karo zonų plūstančių asmenų judėjimas į kaimynines ir kitas Europos valstybes. Šioms valstybėms teko susidurti ne tik su iškilusiu iššūkiu priimti didelį priverstinių migrantų, nukentėjusių ar bėgančių nuo karo asmenų, skaičių, tačiau ir atsižvelgti, jog šie pabėgėliai kartu su savimi atsineša įvairiausių traumų prisiminimus, dėl kurių susiduria su sunkumais ir turi daug specialių poreikių (Aydın ir Kaya, 2019, p. 55), kuriuos, tikėtina, priėmusioms valstybėms galimai reikės suteikti. Šie atvykę priverstiniai migrantai, šiuo atveju t.y. karo pabėgėliai, ne tik tikėtina yra patyrę įvairių formų traumas, įskaitant persekiojimą, fizinį ir/ar seksualinį smurtą, pavojų gyvybei prieš migraciją ir jos metu (Foster, 2001; Zimmerman ir kt., 2011), bet ir gali susidurti su įvairiomis problemomis svetimoje šalyje, apsunkinančiomis jau ir taip sudėtingą situaciją: „kalbos barjeras, žinių trūkumas, socialinių paslaugų sferų sudėtingumas, jų veikimo būdų nesuvokimas ir pan.“ (Šilėnienė ir Koblova, 2017, p. 115). Dėl šių priežasčių tampa svarbi ir reikalinga tiek socialinė, tiek ir psichologinė pagalba norint sėkmingai integruotis naujoje šalyje. Pastebėta, jog svetimoje šalyje atsiranda žmogui reikšmingų socialinių ryšių praradimas, „išskyla tautinės tapatybės klausimas, susiduriama su vienatve, paaštrėja emocinės paramos poreikis. Pirmieji metai

išvykus iš gimtosios šalies psichologų prilyginami pirmiesiems vaiko žingsniams, nes šiame etape vyksta prisitaikymas prie naujos aplinkos ypatumų“ (Paliukaitė, 2015, p. 1). Pasak Šilėnienės ir Koblovos (2017, p. 115), šis asmens prisitaikymo procesas daro įtaką tolimesnei jo ateičiai. Remiantis šiais pastebėjimais tikriausiai būtų galima teigti, jog vaikai, atvykę kartu su savo tėvais ar kitu lydinčiu asmeniu, į svetimą šalį patiria dar didesnę šoką, kuri turi įveikti. Taip pat Aydin ir Kaya (2019, p. 55) tyrime teigiama, kad karo pabėgėliams vaikams reikalinga psichologinė pagalba, tačiau šalyje ji ribota, todėl mokiniai gali negauti psichologinių konsultacijų, kas parodo paslaugų ar informacijos trūkumą dėl paslaugų prieinamumo sunkumų. Taip pat šalis, kurioje reglamentuota vaiko teisių konvencija (1989), yra įsipareigojus sudaryti palankias sąlygas vaiko visapusiškam vystymuisi. Dar 2020 metais vykusiam Europos 13-ajame vaiko teisių forumo (Europos Komisija, 2021) vaikų išvadose buvo išsakyta nuomonė dėl įtraukios visiems vaikams strategijos sukūrimo, kuri taip pat ir skatintų bei remtų galimybę dalyvauti vaikams, priimant su jais susijusius sprendimus. Todėl reaguodama į išsakytą poreikį ir susidariusią situaciją, šiuo metu Europos Komisijos pagrindinis siekis orientuotas į vaikus yra apibrėžtas vaiko teisių strategijoje (2021, p. 1) kaip kuo geresnių gyvenimo pagrindų sukūrimas Europos Sąjungoje ir visame pasaulyje gyvenantiems vaikams. Galbūt būtų galima teigti, jog šia strategija norima atskleisti vaiko teisių svarbą ir koks vaidmuo tenka mūsų visuomenei, apimant 6 temines sritis: 1) vaikai yra jėga, lemianti demokratinio gyvenimo pokyčius visuomenėje; 2) vaikai, nepriklausomai nuo socialinio statuso ir padėties, turi teisę išnaudoti visą savo potencialą; 3) vaikas turi teisę augti nepatirdamas smurto; 4) vaiko teisė į teisingumą, atitinkantį jo interesus; 5) vaikas turi teisę saugiai naršyti skaitmeninėje erdvėje ir naudotis jos suteikiamomis galimybėmis; 6) vaiko teisės turi galioti visame pasaulyje (Europos Komisija, 2021). Nors visos šios sritys yra vienodai svarbios, tačiau šiame darbe orientuojamasi į vaiko teisės mokytis prieinamumo galimybes ir užtikrinimą.

Kiekvienas vaikas nuo ankstyvojo amžiaus turi teisę visapusiškai vystytis. Tai turėtų apimti pagrindinius vaiko gebėjimus ir talentą, kuri būtina ugdyti viso mokymosi laikotarpio metu. Taip pat yra pripažįstama, jog vaikui būtina garantuoti įtraukų, nesegreguotą ir kokybišką ugdymą, kuriame užtikrinamas nediskriminuojantis elgesys, nepriklausomai, kokios „rasinės ir etninės kilmės, religijos arba įsitikinimų, negalios, pilietybės, gyvenamosios vietos, lyties ir seksualinės orientacijos“ būtų besimokantysis (Europos Komisija, 2021, p. 9). Vis dėlto yra matomi trūkumai švietimo sistemoje, kuriuos norima pagerinti per artimiausius keletą metų. Tam pasiekti dėmesys turi būti skirtas: 1) aktyvesniam reikiamų mokytojų įgūdžių ugdymui ir paramos teikimui, jog parengti mokytojai gebėtų tinkamai valdyti daugiakultūrines klases, taip užtikrindami naudą tiek atvykusiems migrantų, tiek vietos vaikams; 2) įvairių interesantų (mokyklos, sveikatos ir socialinės tarnybos, tėvai) mokymosi bendruomenės; 3) didesnio migrantų dalyvavimo

visapusiško kalbų mokymo ir pilietinio ugdymo programuose užtikrinimo, kurios „turėtų prasidėti atvykus ir tęstis visu jų integracijos laikotarpiu“ (Europos Komisija, 2020, p. 10). Kadangi šie pokyčiai tikėtina neįvyks savaime, todėl Europos valstybės yra raginamos imtis permainų. Europos Komisijos parengtame 2021–2027 m. Integracijos ir įtraukties veiksmų plane (2020, p. 10), raginama peržiūrėti mokytojų rengimo programas ir įtraukti daugiakultūrinės klasės valdymo gebėjimų ugdymą, skirti mokytojams pakankamą reikalingų išteklių kiekį, palankiai vertinti besimokančiųjų vartojamą kalbą ir skatinti jos vartojimą. Tame pačiame veiksmų plane yra pabrėžiamas ir valstybinės kalbos mokymosi skatinimas ir pasibaigus integracijos laikotarpiui, kad atvykę imigrantai neapsiribotų tik pradinėmis žiniomis ar vidutiniu kalbos mokėjimo lygiu. Tačiau nėra sukonkretinta, kas turėtų rūpintis šio aspekto realizavimu ir kuravimu. Todėl tai gali kelti nuoseklaus mokymosi sunkumų.

Mokymosi sunkumai priverstinių migrangų vaikams gali atsirasti dėl ribotų naujų žinių įsisavinimo galimybių. To pagrindine priežastimi tampa kalbos bariejas, patirtas šokas ir ne mažiau svarbiomis problemomis išlieka jau anksčiau įvardintos priežastys. Svarbiu aspektu tampa ir nevienodas valstybių vertinimas dėl ugdymo(si) gimtąja kalba. Mokslinėje literatūroje laikomasi nuostatos, kad išsilavinimo teikimas yra mažumoms būdinga mokslo ypatybė (Bratasyuk ir Shevchuk, 2022, p. 23) bei pozicijos, kad vaikas turi teisę mokytis gimtąja kalba (Malherbe, 2004; Kaya, 2009; Ozfidan, 2014; Bratasyuk ir Shevchuk, 2022). Taip pat kalba dažnai yra suprantama kaip viena iš svarbiausių tapatybės apraiškų (Ozfidan, 2014), kas leidžia kalbą vertinti kaip ypač reikšmingą etninėms ir kalbinėms mažumoms (Barbuta ir Iovu, 2020, p. 62). Nors konkrečios pozicijos šiuo aspektu teisės aktuose nėra, tačiau Barbuta ir Iovu (2020, p. 62) pastebi tam tikru mastu vyraujančią nuomonių išsiskyrimą. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2021) 30 straipsniu nurodoma, jog vaikui yra garantuojama teisė mokytis šalyje vartojama valstybine kalba, tačiau mokyklos gali sudaryti sąlygas tautinėms mažumoms puoselėti savo „tautinį, etninį bei kalbinį identitetą, mokytis gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros“. Taip pat neatsisakoma platesnių pažiūrų ir įvardijama, kad mokyklos, atsižvelgdamos į tėvų ir mokinių pageidavimą, gali ugdymo procesą (visą arba kai kuriuos dalykus) organizuoti tautinės mažumos kalba, o lietuvių kalbos mokymas(is) tampa sudėtine šio ugdymo programos dalimi (Švietimo įstatymas, 2021). Barbuta ir Iovu (2020, p. 63) teigia, jog kiekvienas vaikas turi teisę įgyti išsilavinimą bei teisę vartoti savo gimtąja kalbą, tačiau tai įmanoma tik tokiu atveju, kai aktyviai įsitraukia valstybė, kuri yra atsakinga už švietimo prieinamumą visiems ir politikos, priemonių bei galimybių įgyvendinimą. Pasak Malherbe (2004, p. 23), ryšys tarp mokymo(si) gimtąja kalba ir vienodų galimybių įgyti išsilavinimą yra pagrindas kuriant įtraukiojo ugdymo švietimo sistemą ir sudarant lygias galimybes visiems vaikams. Vis dėlto susiduriama ir kitokia realybe, kai atvykusiam savanoriškam ar priverstiniui migrantui vaikui nėra galimybės pasiūlyti ugdytis jo gimtąja kalba, arba ši

galimybė yra labai apribota ir ap sunkint. Todėl pirmiausia žingsniu tampa prioritetas, kad vaikas apskritai lankytų ugdymo įstaigą.

Karo pabėgėliai yra priskiriami priveerstiniams migrantams, kurie pasirinko išvykti iš šalies dėl prasidėjusių karinių veiksmų ir negalintys kada nori sugrįžti atgal į savo šalį, kurioje jiems negrėstų reali grėsmė gyvybei. Paprastai šie migrantai yra patyrę sunkius išgyvenimus patyrę, todėl pastebėta, jog šiems žmonėms yra būtina socialinė ir psichologinė pagalba, o prisitaikymo procesas tiesiogiai veikia tolimesnę šių asmenų ateitį. Kadangi Lietuva yra priėmusi Vaiko teisių konvenciją, todėl yra įsipareigojusi sudaryti tinkamas ir palankias sąlygas vaiko visapusiškam vystymuisi. Tame tarpe ir įveikti atsiradusius sunkumus dėl 2022 metais į Lietuvą atvykusių didelio karo pabėgėlių vaikų skaičiaus, kuriems turėjo būti užtikrintos vienodos teisės kaip vietos vaikams.

1.3. Karo pabėgėlių vaikų teisės į mokslą įgyvendinimas įtraukioje mokykloje

Lietuvos Respublikoje siekiama kurti gero gyvenimo pamatus visiems šalies piliečiais ir gyventojams, dėmesį skiriant ir vaikams. Kadangi šalyje yra priimta vaiko teisių konvencija (1989), todėl Lietuvos Respublika privalo laikytis ir siekti realizuoti teisės akte įvardijamas nuostatas. Nors visos vaiko teisės yra vienodai svarbios ir nenuginčijamos, šiame darbe orientuojamasi į vaiko teisės mokytis įgyvendinimo aspektą. Taip pat svarbu suprasti, jog pabėgėlių švietimas veikia trimis skirtingais lygmenimis – pasauliniu, nacionaliniu ir vietos (Mcintyre ir Abrams, 2021, p. 1). Vaiko teisių konvenciją (1989) būtų galima priskirti pasauliniam lygmeniui, darančiam įtaką nacionaliniam lygmeniui, kadangi Lansdown ir Vaghri (2022, p. 248) nuomone, valstybė įsipareigoja skatinti visus vaikus lankyti ugdymo įstaigą ir stengtis mažinti mokyklos nebaigusių asmenų skaičių. Dėl šios priežasties būtų galima teigti, jog Lietuvoje nacionaliniu lygmeniu yra dedamos pastangos kurti prieinamą švietimo sistemą visiems mokyklinio amžiaus vaikams, nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, tautybės, statuso ir praleisto laiko Lietuvoje, t.y. ar šie vaikai yra gimę ir augę Lietuvoje, ar su tėvais sugrįžę ar atvykę iš užsienio dėl kitų priežasčių gyventi vaikai. Taip pat svarbu paminėti, jog Lundy ir kt. (2016, p. 386) nuomone, konvencijoje vaiko teisės susijusios su švietimu yra pateiktos unikalios ir tinkamai išplėtos: 1) 4 straipsnis įpareigoja konvenciją ratifikavusias šalis imtis visų reikiamų priemonių užtikrinti švietimo prieinamumą ir 28 straipsnio pirmos dalies įgyvendinimą; 2) 13–17 straipsnių nuostatos užtikrina informacijos teikimo ir dalyvavimo galimybes; 3) 19 straipsnio pirmoje dalyje numatoma siekti vaiko apsaugos nuo įvairiausio pobūdžio smurto formų, o prireikus imantis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių; 4) 23 straipsnio 3 dalyje apibrėžiama vaikų su negalia galimybės mokytis; 5) 24 straipsnio antroje dalyje užtikrinamas visų visuomenės sluoksnių informavimas apie vaiko sveikatą, mitybą ir kitus su vaiko gerove susijusius

aspektus; 6) 30 straipsniu garantuojama etninių, religinių ar kalbinių mažumoms priskiriamų vaikų teisė naudotis savo kultūra, vartoti gimtąją kalbą, išpažinti savo religiją; 7) 31 straipsnyje pripažįstama poilsio ir laisvalaikio teisė, vaiko teisės visapusiškai dalyvauti kultūrinio ir kūrybinio gyvenime skatinimas; 8) 32 straipsniu valstybė įpareigoja užtikrinti vaiko apsaugą nuo darbo pavojaus užtikrinant teisę į mokslą (Vaiko teisių konvencija, 1989; Verheyde, 2006). Be šių anksčiau įvardintų straipsnių, kuriuose tik pastebimos sąsajos su švietimo teise, yra konkrečiai skiriamas dėmesys vaiko teisei mokytis, kurį būtų galima laikyti būtinu vaiko vystymuisi aspektu, apibrėžiamas net dviejuose gana ilgose apimties teisės akto 28 ir 29 straipsniuose (Lundy ir kt., 2016; Lansdown ir Vaghri, 2022; Lansdown ir kt., 2022).

Vaiko teisių konvencijos (1989) 28 ir 29 straipsniai apima keletą tarpusavyje susijusių teisių, kurių, Lundy ir kt. (2016, p. 386) manymu, būtų netinkama įvardinti tik kaip „teisė į mokslą“ terminą, o gilinantis į prasmę teisingiau būtų suprasti terminą plačiau ir įvardinti kaip „švietimo teisės“ sąvoką. Svarbiu faktoriu išlieka ir vaiko teisių konvencijos rengėjų pozicija neapsiriboti vienu straipsniu, siekiant atliepti visus su vaiko švietimu susijusius aspektus, bet išplėtoti tai dvejose skirtinguose straipsniuose: 28 straipsnyje pagrindinis dėmesys yra skiriamas prieigai mokymosi klausimams atskleisti ir nurodyti, o 29 straipsnyje aptariamai numatomi siekiami švietimo tikslai (Lundy ir kt., 2016, p. 386).

Vaiko teisių konvencijos (1989) 28 straipsnyje apibrėžta, kad šalyje, t.y. nacionaliniu lygmeniu, kurioje reglamentuotas šis dokumentas, yra pripažįstama vaiko teisė mokytis. Nurodoma, kad šios teisės sėkmingą realizavimą būtų galima pasiekti vadovaujantis keturiais žingsniais: 1) įvedus nemokamą ir privalomą pradinį ugdymą; 2) skatinant bendrojo ugdymo bei profesinio viduriniojo ugdymo formų tobulinimą, rūpinantis šių švietimo formų prieinamumu visiems vaikams bei prireikus teikti finansinę paramą; 3) užtikrinti įvairios (mokomosios, profesinės, orientuojančiosios) informacijos ir medžiagos prieinamumą kiekvienam vaikui; 4) imtis tokių priemonių, kurios paskatintų vaikų pastovų mokyklos lankomumą bei sumažintų mokyklos nebaigusių ir anksčiau mokyklą palikusių mokinių skaičių (Vaiko teisių konvencija, 1989). 28-ame straipsnyje yra įtrauktos ir nuostatos, kurios reikalauja imtis visų reikiamų priemonių, kad drausmės palaikymas mokyklose būtų užtikrinamas taikant mokinio orumą išlaikančius metodus (Lundy ir kt., 2016, p. 387). Taip pat šio straipsnio trečioje dalyje dėmesys skiriamas tarptautinio bendradarbiavimo skatinimui ir plėtojimui sprendžiant su švietimu susijusias problemas bei ypatingai svarbiu aspektu laikomas neraštingumo mažinimas visame pasaulyje sudarant mokslo ir technikos žinių bei šiuolaikinių mokymo metodų naudojimosi galimybes (Vaiko teisių konvencija, 1989).

Vaiko mokymosi teisės užtikrinimui svarbus tampa ir švietimo tikslas. Remiantis Vaiko teisių konvencijos (1989) 29 straipsniu, valstybės, priėmusios šį dokumentą, įsipareigoja, kad

ugdymo tikslas būtų siejamas su: 1) kiekvieno vaiko visapusišku ugdymu, kai yra ugdoma vaiko asmenybė, intelektualiai ir fiziniai gebėjimai bei talentas; 2) pagarbos savo ir kito asmens teisėms bei laisvėms, principams ugdymas, kurie apibrėžti Jungtinių Tautų įstatymais; 3) vaiko pagarbos ugdymas turi apimti savo tėvus, kultūrinį identitetą, kalbą ir vertybes bei pagarbą šaliai, kurioje gyvena, ir kitoms civilizacijoms, kurios galimai skiriasi nuo paties vaiko gyvenamosios vietos; 4) mokyklos siekiu laikomas sąmoninai mąstančio vaiko parengimas gyventi laisvoje visuomenėje bei yra pagrįstas supratimo, taikos, pakantumo, lyčių lygybės, visų tautų, etninių, nacionalinių ir religinių grupių bei vietinės kilmės asmenų draugystės principais; 5) ugdyti pagarbą gamtai (Vaiko teisių konvencija, 1989). Taigi, pasak (Lundy ir kt., 2016, p. 387), būtų galima teigti, kad 29 straipsnyje apibrėžiami švietimo tikslai, apimantys aukštos kokybės išsilavinimą, taip pat toleranciją, lygybę ir pagarbą žmogaus teisėms. Teisės akte akcentuojama ir tai, jog kuri nors šio arba 28 straipsnio dalis nėra apribojanti atskirų asmenų ir organizacijų teises steigti bendrojo ugdymo įstaigas ir joms vadovauti, išlaikant sąlyga, jog bus laikomasi šio straipsnio išdėstytų principų ir reikalavimų, kad ugdymo(si) procesas atitiks valstybės nustatytas minimalias normas. Todėl atsižvelgiant į Lietuvos švietimo įstatymą (2021), kuriame įteisinta vaiko teisė mokytis iki 16 metų, galima būti teigti, jog yra sudaromos sąlygos, kad ugdymo įstaigose būtų galima pasiekti 29 straipsnyje užsibrėžto tikslo. Jau anksčiau įvardintos tikslo nuostatos susisieja ir su vaiko teisių konvencijos 30 straipsniu, kuriuo nurodoma, kad valstybėje gyvenančių „etninių, religinių ar kalbinių mažumų arba vietinių gyventojų, iš vaiko, priklausančio tam tikrai mažumai, (...) negali būti atimta teisė kartu su kitais savo grupės nariais naudotis savo kultūra, išpažinti savo religiją, atlikti jos apeigas ir vartoti gimtąją kalbą“. Remiantis anksčiau išvardintais aspektais, būtų galima teigti, jog visi šie aspektai yra būtini, siekiant tinkamo teisės mokytis realizavimo ne tik suteikiant vaikams akademinį žinių, bet kuriant įtraukų ugdymą bei pozityvų mikroklimatą.

Bendrojo ugdymo įstaigose stengiamasi įgyvendinti vykstančius pokyčius švietimo sistemoje, taip siekiant užtikrinti teisę į mokslą. Kadangi prieinamas mokslas, atliepantis visų, t.y. kiekvieno besimokančiojo, poreikius yra laikomas nenuginčijama vaiko teise, todėl mokyklos virsmą iš tradicinės ugdymo įstaigos į besimokantį orientuotą ugdymo įstaigą, kurioje akcentuojama pagarba asmenybei, pripažįstamos skirtybės bei vyrauja tolerancija (Miltenienė ir kt., 2022, p. 10), būtų galima laikyti kaip šios teisės realizavimo procesą. Kaip teigė Booth ir Ainscow (2002), mokykla turi galimybę keistis ir turėtų to siekti, nes tradicine ugdymosi paradigma besivadovaujančios mokyklos modelis jau seniai susiduria su sunkumais tenkinant mokinių poreikius (Novoa ir Alvim, 2020, p. 40). Kadangi Lietuvos teisiniai dokumentai ir aktai skaitina įtrauktį, todėl priimta Geros mokyklos koncepcijoje (2015) yra vadovaujama siekiamybe įgyvendinti įtraukiojo ugdymo ir įtraukios mokyklos idėją. Tarptautiniu mastu yra diskutuojama dėl švietimo organizacinių modelių, kurie yra glaudžiai siejami su įtrauktimi realizavimo, kadangi

šiuo metu tai yra galutinis politikos tikslas visoje Europoje (Bunar, 2019, p. 15). Nors inkluzijos arba įtraukiojo ugdymo sąvoka dažnai siejama su specialiosios pedagogikos sritimi, o įtrauktis dažnai painiojama su integracija, tačiau ši sąvoka yra skirtingai suprantama įvairiose Europos ir pasaulio regionuose (Loreman, 2017; Bunar, 2019). Dažnai įtraukusis ugdymas akcentuojamas tik kaip mokinių, kuriems nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai ar negalios, įtraukimas į mokyklas ar kitas ugdymo įstaigas su kartu su jų bendraamžiais (Loreman, 2017; Nanjwan, Dasel, Emmanuel ir Aderibgbe, 2019), užmirštant, kad įtraukusis ugdymas apima visų mokyklinio amžiaus vaikų ugdymą (Booth ir Ainscow, 2002). Taip pat UNESCO (2020) pabrėžiama, kad įtrauktis neturėtų apsiriboti žmonių su negalia įtraukimu į mokymą(si), bet apimti visus asmenis, nepriklausomai nuo jo lyties, amžiaus, rasės ar tautybės, socialinės ar etninės padėties, gyvenamosios vietos ir finansinių galimybių, vartojamos kalbos ar išpažįstamos religijos, migrecijos bei kitų sąlygų, kurios bet koku būdu apribotų vaiko galimybes. Atlikti tyrimai ir tarptautinių rekomendacijų rengimas (Bunar 2017; Staring ir kt., 2017; UNESCO, 2018) rodo, jog yra akcentuojama įtraukties svarba naujai atvykusiems mokiniams siekiant jų sėkmingo adaptavimosi mokykloje. Ir nors valstybės turėtų siekti įgyvendinti savo įsipareigojimą teikti aukštos kokybės įtraukijį švietimą ir mokymosi visą gyvenimą galimybes, pabėgėlių vaikai vietos lygmeniu švietimo sistemas patiria labai skirtingai. (Mcintyre ir Abrams, 2021, p. 1). Todėl Burner (2019, p. 15) nuomone, jog įtraukimas yra susijęs su bendromis erdvėmis bei sėkmingam įtraukimui pasiekti yra būtina iš esmės keisti migrantų ir pabėgėlių vaikų švietimo įsivaizdavimą ir teikimą.

Į pabėgėlių vaikus reikia žiūrėti kaip į vaikus, kurie yra saugomi vaikus ginančių tarptautinių dokumentų ir turi tokias pats lygias teises ugdytis kaip ir vietos vaikai. Todėl Lietuvos valstybės paramos užsieniečių integracijai teikimo sąlygų ir tvarkos apraše (2022) teigiama, kad valstybė, priimdama priverstinį migrantą, užtikrina jo teises ir lygias galimybes dalyvauti valstybės gerovės kūrime ir naudotis jos teikiama ištekliais, tame tarpe ir švietimu. Ir nors ugdymas vertinamas kaip nenuginčijamai efektyvi socialinės atskirties mažinimo priemonė migrantams (Hek., 2005; Merrice, 2007; Moser, 2012) bei ugdymas yra integracijos proceso viena iš sudedamųjų dalių, tačiau pastebėta, kad, „iki šiol kyla diskusijos, kokie edukaciniai veiksniai ir kaip sąlygoja priverstinių migrantų integracijos visuomenėje procesą“ (Demidenko, 2019, p. 8). Pasak Demidenko (2019, p. 8), Europoje vykstantys socioekonominiai pokyčiai, bendras Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo sistemų plėtojimas skatina naujų „netradicinių“ visuomeninio gyvenimo ir švietimo sistemos dalyvių, t.y. priverstinių migrantų, integracijos procesą galinčių palengvinti ugdymo mechanizmų paiešką.

Europos Sąjunga deda pastangas įgyvendinant ir stiprinant įtraukijį ir kokybišką ugdymą. Siekiama sudaryti galimybę „naudotis įtraukiu, nesegreguotu ir kokybišku ugdymu (...), elgiantis nediskriminuojančiai, nepaisant rasinės ir etninės kilmės, religijos arba įsitikinimų, negalios,

pilietybės, gyvenamosios vietos, lyties ir seksualinės orientacijos“ (Europos Komisija, 2021, p. 9). Taip pat šioje strategijoje dėmesys atkreipiamas į internetinį ir nuotolinį mokymąsi bei skatinimą pagrindinio ugdymo sistemose, kadangi siekiama lankstesnio ir įtraukesnio švietimo plėtra taikant įvairius mokymuisi aplinkos variantus ir derinius (tiek mokykloje, tiek ir nuotoliniu būdu) bei įvairias „priemonės (skaitmenines, įskaitant internetines, ir neskaitmenines priemones) kartu atsižvelgiant į konkrečias nepalankioje padėtyje esančių grupių ir bendruomenių problemas“ (ten pat, 2021, p. 9). Taip pat EBPO ataskaitoje apie 2018 metus matyti Tarptautinės mokinių vertinimo programos (PISA) rezultatai, kurie parodo, jog tik kas penktas vaikas Europoje turi skaitymo, matematinių arba mokslo įgūdžių. Todėl siekiant prisidėti prie šios tendencijos mažinimo ir norint užtikrinti visiems vaikams įgyti vidurinį išsilavinimą, Europos Komisija įsipareigoja pateikti rekomendaciją dėl galimybės užbaigti mokyklą, ypač „ypatingą dėmesį skiriant nepalankioje padėtyje esantiems mokiniams“ (Europos Komisija, 2021, p. 10).

Karo pabėgėliai vaikai yra visų pirmiausia vaikai, kurių teises gina tarptautiniai dokumentai. Šių pasaulinių dokumentų ir teisės aktų realizavimą padeda įgyvendinti nacionaliniu lygmeniu printi įstatymai, kuriuos vėliau siekiama realizuoti vietos lygmeniu. Vienu svarbiausiu dokumentu yra laikoma Vaiko teisių konvencija, kurioje yra pateikiami straipsniai, akcentuojantys švietimo būtinumo ir reikalingumo įgyvendinimą bei užtikrinimą vaikams teisės į mokslą. Taip pat švietimas suprantamas kaip viena iš efektyviausių priemonių ne tik padedanti vaikams užtikrinti geresnio gyvenimo galimybes ateityje suteikus akademinį žinių, tačiau ir kaip karo pabėgėlių vaikų įtraukties skatinimą švietimoje šalyje.

1.4. Ugdymo(si) proceso organizavimas įtraukiant karo pabėgėlius ir atliepiančių jų poreikius

Kaip jau buvo minėta anksčiau, įtrauktis yra procesas ir pagrindinis Europos švietimo tikslas (Europos Komisija, 2021). Suprasdami švietimo būtinumą ir svarbą, įtraukiant mokyklą būtų galima prilyginti vaiko teisei mokytis, kurioje yra stengiamasi atliepti geriausius vaiko interesus. Žinoma, kad už mokymosi teisės teikimą ir prieinamumą yra atsakinga valstybė, tačiau tai stengiasi realizuoti ir įgyvendinti mokytojai, švietimo pagalbos specialistai, jiems padedantys asistentai – mokytojų padėjėjai ir kiti su švietimu organizavimu ir realizavimu susiję asmenys. Kadangi Watkins (2017) įtrauktį sieja su kliūčių ir barjerų šalinimu, su kuriais susiduria mokykloje dirbantys ugdytojai, todėl ir visų ugdymo įstaigoje dirbančių asmenų patirtys šiuo aspektu gali būti įvairios ir labai skirtingos.

Svarbu suprasti, kad kiekvienos šalies ir bendrojo ugdymo įstaigoje dirbančio asmens patirtis su įvairiais mokiniais gali būti labai panaši, bet tuo pačiu metu ir kardinaliai skirtis. Galima būtų teigti, jog tam įtakos gali turėti įvairūs veiksniai. Pasak Bunar (2019, p. 16), užsienio valstybėse

yra vykdoma praktika, kai mokinius (karo pabėgėlius) atskirose mokyklose moko aukštos kvalifikacijos mokytojai, kurie yra įpratę dirbti daugiakultūroje aplinkoje ir moka antrąją kalbą, o ugdymas organizuojamas ir teikiamas saugioje aplinkoje, be rasizmo ir diskriminacijos. Taip pat yra siekiama, kad baigę mokyklą mokiniai ne tik turėtų žinių, bet ir būtų savimi pasitikintys, pasirengę savarankiškai tvarkytis ir pasirūpinti savimi kasdieniame gyvenime (Bartlett ir kt., 2017). Tačiau tam pasiekti nėra vienintelio geriausio švietimo modelio, kadangi karo pabėgėlių ir migrantų vaikų individualios aplinkybės yra labai skirtingos, todėl suprantama, kad organizuojant švietimą reikėtų remtis šiomis individualiomis asmens aplinkybėmis, o ne tik organizaciniais modeliais (Bunar, 2019, p. 16). Vis dėlto mokslinėje literatūroje (Sidhu ir kt., 2011; Cerna, 2019; Kaysili ir kt., 2019; Deboer ir kt., 2022; Saldiray ir Meydan, 2023) pabėgėlių integracija švietime siejama su holistiniu modeliu. Pasak Tüzün (2017, cit. Kaysili ir kt., 2019, p.123), holistinis požiūris yra būtinas adaptacijos procesui. Tačiau pasak Koehler ir kt. (2022, p. 4), Europoje yra parengti projektai ir programos, kurios siekia išbandyti holistinio ugdymo metodus, tačiau šis modelis iki šiol nėra oficialiai įtrauktas į Europos šalių bendrojo ugdymo sistemas.

Karo pabėgėlių tik integraciją į mokyklą nereikėtų vertinti kaip visavertiškos švietimo teisės įgyvendinimo. Būtina žvelgti giliau ir apsvarstyti holistinį švietimo integracijos modelį karo pabėgėliams (Cerna, 2019, p. 34), kuriame dėmesys skiriamas trimis pagrindiniams komponentams, kad būtų užtikrintas tinkamas įtraukimas į švietimą. Koehler ir kt. (2022, p. 4) pastebi vykstančias permainas ir daro prielaidą, jog tam įtakos turėjo palyginus neseniai prasidėjęs pabėgėlių skaičiaus augimas. Kadangi holistinis modelis identifikuoja ryšius tarp atvykusių mokinių poreikių, veiksmų, politikos ir švietimo integracijos (ten pat, 2022, p. 4), todėl tampa svarbu atkreipti į šio modelio sudedamąsias dalis: 1) pirmas komponentas – tai *mokymosi poreikiai*, kuriems priskiriamas kalbos mokymasis, mokyklinio išsilavinimo pasivijimas ir prisitaikymas prie naujos švietimo sistemos; 2) antru komponentu išskiriami *socialiai poreikiai*, kuriuos apima bendravimas, priklausomybės ir prieraišumo jausmas bei stiprus asmeninis identitetas; 3) trečiasis komponentas – *emociniai poreikiai*, kurie apima saugumo jausmą bei išsiskyrimo, netekties ir/ar traumos įveikimą (Cerna, 2019, p. 34). Cerna (2019, p. 34) nuomone, pastarųjų įveikimą sąlygoja: 1) *individualūs veiksniai* (vietinės kalbos mokėjimas, fizinė ir psichinė sveikata), 2) *tarpasmeniniai veiksniai* (ryšiai su bendraamžiais, šeimos parama ir socialiniai tinklai), 3) *mokyklos lygmens veiksniai* (mokymosi aplinka, dalyvavimas mokykloje, mokinio ir mokytojo sąveika, vertinimas, užklasinė veikla, šeimos dalyvavimas mokyklos veikloje). Būtent visi šie veiksniai yra formuojami ir priklausomi nuo politikos ir taikomos praktikos (Cerna, 2019; Koehler ir kt., 2022).

Siekiant užtikrinti švietimo teisę karo pabėgėliams ir atliepti jų *mokymosi poreikius*, svarbu atkreipti dėmesį į ugdymo proceso organizavimą ugdymo įstaigoje. Siekiamybė reaguoti ir atliepti

pabėgėlių vaikų mokymosi poreikius vis dar yra svarbus politikos klausimas visose Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) šalyse (Cerna, 2019, p. 34), kuris gali apimti mokytojų ir kitų specialistų teikiamą akademinę pagalbą pabėgėlių vaikams, kalbinės pagalbos teikimą, įgūdžių ir kalbos vertinimą ir teigiamos mokymosi aplinkos užtikrinimą (Szente ir Hoot, 2011). Todėl būtų galima teigti, kad dažnai mokyklos aplinka gali būti vertinama kaip itin naudinga migrantų kilmės vaikams (Europos Komisija, 2020, p. 9), o pabėgėlių vaikai ir jaunuoliai mokosi efektyviau, jei jie gali remtis ankstesnėmis žiniomis, patirtimi ir yra skatinami toliau skieti pažangos (Europos Komisija, 2022, p. 10). Pasak Europos Komisijos (2022, p. 10) bendrojo ugdymo įstaigos turi užtikrinti tokią ugdymo(si) aplinką, kuri atitiktų naujai atvykusių vaikų ir jaunuolių mokymosi poreikius, tačiau susiduriama ir su problema, kad šių vaikų išsilavinimas, žinios, kompetencijos ir įgūdžiai yra skirtingi (Bunar, 2019, p. 65). Taip pat svarbu paminėti ir tai, kad šiems mokiniams tenka ne tik prisitaikyti prie naujos švietimo sistemos (Cerna, 2019, p. 34), ir bet ir jie yra suvokiami kaip mokiniai, kurie nemoka šalyje vartojamos valstybinės kalbos, todėl neturi kalbinio pagrindo, reikalingo mokytis įprastose pamokose (Bunar, 2019, p. 15), o sėkminga įtrauktis paprastai siejama su priimančiosios šalies kalbos mokymusi (Europos Komisija, 2020, p. 10). Pasak Siarova ir Essomba (2014), remiantis Švedijos, Danijos, Austrijos patirtimi, prieš teikiant kalbinę pagalbą atvykusiems migrantų vaikams, labai svarbu per du mėnesius nuo atvykimo į bendrojo ugdymo įstaigą pradžios atlikti pirminį vertinimą, rekomenduojama gimtąja kalba dėl rezultatų patikimumo išvengiant kalbos barjerų (Berglund, 2017, p. 5), ir išsiaiškinti šių vaikų akademinės žinias ir kalbos įgūdžiai lygi. Sprendimas turėtų būti priimamas atsižvelgiant į atvykusio mokinio amžių ir gautus ankstesnio įvertinimo rezultatus (Bunar, 2017). Taip pat apsvarstant individualaus mokymosi plano sukūrimą, kuriuo vadovaujasi tokios Europos šalys kaip Švedija, Suomija, Nyderlandai, kur atvykusiems iš kitų šalių vaikams pirmais metais sudaroma individuali mokymo programa arba planas, atsižvelgus į vaiko poreikius, amžių ir kitus veiksnius, kurie daro šio vaiko mokymuisi mokykloje (Cerna, 2019, p. 37). Todėl dažniausiai ugdymas būna organizuojamas dvejopai: 1) klasėje, kai yra mokytojas kalbantis daugiau nei viena kalba arba yra taikoma dviejų mokytojų sistema; 2) už klasės ribų – per trumpesnes išvažiuojamąsias pamokas arba per užklasinę veiklą, ugdoma atskirose patalpose, atsižvelgiant į vaikų poreikius (Bunar, 2019, p. 16). Pasak Bunar (2019, p. 17), kyla diskusijų ir yra svarstoma, kur vaikai greičiau išmoks šalyje vartojamą kalbą: 1) paprastose/įprastose klasėse, 2) atskirose klasėse, 3) atskirose mokyklose; kadangi daroma prielaida, jog atsiros mokyklos šiems mokiniams gali sutelkti žmogiškuosius išteklius ir patirtį, o paprastos klasės gali pasiūlyti kalbinius išteklius, kuriuos lemia kitų mokinių (ne karo pabėgėlių) buvimas klasėje. Europos Komisija (2022, p. 14) taip pat pastebi, kad atvykusiems besimokantiejiems pasiūlomos dvi galimybės: 1) daugiau savo laiko praleisti atskirose klasėse, kuriose pagrindinis dėmesys yra skiriamas mokyklinės kalbos

mokymui ir mokymuisi; 2) kai vaikai yra tiesiogiai integruoti į įprastas bendrojo ugdymo klases kartu su kitais vietos mokiniais. Tačiau remiantis Rodríguez-Izquierdo and Darmody (2017, cit. Bunar, 2019, p. 37) tyrimo duomenimis, pastebėtas naujai atvykusių mokinių į autonomines bendruomenes mokymas(is) atskirose klasėse, o neretai ir mokymasis atskirose institucijose, kol yra nustatoma, jog mokinys jau pakankamai gerai pramoko šalyje vartojamą valstybinę kalbą ir gali būti perkeltas į įprastą klasę bendrojo ugdymo mokykloje, kurioje ugdymas vyksta valstybine kalba. Tačiau toks integravimo modelis kelia susirūpinimą dėl mokinių neįtraukimo, ypač jei karo pabėgėliai per daug laiko praleis atskirai nuo likusios mokyklos bendruomenės (Europos Komisija, 2022, p. 14). Vis dėlto, net kai mokinys įgauna bazines kalbos žinias, kalbos mokymas(is) neturėtų būti nutrauktas, o išlaikomas tęstinumas ir organizuojami vidutinio lygio ir pažengusiems skirti kalbos kursai (Europos Komisija, 2020, p. 10). Taip pat UNESCO (2018, p. 48) įvardija, jog laikinosiose klasėse besimokantieji praleidžia dalį dienos, o dėmesys yra skiriamas kalbos gilinimo ugdymui, kad galėtų prisijungti prie įprastos klasės, kai tarpkultūrinėse klasėse dėmesys sutelkiamas ne tik į kalbą, bet ir į ryšių tarp šeimų ir mokyklų užmezgimą. Tačiau nepriklausomai nuo pasirinkto integracijos požiūrio, paskutiniu metu daugelyje Europos šalių siekiama stiprinti paramos priemonės ir didinti mokyklose dirbančio švietimo personalo skaičių, taip siekiant patenkinti atvykstančių besimokančiųjų iš Ukrainos poreikius (Europos Komisija, 2022, p. 14). Vis dėlto būtų galima daryti prielaidą, jog vieno arba kito organizavimo modelio pasirinkimą gali lemti mokyklos turimi žmogiškieji ištekliai ir šių asmenų gebėjimai bei finansiniai resursai, kas tampa iššūkius keliančiais veiksniais.

Būtina suprasti, kad kliūčių ir barjerų mažinimas priklauso nuo asmenų grupės, su kuria dirba mokytojai. Dėl kylančių sunkumų gali atsirasti ir mokytojo jaučiama įtampa organizuojant ugdymo(si) procesą. Pavyzdžiui, Miller ir kt. (2014, p. 41) pastebėjo, jog jų vykdyto tyrimo dalyviai kaip pagrindinę mokymo(si) planavimo sunkumą, šiuo atveju įtampos atsiradimo priežastį, nurodė dėmesio kalbai ir mokymo programos suderinimą. Nors Nacionalinio švietimo ministerija ir vykdo politiką, kuria siekiama padėti karo pabėgėlių vaikams užtikrinti ugdymo(si) galimybes, tačiau nėra pateikiamos jokios mokymo ar specialios programos, gairės, kuriomis mokyklos galėtų vadovautis, užtikrindamos švietimą šiems vaikams ir mokinių ugdymas paliekamas mokytojų ir mokyklų direktorių nuožiūrai (Aydin ir Kaya, 2019, p. 55). Todėl siekiant organizuoti sėkmingas pamokas, kuriose mokiniai galėtų ugdyti savo kompetencijas, mokytojai gali susidurti su iškilusiais sunkumais ir iššūkiais. Taip pat ugdymo procesą gali komplikuoti ne tik skirtingi mokinių gebėjimai (įprastos raidos, gabūs, specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai) ir poreikiai, kuriuos mokytojas turi atliepti, tačiau ir papildomai į klasę atėję vienas ar keli priverstiniai migrantai. Pasak Miller ir kt. (2014, p. 41), tarp daugumos mokytojų yra išryškėjusi tendencija, kad jų pasirengimas prasidėjo nuo pateikiamos mokymo programos oficialiuose

dokumentuose ir vadovėliuose nagrinėjimo, kas vėliau lemia svarstymus ir apmąstymus, kokiais būdais būtų galima parinkti ir pritaikyti mokymo programą taip, kad informacija bei medžiaga būtų prieinama visiems klasėje besimokantiems mokiniams.

Karo pabėgėlių ugdymo procese, siekiant užtikrinti *mokymosi poreikius*, susiduriama su kalbos barjero keliamais sunkumais, kurie apsunkina mokymo(si) procesą. Kai kurių užsienio šalių praktika rodo, kad dvikalbiai darbuotojai įdarbinami tam, jog pradžioje padėtų karo pabėgėliams mokytis jų pirmąją kalbą ar kita kalbą, kuria jie jaučiasi patogiai vartoti, o viso laikotarpio metu šie mokytojai dirba kartu su įprastais ugdymo įstaigos mokytojais ir vykdo jų nurodymus (Bunar, 2019, p. 18). Tačiau mokytojas turi suprasti naujai atvykusį mokinį ar mokinius ir pripažinti ankstesnę mokymosi patirtį formaliojo ir neformaliojo mokymo(si) kontekste. Susistemintas vaiko stipriųjų pusių ir sunkumų pažinimas, apimant tris sritis: a) pagrindinės informacijos apie mokymąsi mokykloje, įgūdžius ir gyvenimo patirtį rinkimas; b) raštingumo ir skaičiavimo įgūdžių vertinimas; c) pasiekto dalykinių žinių lygio vertinimas pagal amžių; o vėliau ir pedagoginių strategijų kūrimas gali iš esmės pagerinti diegiamų priemonių veiksmingumą (ten pat, p. 18). Tik tada mokytojui bus lengviau planuoti ugdymosi turinį bei pamokoje taikyti atitinkamus metodus ir pagalbines priemones, kurios būtų tinkamai orientuotos į karo pabėgėlius.

Pamokos procesas neatsiejamas nuo metodų taikymo naujai medžiagai įsisavinti. Todėl mokytojai, dirbdami su karo pabėgėliais ir kitais klaėje esančiais mokiniais, siekiami užtikrinti sėkmingą įtraukųjį ugdymą turi taikyti įvairius metodus. Miller ir kt. (2014, p. 42) apklausti mokytojai teigė, jog norėdami padėti šiems vaikams, pradėjo naudoti dvikalbius žodynus, o pateikiamus naujus žodžius iliustruodavo ir sąvokas pateikdavo grafiškai lentoje, taip pat rengdami užduotis svarstė apie mokinių gyvenimiškąją patirtį, kuri būtų vaikams suprantama, aktuali ir svarbi dabar bei ateityje, akcentavo grupinį darbą, kuris atitiko (Cassity ir Gow, 2005) ir grupinio, ir individualaus darbo metodą (Cassity ir Gow, 2005; Burgoyne ir Hull, 2007), taip pat pasiteisinusiu metodu laikomas mokinių skirstymas pagal skirtingus dalyko ir užsienio kalbos (kuria gali vaikai susikalbėti, tuo konkrečiu atveju tai buvo anglų kalba), gebėjimus (Miller, 2014, p. 41) Pasak Miller ir kt. (2014, p. 41), mokytojai buvo linkę pristatyti žodyną, naudodami pavienius žodžius, o tik rečiau sakinius dėl ko galėjo atsirasti abipusis nepatogumus tiek mokytojams, tiek naujai atvykusiems besimokantiejiems. Svarbiu įrankiu pamokose laikoma ir kito mokinio teikiama pagalba karo pabėgėliui, kuris galėtų išversti arba paaiškinti užduotį. Tai galbūt būtų galima laikyti kaip siekį užtikrinti sklandesnį ugdymo(si) procesą visiems besimokantiejiems klasėje, kai mokytojas fiziškai negali suteikti daug dėmesio tik keliams mokiniams.

Socialiai poreikiai yra suprantami kaip svarbus aspektas siekiant karo pabėgėlių įtraukties ir mokymo(si) užtikrinimo. 2021–2027 m. Integracijos ir įtraukties veiksmų plane (2020, p. 10)

nurodoma, jog reikia skatinti migrantų ir vietos vaikų bendravimą, kadangi bendravimas yra suvokimas kaip svarbus kultūros aspektas (Cerna, 2019, p. 25). Tačiau priverstinis perkėlimas gali paveikti karo pabėgėlių vaikus ir pakeisti jų bendravimo būdus bei šie vaikai susiduria su sunkumais likti nesuprastais, negalėjimu tinkamai išreikšti savo poreikių (Cerna, 2019, p. 25). Taip pat yra pastebima (Nilsson ir Axelsson, 2013; Cerna, 2019), jog pabėgėlių vaikai nori jaustis priklausantys naujai bendruomenei bei mokyklai, kurią lanko ir turi didelį poreikį užmegzti ryšius su kitais asmenimis, kadangi jie yra atskiriami nuo savo bendraamžių gimtojoje šalyje ir turi užmegzti naujas draugystes priimančiojoje šalyje. Todėl laikomasi ir tokios pozicijos, kad atvykusiems vaikams, ypač tiems, kurie nemoka juos priimančiosios šalies kalbos, būtų naudingiau mokytis bendrojo ugdymo klasėse kartu su visais, tik suteikiant tikslinę kalbinę pagalbą, o atskirose klasėse (Europos Komisija, 2015; Crul, 2016). Tačiau net ir naujoje vietoje ir bendruomenėje, prie kurios kultūros turi prisitaikyti, pabėgėlių vaikams reikia tvirtos asmeninės tapatybės, kadangi prisitaikymas nereiškia šių vaikų ankstesnės kultūros, t.y. tėvų tiegtos vertybės, gimtoji kalba, mąstymas ir istorija, jog turi būti sumenkinami ar užmirštami (Cerna, 2019, pp. 25–26).

Emociniai poreikiai daro tiesioginę įtaką karo pabėgėlių mokymuisi. Cerna (2019, p. 26) teigimu, daugelis pabėgėlių vaikų patyrę nesaugią aplinką dėl karo ar konfliktų, todėl juos priėmusioje šalyje nori jaustis saugūs. Mokyklose augant migrantų ir pabėgėlių vaikų skaičiui tampa labai svarbu apsvarstyti, kaip geriausiai patenkinti jų poreikius naudojant tinkamus išteklius ir užtikrinti, jog klasės ir kitos patalpos šiems vaikams atrodytų saugios (Yarak, 2021, p. 3). Pasak Kovinthan (2016, p. 141), saugi ir draugiška klasės aplinka labai svarbi, kad pabėgėliai mokiniai patirtų sėkmę mokykloje, tačiau pastebi ir tai, kad šio aspekto realizavimas labai priklauso nuo mokytojų žinių, vertybių, praktikos ir požiūrio. Europos Komisija (2022, p. 14) taip pat atkreipia dėmesį, jog priimančiose mokyklose turi būti sudaromos sąlygos, jog atvykę vaikai jaustųsi saugūs ir galėtų įgyti išsilavinimą, gautų kitas reikalingas pagalbos priemones, kurias teiktų kvalifikuoti specialistai. Vis dėlto emociniai poreikiai neapsiriboja tik saugumo jausmu, bet yra siejami ir su išsiskyrimu, netekties ir/ar traukos įverikimu (Cerna, 2019, p. 34). Nors šie vaikai bando susidoroti su neigiamomis aplinkybėmis, kurias jie patyrė prieš migraciją, taip pat su matoma tėvų patirima neviltimi (Sapmaz ir kt., 2017, p. 2813), tačiau pabėgėliai vaikai ir patys susiduria su sielvarto ir netekties jausmais (Kovinthan, 2016, p. 142).

Siekiant atliepti karo pabėgėlių vaikų emocinius poreikius, kurie svarbūs užtikrinant teisę mokytis, reikia atkreipti dėmesį į veiksnius, kurie galėtų sąlygoti šių poreikių įveikimą. Vienas iš jų yra individualūs veiksniai (Cerna, 2019, p. 34), kuriuos apima vietinės kalbos išmokimas ir tinkamas fizinės bei psichologinės būsenos užtikrinimas. Šie veiksniai yra ypač aktualūs, nes pabėgėliai vaikai, atvykę į naują šalį, paprastai turi ne tik prisitaikyti prie naujos kultūros, tačiau

ir išmokti šalies valstybinę kalbą (Murray, 2019, p. 6). Nors matoma tendencija, jod dauguma pabėgėlių pasižymi pakankamai dideliu atsparumu ir gebėjimu prisitaikyti naujoje vietoje, tačiau jų įgytos patirtys prieš emigraciją ir dažnai persikėlimą apsunkinusios aplinkybės daugeliui pabėgėlių vaikų ir jaunuolių gali labai paveikti ir sukelti didelių psichologinių sunkumų (Bronstein ir Montgomery, 2011; Murray, 2019). Sullivan ir Simonson (2016, p. 503) nuomone, pabėgėlių vaikų antplūdis reiškia, jog mokykloms dažnai tenka spręsti svarbius šių unikalių gyventojų grupių psichikos sveikatos poreikius. Taip pat atsižvelgius į psichikos sveikatos, akademinų rezultatų ir bendrąją gerovę, pedagogai turėtų rūpintis, kad šie mokiniai gautų reikiamą paramą (Sullivan ir Simonson, 2016, p. 503). Todėl būtent bendruomenės jausmo atkūrimas yra laikomas apsauginiu mechanizmu, kuris ne tik palengvina adaptaciją naujoje šalyje, bet ir sumažina stresą ir nerimą, paprastai susijusį su persikėlimo procesu (Nakeyar ir kt., 2018; Yohani, 2015). Vis dėlto svarbu paminėti ir tai, kad nebūtinai visi pabėgėlių vaikai patirs sutrikumus ar nukentės nuo karo ar konflikto veiksmų (Murray, 2019, p.12). Kiekvienas vaikas turi savo vertybinių pamatų sistemą, kuriai galėtume priskirti kultūrinius ir šeimyninius galūs, kasmeninę patirtį, kadangi visa tai gali paskatinti atsparumą arba/ir prisidėti prie geresnio vaiko psichologinio funkcionavimo po galimai patirtos traumos (Montgomery, 2010).

Ne mažiau svarbūs yra ir tarpasmeniniai veiksniai. Ryšiai su bendraamžiais yra svarbūs kiekvienam vaikui. Tačiau pabėgėliai vaikai patiriami prisitaikymo sunkumai gali trukdyti pagrindiniam kasdieniam funkcionavimui, t.y. bendravimui su kitais ir gerais mokymo(si) rezultatais ugdymo įstaigoje (Graham ir kt., 2016; Nakeyar ir kt., 2018). Vis dėlto nereikėtų apsiriboti tik mokykla, nes šeimos parama yra irgi suptantama kaip tarptautiniai veiksniai, kurie yra svarbūs.

Švietimo arba teisės į mokslą užtikrinimas yra platesnė sąvoka nei tik vaikų integravimas į mokyklą teikiant akademines žinias. Kadangi vienintelio modelio nėra, kaip turėtų būti įgyvendinamas šis procesas karo pabėgėliams, pačios valstybės turi apsispręsti dėl veiksmų, kaip bus ugdomi šie atvykę vaikai. Tačiau pastebima, kad šalyse, kurios yra susidūrusios su pabėgėliais, paprastai taikomas holistinis ugdymo(si) modelis, apimantis mokymosi, socialinius bei emocinius pabėgėlių poreikius. Būtent atliepiant šiuos vaikų poreikius būtų galima teigti, jog bendrojo ugdymo įstaigoje yra tinkamai ir visapusiškai realizuojam vaiko teisė į mokslą.

1.5. Švietimo pagalbos teikimo prieinamumas pabėgėliams Lietuvoje

Švietimo pagalbos teikimo tvarka Lietuvoje vykdoma pagal šalyje reglamentuotus įstatymus ir teisės aktus. Specialistai švietimo pagalbą teikia asmenims iki 21 metų, kuriems yra nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai, išskyrus atsiradusius dėl išskirtinių gabumų. Kadangi Lietuvoje

specialieji ugdymosi poreikiai yra skirstomi į tris pagrindines grupes (negalių, sutrikimų ir sunkumų), tai asmenys „besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje“ (Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 2013) yra priskiriami mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei. Nors 2022 metais buvo užfiksuota, jog 52 proc. visų atvykusių karo pabėgėlių iš Ukrainos, kurių amžius vyravo nuo 7 iki 17 metų buvo ugdomi Lietuvos mokyklose ir beveik 72 proc. šių atvykusių mokinių ugdymas vyko lietuvių kalba (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose, 2022, p. 83), tačiau atsižvelgius į vaikų iš Ukrainos dėl karo sukeltas pasekmes „jų emocinei, psichologinei savijautai ir siekdami labai nesutrikdyti pedagoginių psichologinių / švietimo pagalbos tarnybų (PPT) veiklos“ (Švietimo pagalba karo pabėgėliams iš Ukrainos, 2022), buvo rekomenduojama mokinių vertinimą dėl specialiųjų ugdymosi poreikių pradėti ne anksčiau kaip nuo 2022 m. rugsėjo 1 d. ir po vienerių mokymosi metų Lietuvoje. Tiesa, jei tėvai ar globėjai kreipiasi dėl švietimo pagalbos teikimo ir norėtų vaikui gauti mokytojo padėjėjo pagalbą ar/ir dėl specialiojo ugdymosi skyrimo, pageidaujama kreiptis ne anksčiau kaip po vienerių mokymosi Lietuvos mokykloje. PPT vadovaujasi vaiko lankomos ugdymo įstaigos Vaiko gerovės komisijos pateiktomis rekomendacijomis, surenka su vaiku susijusią informaciją ir atlieka pirminį vertinimą, jog būtų išsiaiškinti tėvų ir mokyklos lūkesčiai dėl vaiko mokymosi. Vis dėlto sunku palankiai vertinti švietimo pagalbos prieinamumo galimybes šiems mokiniams. Pastebėta, kad švietimo pagalbos specialistai yra priskiriami prie vieno iš labiausiai šalyje trūkstamų pedagogų. 2021 metais net penktadaliui, t.y. 20,2 proc., mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, nebuvo teikiama švietimo pagalba, nors ji buvo nustatyta ir paskirta, kai net 7,7 proc. Lietuvos mokyklose nebuvo nei vieno dirbančio pagalbos specialisto (psichologas, logopedas, socialinis pedagogas, specialusis pedagogas ir kiti pagal poreikį), o net 65 proc. visos šalies mokyklose trūko kurio nors iš specialistų, t.y. švietimo pagalbos specialistų komandą buvo nepilna (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose, 2022, p. 19). Taip pat Nacionalinės švietimo agentūros (2022, p. 27) atlikta analizė rodo specialistų trūkumą ir pastebima, jog esantiems švietimo pagalbos teikėjams tenka dirbti per dideliu krūviu. Remiantis šiomis aukščiau išdėstytomis priežastimis galbūt būtų galima abejoti dėl švietimo pagalbos teikimo karo pabėgėliams arba ši pagalba nėra pilnai teikiama.

Remiantis Lietuvoje reglamentuotais įstatymais, švietimo pagalba teikiama asmenims iki 21 metų, kuriems yra nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai. Apie tai liudija atitinkamų tarnybų išduodamos pažymos. Nors karo pabėgėlius, jeigu jie nemoka šalies, į kurią atvyko kalbos, būtų galima priskirti sunkumus patiriančių asmenų grupei dėl mokymosi svetimą kalbą ir pasikeitusios gyvenamosios kultūros bei kalbinės aplinkos, tačiau šiems asmenims buvo rekomenduojama dėl poreikių nustatymo kreiptis ne anksčiau, kaip po vienerių metų, kas galėjo apsunkinti gauti,

galimai, būtina pagalba. Dėl švietimo specialistų trūkumo ir mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, gausos, verčia abejoti švietimo pagalbos prieinamumu ir teikimu karo pabėgėliams.

2. TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMO KARO PABĖGĖLIAMS TYRIMO METODOLOGIJA

Reliatyvizme nėra vienos absoliučios tiesos, o tik tiesa, kuria tiki individualus asmuo. Kadangi skirtingi žmonės gali turėti skirtingą požiūrį į tai, kas yra moralu ir nemoralu, todėl kiekvieno įsitikinimas tam tikra tema yra vienodai reikšmingas (O'Grady, 2002, p. 3). Tai leidžia tyrinėti vaiko teisės į mokslą užtikrinimą įvairių asmenų požiūriu, remiantis jų asmenine patirtimi. Kadangi teisės į mokslą įgyvendinimas vyksta socialinėje sąveikoje ir būtų galima mokymą(si) laikyti socialiniu procesu, todėl šiame darbe pasirinkta socialinio konstruktyvumo prieiga (Berger ir Luckmann (1999) bei Gergen (1999) idėjomis), kuri leidžia suprasti, kas vyksta visuomenėje, kurioje tikrovė yra kuriama žmogaus veiklos, sąveikaujant su kitais ar aplinka, kurioje gyvena.

Šiame darbe buvo atliktas kokybis tyrimas. Tyrimo pasirinkimą lėmė siekis atskleisti gilesnį problemos vaizdą ir riboti statistikos išteklių – stinga pateikiamų duomenų apie karo pabėgėlius priėmusias bendrojo ugdymo įstaigas ar asmenis, kurie ugdo šiuos vaikus, jog būtų galima apskaičiuoti preliminarią imtį kiekybiniam tyrimui atlikti. Kokybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu (pagal Gaižauskaitės ir Valavičienės, 2016 skirstymą), kuris yra vykdomas pasitelkus tyrėjo sukurtą klausimyną ar gaires bei jo privalumas yra tas, kad jis yra pakankamai objektyvus ir kartu leidžia išsamiau išsiaiškinti ir suprasti tyrimo dalyvio patirtį, nuomonę ir priežastis, ką būtų sunku arba net neįmanoma išsiaiškinti išsiuntus klausimyną paštu (Borg ir Gall, 1983, p. 442). Tyrimo pradžioje informantai buvo supažindinami su tyrimo tema ir informuojami, jog tyrime dalyvauja savanoriškai ir gali bet kada pasitraukti iš tyrimo dėl bet kokios priežasties, bus išsaugotas jų konfidencialumas, o jų pateikiami duomenys ir informacija naudojami tik tyrimo tikslams, atsiklausiamo dėl įrašymo galimybės. Tyrime taikyta klausimyną sudaro 18 klausimų (žr. 1 priedą), kuris buvo sudarytas remiantis moksliniais šaltiniais, pasauliniu mastu ir Lietuvoje priimtais dokumentais, kad teisės į mokslą įgyvendinimo aspektą būtų galima įvertinti nacionaliniu ir vietos lygmenimis bei emocinių, socialinių ir mokymosi poreikių užtikrinimu. Tyrimo rezultatai yra pateikiami iliustruojančiose lentelėse. Prie kategorijas ir subkategorijas įrodančių teiginių patenkti trumpinimai nusako tyrimo dalyvio grupę ir skaičių. A grupę pažymėti administracijos atstovai, S – švietimo pagalbos specialistai, M – mokytojai, P – mokytojų padėjėjai, V – karo pabėgėliai vaikai. Pasirinktos skirtingų grupių patirtys tuo pačiu tyrinėjimu reiškiniu padėjo užtikrinti surinktos informacijos tikslingumą. Mokinį buvo klausama „Kaip vertini savo patirtį ir mokymąsi X progimnazijoje? Kodėl?“ ir pateikiami atviri pagalbinių klausimų (žr. 2 priedą), kurie galėtų padėti atsakyti į pagrindinį klausimą. Kad mokiniams būtų lengviau atsakyti, informacija buvo pateikiama rusų kalba ir leidžiama atsakyti ta kalba, kuria jiems būtų patogiau – vieni mokiniai rašė ranka, o kiti pasirinko tekstą surinkti

kompiuteriu. Kompiuteriu surinkta medžiaga buvo atsiųsta tarpininkaujant tiek klasių vadovų, tiek atsiųsta pačios mergaitės mamos elektroniniu paštu.

Visi kiti interviu buvo vykdomi gyvai ir žodiniu tyrimo dalyvių sutikimu įrašomi į skaitmeninę garso įrašymo priemonę. Interviu trukė svyravo nuo 23min iki 1h 11min. Vėliau surinktas tekstas *Microsoft Word* dokumente buvo transkribuojamas, koduojamas, duomenys grupuojami. Atliekant kokybinę manifestinę turinio analizę, buvo išskirtos kategorijos ir subkategorijos, kurios vizualiai pateikiamos lentelėse. Tyrime pastebimas ribotumas – tyrimas buvo atliktas vienoje ugdymo įstaigoje.

Kokybinis tyrimas buvo atliktas 2023 m. kovo–balandžio mėnesiais vienoje iš Vilniaus bendrojo ugdymo įstaigų – progimnazijoje. Interviu buvo atliekami skirtingose uždarose patalpose (siekiant išlaikyti kiekvieno asmens suteikiamos informacijos konfidencialumą), kur tyrimo dalyvis jautėsi jaučiau ar/ir patogiau. Taigi pasirinktos patalpos buvo tiek pačių mokytojų ir administracijos darbuotojų kabinetai, tiek paties tyrėjo kabinetas. Nors tyrėjas dirba pasirinktoje ugdymo įstaigoje, tačiau dėl pačių tyrimo dalyvių interviu metu įvardintų asmenų ar rekomendacijų apklausti atitinkamus asmenys, kurie vis dar moko ar prieš tai mokė atvykusiais karo pabėgėliais vaikais, buvo taikyta sniego gniūžtės atranka. Dėl to dauguma informantų (išskyrus švietimo pagalbos specialistus ir administraciją) tyrėjui buvo mažai pažįstami arba anksčiau visiškai nematyti žmonės. Pasak Rupšienės (2013, p.20) šis atrankos metodas taikomas tai atvejais, kai norima įtraukti ypatingos generalinės aibės vienetus, o tikslingus tyrimo dalyvius nurodo patys tyrime dalyvavę asmenys (Waldorf ir Biernacki, 1981, p.141). Waldorf ir Biernacki (1981, p.141) pabrėžia, jog šis metodas yra ypač tinkamas, kai tiriamas jautrus klausimas, todėl yra tinkamas pasirinktai temai atskleisti.

Tyrime dalyvavo 21 suaugę asmuo, iš kurių 19 sudarė moterų ir 2 vyrai: 2 administracijos atstovai (direktorė ir pavaduotoja), 4 švietimo pagalbos specialistai (specialusis pedagogas, logopedė, socialinė pedagogė, tik su iš Ukrainos atvykusiais vaikais dirbanti psychologė), 8 dalykų mokytojai (2 lietuvių k., 2 geografijos, matematikos, istorijos, anglų k., chemijos), 2 pradinių klasių mokytojos ir 5 mokytojų padėjėjos; 5 vaikai – karo pabėgėliai mokiniai (3 mergaitės ir 2 berniukai, besimokantys 5–8 klasėse). Karo pabėgėliai vaikai buvo apklausti tik gavus mokyklos vadovybės leidimą bei buvo konkrečiai nurodyti vaikai, kuriuos galima apklausti. Tikėtina, jog iš šių vaikų tėvų mokyklos administracijai pavyko gauti sutikimus, kad vaikai būti apklausti. Pasirinkti mokytojai ir jų padėjėjai buvo asmenys, kurie ugdo ar ugdė karo pabėgėlius. Kadangi mokykloje buvo tik iš Ukrainos atvykę karo pabėgėliai vaikai, kurių dauguma mokėjo kalbėti rusiškai, todėl buvo apklausti tiek mokytojai, gebantys bendrauti rusų kalba, tiek jos nemokantys, tačiau ugdę ar tebeugdantys šiuos vaikus. Tyrimo dalyvių skaičių lėmė pasiektas tyrimo prisotinimas.

Tyrimo vidinį validumą padėjo užtikrinti trianguliacija ir dalyvių kontrolė (Bowen, 2005). Dėl trianguliacijos, atliekant pusiau struktūruotu interviu, buvo apklausiami skirtingų grupių asmenys bei informacija rinkta įvairiuose dokumentuose. Dalyvių kontrolė buvo taikyta sugrįžtant pas tyrimo dalyviu (suaugusiuosius), kad būtų pasitikslinta dėl kai kurių surinktų informacijos duomenų tikslumo. Tyrimo patikimumas buvo užtikrinamas įtraukiant kitą asmenį į duomenų rinkimą, kai reikėjo bendrauti rusų kalba. Šio asmens surinkti panašūs duomenys patvirtina tyrimo rezultatų patikimumą.

3. VAIKO TEISĖS Į MOKSLĄ UŽTIKRINIMO KARO PABĖGĖLIAMS TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

3.1. Mokyklos darbuotojų patirtys siekiant karo pabėgėliams užtikrinti teisę į mokslą

Didelių turinio skirtumų tarp 4 grupių (administracijos, specialistų, mokytojų ir padėjėjų) nenustatyta, todėl rezultatai yra pateikiami bendrose visų šių grupių lentelėse.

Atlikus tyrimą pastebėta, jog pasirinktoje ugdymo įstaigoje siekiama įgyvendinti įtraukiojo ugdymo principą ir stengiamasi, pagal galimybes, sudaryti sąlygas karo pabėgėliams vaikams ugdytis kartu su kitais vietos vaikais. Tačiau norint užtikrinti visapusišką vaiko teisę į mokslą, būtina atliepti atvykusio mokinio mokymosi, socialius ir emocinius poreikius (Cerna, 2019). Todėl tik prasidėjus agresorės karinei invazijai į Ukrainą, tuo metu buvo sunku prognozuoti atvyksiančių karo pabėgėlių mastus į šalį ir taip pat į bendrojo ugdymo įstaigas. Vis dėlto mokykloje dirbantys asmenys priėmė sprendimą iš anksto parengti mokinius, jog galimai mokykloje ir jų klasėse gali atsirasti naujų mokinių, bėgančių nuo karo, ištikusio jų šalį (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Vietos mokinių ruošimas priimti karo pabėgėlių vaikus mokykloje (N=10)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vietos mokinių supažindinimas su situacija	Vaikų ruošimas	„vaikus tai ruošėme tam“ (A1); „kai jau atėjo, tai vaikai jau buvo tam paruošti“ (A2); „jie buvo tam paruošti“ (S3), „mes ruošėmės per klasės valandėlę“ (M1), „vaikai buvo pasiruošę priimti“ (M3)
	Kalbėjimas(is)	„kalbėjom daug apie tai“ (A1), „iki to labai daug kalbėjom“ (M1), „kalbėjom apie visokius dalykus, kaip čia kas vyksta“ (M1)
	Situacijos pristatymas	„kokia situacija dabar“ (A1), „apie situaciją Ukrainoj“ (M1),
	Klasėse galimi karo pabėgėliai vaikai	„kokie vaikai galėtų dabar aaa galėtų ateiti į klases“ (A1), „buvo informuoti mokiniai, kad kad kad atvyks karo pabėgėliai“ (S2)
Ruošimasis sutikti karo bėgėlius vaikus klasėse	Ukrainos atributikos gaminimas	„prisigaminę vėliavėlių“ (A1);
	Vardų kortelės	„vardus padarė“ (A1)
	Situacijos pakartojimas	„per pamokas kartais užsimindavau“ (M1)
Akcentuojamos reikalingos mokinių vidinės savybės	Supratingumas	„reikės ir jų supratingumo“ (A1), „kad neaskaluoti labai stipriai karo temomis“ (S2)
	Rimtis	„nejuokauti nevykusiais juokais apie karą“ (S2)
	Savitarpio pagalba	„reikės (...) savitarpio pagalbos“ (A1), „jiems padėti priprasti prie esamos situacijos“ (S2)
	Palaiikymas	„reikės (...) palaikymo“ (A1), „Kad jie, vaikai, padėtų jiems, kad jiems būtų komfortas“ (P3)

Galbūt tokį sprendimą būtų galima vertinti kaip siekį kalbėtis su mokiniais apie pasaulyje vykstančius įvykius ir kaip jie galimai paveikia įvairių žmonių gyvenimus fiziškai ir emociškai, tačiau ir kaip norą užtikrinti saugios aplinkos kūrimą karo pabėgėliams nuo pirmųjų dienų, kuris

jiems yra ypač svarbus. Tikėtina, jog šis iš anksto vykęs pasiruošimas galėjo prisidėti prie geresnio mikroklimato kūrimo ugdymo įstaigoje. Pasak Cekaite (2013), svarbus mokyklos vaidmuo yra nukreipti vaikus tinkamam elgesiui, apimančiam bendradarbiavimą, empatiją, bendravimą tarpusavyje, kuriame vyrauja moralinis ir emocinis solidarumas. Dėl šios priežasties mokyklos sprendimą parengti mokinius ir akcentuoti reikalingas jų vidines vertybes, būtų galima vertinti palankiai. Tačiau tik kalbėtis su vietos mokiniais bei sukurti saugią ir palaikančią aplinką karo pabėgėliams vaikams neužtenka, jog tai būtų galima teigti, kad teisė į mokslą yra įgyvendinama ugdymo įstaigoje. Atvykus karo pabėgėliams vaikams buvo svarbu sudaryti visas reikiamas sąlygas jų integracijai ir tinkamam įtraukimui į ugdymo(si) procesą (žr. 2 lentelę, pilną lentelę žr. 3 priede), tačiau mokyklos administracija susidūrė ir su kita problema – nežinomybe dėl atvykėlių mokyklos lankymo trukmės ir atvykusių vaikų valstybinės kalbos nemokėjimu.

2 lentelė. Ugdymo(si) proceso organizavimas karo pabėgėliams mokykloje (N=19)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Ugdymo(si) vietos parinkimas	Klasės pagal amžių	„vaikam ir pagal amžių atitiktą“ (A1),
	Bendra klasė su vietos mokiniais	„Mokomi (...) bendrojo lavinimo klasėse“ (A1); „nėra atskirų klasių“ (A1), „tiesiog atsidūrė mano klasėje“ (M1), „Mes visi sėdėjome klasėje. Mes visą laiką būdavom klasėje.“ (P1)
	Išėjimas iš klasės	„Mes išeidavom, pavyzdžiui, į biblioteką“ (P3)
	Kartu mokosi ir nuotoliniu Ukrainos mokykloje	„tuo pačiu metu, jie mokėsi ir pas mus, bet dar jie turėjo pamokas ir, kai kurie, jungėsi ir į Ukrainos mokyklas.“ (A1); „kai kurie dar mokosi, ukrainietiškoj mokykloj“ (A2); „daugelis mokėsi ir nuotoliu ukrainietiškoj mokykloj“ (A2);
Papildomas lietuvių kalbos mokymas	Mokymas nuo pradmenų	„lietuvių jau yra specialiai, sakykim ta lietuvių ją moko nuo nulio.“ (P2), „jie gaudavo tokius lietuvių kalbos pradmenis“ (M1)
	Lietuvių kalbos vadovėliai kitataučiams	„išsigijome tuos vadovėlius“ (A1), „iš to pradžiamokslio ir eina jinai tolyn tolyn“ (P2)
	Pamokos karo pabėgėliams	„buvo mokomi jie papildomai lietuvių kalbos“ (A1); „2 kartus per savaitę“ (A1); „Dvi dienas per savaitę jie turėjo papildomą lietuvių pamoką“ (A2), „papildomas lietuvių kalbos pamokas skyrė.“ (S1), „Turėdavo kažkiek pamokų.“ (P2)
	Pamokos karo pabėgėlių mamoms	„Ir tėveliams vyko pamokėlės.“ (A1), „mamos tų pačių vaikų labiau norėjo“ (A2)
Ukrainiečių kalbos mokymas	Praeitais mokslo metais 1–8 klasėms	„jie gavo ukrainiečių kalbos mokymą, tęstinumą užtikrinta“ (A1); „darydavo ukrainiečiam ir ukrainiečių kalbos pamokas“ (A1); „“ (A1), „“ (A1),
	Šiais mokslo metais 1–4 klasėms	„su 1-4 klasių vaikais tai ir tęsia toliau ukrainiečių kalbos mokymą“ (A1), „Ukrainiečių kalbos mokau pradinėje mokykloje.“ (S4)
Vertinimo sistema	Pirmais metais įskaitos	„buvo vertinami pradžioje visi (...) tik įskaityta“ (A1), „vertinam įskaitom“ (A2); „Pernai nevertindavo. (...) Buvo ten įskaita“ (P2), „Man atrodo praeitais metais buvo rašomos įskaitos“ (M3)
	Antrais metais pažymiai	„šiais mokslo metais, tai jau jie yra vertinami ir pažymiais“ (A1); „Nuo šių metų buvo priimtas nutarimas(...), kad mes jau vertinam pažymiu“ (A2); „išsivaizduoju, jog pažymiais.“ (S3), „buvo vertinimas pažymiais.“ (M2), „šiais metais yra vertinami pažymiais.“ (M3)

2 lentelės tęsinys 32 puslapyje.

2 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Karo pabėgėlių įtraukimas į bendras veiklas	Renginiai	„Jie įtraukiami (...) į renginius“ (A1), „Daina Lietuvai“ (A1), „kai būna kažkokios, dienos, minėjimai, renginiai“ (S3), „visose eee visuose renginiuose, kurie čia buvo organizuoti manau, kad visur galėjo įsitraukti.“ (M2),
	Projektinės veiklos	„Jie įtraukiami (...) į (...) projektines veiklas“ (A1)
	Kontekstualios pamokos	„Pamokos vyksta kontekstualios“ (A1), „Tos pamokos kontekstualios (...) važiuoja į erdves atviras ir ten tos pamokos vyksta.“ (S3)
	Išvykos	„eina į muziejus“ (A1), „klasių išvykose“ (A1), „organizuojamos yra pažintinės pažintinės ekskursijos būtent surenkami visi karo pabėgėliai“ (S2), „jos visur važiuodavo, viską darydavo, (...) edukacijas“ (M1)
	Šventės	„Taigi visos tos šventės“ (S3), „pasirodymai, teatro vaidinimai“ (M1), „jie dainuoja savo dainas“ (M1)
	Labdaros	„Labdaros tai tema kažkokia buvo, kai mes ten pyragus kepėm, kažką nešėm“ (M2)
	Konkursai	„Tai paskutinis pas mus buvo Kovo 11-tai „Dainų daina“ konkursas.“ (M3), jie kartu su klasėmis (...) dalyvauja pasirodymuose,“ (M1), „pas mus vyksta va koncertai“ (M1),
Neformalaus ugdymo prieinamumas	Valstybės finansuojami būreliai	„galimybės, jie gali į visus eiti“ (A2), „gali visus turbūt tuos pačius būrelius lankyti“ (S3), „mokykloj yra labai daug būrelių (...) nemokamų“ (M1),
	Valstybės nefinansuojami būreliai	„sportinius būrelius lankė“ (A1), „praėjusiais metais (...) tikrai priėmė juos nemokamai į juos.“ (A2), „mokykloj yra labai daug būrelių ir mokamų“ (M1), „sporto būreliai“ (M3)

Nenuostabu, kad visas mokymo organizavimas prasidėjo nuo klasės parinkimo, kurioje atvykusieji mokytojai bei suorganizuotu lietuvių kalbos mokymu užsieniečiams, jog atvykę karo pabėgėliai vaikai galėtų bent minimaliai pradėti bendrauti vietos kalba su kitais, o vėliau ir kažkiek suprastų, ką kalba mokytojas. Taip pat sprendimą dėl suteiktos galimybės karo pabėgėliams vaikams toliau tęsti ukrainiečių kalbos mokymą(si) net būnant svetimose šalyje tikėtina lėmė Lietuvoje priimtas įstatymo pakeitimas, kuriuo buvo suteikta tokia teisė ugdymo įstaigoms, o taip pat „esant nedideliame mokinių, norinčių mokytis ukrainiečių kalbos, skaičiui galima sujungti gretimų/artimų pagal amžių klasių mokinius“ (2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo pakeitimas). Tai galėtų paaiškinti pasikeitimą dėl ukrainiečių kalbos mokymo 2022 m. ir 2022–2023 mokslo metais, nes įstaigoje, kurioje buvo atliktas tyrimas, pasak informantų, sumažėjo besimokančiųjų karo pabėgėlių vaikų – mažiau pabėgėlių yra likę 5–8 klasių koncentre nei pradinėse klasėse. Taip pat ukrainių kalbos pamokas vedanti psichologė įvardijo šios kalbos mokymo būtinumą jaunesniųjų klasių mokiniams:

Tai svarbu vaikams, kuriems formuojasi pagrindiniai mokymosi įgūdžiai (skaitymo, rašymo); jei jie nustos skaityti ir rašyti ukrainietiška, greitai viską pamirš. Padėtį apsunkina tai, kad daugumai vaikų ukrainiečių kalba nėra gimtoji (S4).

Taigi, galbūt būtų galima daryti prielaidą, jog ukrainiečių kalbos pamokos ne tik skatina nepamiršti ar mokytis tos šalies kalbos, iš kurios atvyko vaikai, tačiau ir padeda formuoti mokymosi įgūdžiams, kurie yra svarbūs visą gyvenimą.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, karo pabėgėliai vaikai susidūrė su kalbos barjeru. Todėl buvo būtina apgalvoti, kaip pateikti ugdymo(si) turinį ir prieinamą pamokos informaciją atvykusiems karo pabėgėliams vaikams. Taikomi įrankiai, siekiant geriau įtraukti karo pabėgėlius vaikus pamokoje, yra pateikti 3 lentelėje (pilną lentelės versiją žr. 4 priede).

3 lentelė. **Taikomi įrankiai karo pabėgėliams įtraukti į ugdymo(si) procesą pamokoje**
(N=19)

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Priemonės	Informacinės ir komunikacinės technologijos	„telefonuose tos programėlės“ (A2), „jiems visiem mokykla buvo darusi planšetus.“ (A1), „telefonai arba planšetės sakykim. Bendrai klasei naudoja televizorių“ (P2), „dirbo tenais su kompiuteriais“ (P3),
	Skirtingi vadovėliai	„buvau gavusi ukrainietišką vadovėlį“ (A2), „Lietuvių kalbos mokytoja dirba su (...) 89-ą leidimą „Литовский язык“ (litovskiy yazyk) Aleksandravičius.“ (P1), „Mes naudojame ukrainiečių vadovėlius internete“ (S4)
	Vaizdinė dalijamoji medžiaga	„tokias atsispausdinusi lenteles su vaizdais ir viršuj užrašyta ukrainietiška, o apačioj parašyta lietuviškai. Tai iš tokių kortelių“ (M1), „atsiverčiame vadovėlį dideliame ekrane“ (S4)
Metodai	Kalbėjimas dvejomis kalbomis pamokoje	„kalbėti dviem kalbomis“ (M1), „galvos skausmas buvo kaip čia dabar tą pamoką išdėstyti ir valstybine kalba kalbi, ir rusų kalba turi paaiškinti.“ (M3)
	Vizualiniai	„žiūrim filmukus“ (A2), „parodau“ (A1), „gestais kažkaip bandai suderinti tą dalyką.“ (S2), Žiūrėdavom ir video“ (M2), „Darbas su žemėlapiu“ (M3), „viską aiškinau lentoj žinai aiškini lentoj“ (M2), „rodo filmą“ (P1),
	Atskiras paaiškinimas	„jiems pasakau rusų kalba, pasitikslinu ar suprato ir dar kartą paaiškinu“ (A1), „jai paaiškini apie ką“ (A2), „Tą patį paaiškinti, tik rusiškai, individualiai jam“ (M2), „individualiai aiškinti, jam reikėjo individualios pagalbos“ (M2),
	Diferencijavimas	„vienas jai, o kitas visai klasei“ (A2), „sudėlioti užduotis tiem vaikam ir tam vaikui.“ (S3), „jai duoda mokytoja atskiras užduotis“ (P2), „Diferencijuodavau, nes kitaip nu jisai tada nebeatlikdavo“ (M2)
	Partnerio pagalba	„jos dirbdavo dviese“ (M1), „paprasydavau, kad išeitų prieš klasę ir pasikalbėtų“ (M1), „kartu sėdi, darbas parose“ (M3), „kitas vaikas, kuris galėjo padėti, va tas va pa-pa-padėdavo ir po to draugo pagalba“ (M2)
	Grupiniai darbai	„grupėmis vat būdavo“ (P2)
	Rašto darbai	„rašo kontrolinius“ (A2), „apklausą kažkokią“ (A2), „pasiteisina tiktai savarankiškas“ (A2), „individualus darbas su juo, nes kitaip tai nes kitaip tai nebuvo“ (M2),
	Interaktyvios užduotys	„Kahoot“ as“ žinai vaikai mėgsta.“ (P2), „interaktyvias užduotis darydavom“ (M2),
	Garso įrašai	„naudoju "YouTube" įrašus, kad vaikai galėtų daugiau išgirsti ukrainiečių kalbos“ (S4)

3 lentelės tęsinys 34 puslapyje.

3 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Informacijos vertimas	Mokytojo vertimas vaikui	„aš verčiu iš karto vaikam.“ (A1), „aš turiu išversti tai, ką aš sakau“ (A1); „rusiškai tenka pasakoti“ (A2);
	Mokytojo padėjėjo vertimas vaikui	„stengėmės parinkti tokias padėjėjas, kurios galėtų kalbėti rusų kalba.“ (A1), „Išversti reikia.“ (P2), „ten tikrai reikėjo jau tik versti“ (P1), „Jisai rašė rusiškai, bet mes paskui vertėm į lietuvių kalbą.“ (P3)
	Mokinio vertimas	„jis išverčia jam“ (A2), „tiesiog vienas po kito vertė“ (P5)
	Vertimo programėlės	„jie turėjo tą programėlę <i>Google Lens</i> “ (A1), „programėlę <i>Lens</i> , verčiasi“ (A2), „ <i>Lens</i> programėlės“ (A2), „šiaiip tai nusifotografuoja ir išsiverčia.“ (P2), „Vaikai mokosi naudotis vertimo programomis“ (S4), „Telefonai yra vertėjas“ (P3)
Atsiskaitymų galimybės	Gimtąja kalba	„savo gimtąja kalba pasekti“ (M1), „paprasydavau, kad jos ta kalba, kurią jos moka“ (M1), „Galėjo ukrainietišškai parašyti, bet parašė rusiškai.“ (M3)
	Atsiskaityti pasirinkta kalba	„Prašiau (juokiasi), jeigu nori parašyti ukrainietišškai ir jeigu yra noro pasimokyti ir lietuvių kalba parašyti. Galėjo angliškai“ (M3)

Dėl atsiradusio kalbos barjero, ugdymo įstaigoje dirbantys asmenys turėjo atrasti būdą, kaip bendrauti ir sudaryti sąlygas karo pabėgėliams vaikams įgyti naujų žinių įvairiuose dalykuose, net jei dirbantis pedagogas ir atvykęs vaikas nemoka kurios nors bendrai abiems asmenims žinomos kalbos. Todėl nenuostabu, kad siekiant sklandesnės komunikacijos išaugo ir pasitelkiamų informacinių technologijų naudojimas, ypač tų prietaisų, kurie gali išversti tekstą iš lietuvių kalbos į rusų ar ukrainiečių, kai šalia nėra mokytojo padėjėjo. Aydin ir Kaya (2019, p. 56) atliktame tyrime pastebėta, kad kai kurie mokytojai pakeitė savo mokymo stilių dėl karo pabėgėlių buvimo klasėje ir daugiau rašė ant lentos, tačiau interviu metu su tyrimo dalyviais išryškėjo daugumos pedagogų pozicija dėl pastovumo išlaikymo, kadangi jų pačių teigimu, pamokose išliko taikomi tokie patys metodai ir priemonės, tik papildomai atsirado paaiškinimas vaikams kita kalba, kuria jie suprastų. Dėl šios priežasties iš tyrimo dalyvių pasakojimų būtų galima susidaryti dvejopą nuomonę apie tokią mokymo poziciją: 1) galbūt mokytojai jau anksčiau taikė pakankamai daug vizualinių priemonių, todėl ryškių pokyčių neprireikė; 2) nebuvo pakankamai noro ir pastangų papildomai ruošti atskirą medžiagą. Tačiau pastarąjį variantą galbūt būtų galima atmesti dėl pastebėto diferencijavimo pamokose ir vaizdinės dalijamosios medžiagos pateikimo karo pabėgėliams.

Palankiu sprendimu būtų galima laikyti ir mokytojų lankstesnį atvykusių vaikų pasiekimų vertinimą ir atsiskaitymų metu sudarytas galimybes atsiskaityti jų pasirinkta kalba. Tokia pat tendencija buvo pastebėta Aydin ir Kaya (2019, p. 57) tyrime. Galbūt toks sprendimas ne tik turėjo bent truputį palengvinti šių vaikų mokymąsi, bet ir padėti karo pabėgėliui vaikui jaustis šiek tiek

komfortiškiau, kadangi net būdamas svetimoje aplinkoje ir kultūroje gali vartoti savo gimtąją ar kitą pasirinktą kalbą.

Įtrauktis negali priklausyti tik nuo karo pabėgėlių vaikų indelio ir pastangų įsilieti į naują aplinką bei bendruomenę. Todėl yra svarbus visos bendruomenės požiūris į atvykėlius. Mokyklos bendruomenės grupių parodytos savybės pateikiamos 4 lentelėje (pilną lentelę žr. 5 priede).

4 lentelė. **Mokyklos bendruomenės narių parodytos savybės siekiant įtraukti karo pabėgėlius mokykloje (N=15)**

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vietos mokinių	Bendravimas	„kalbino tie“ (A1), „Tie, kurie mokėjo rusų kalbą, bendravo“ (S4), „bendravo su ukrainiečiais.“ (S1), „bendraut norėjo, ir kalbino“ (P4)
	Draugiškumas	„rusakalbiai vaikai pasisiūlė sėdėti šalia“ (A1), „turėjome be galo gražių atvejų, kai rusakalbiai mūsų mokiniai labai gražiai draugavo“ (S1), „Mes juos draugiškai priimam“ (M3), „kvietė ten visur“ (P4)
	Paslaugumas	„sakydavo gerai, man padeda bendraklasiai“ (A1), „kuravo“ (S1), „Pirma vertėjavo, per pamoką, ką moka rusų kalbą.“ (M6), „Patys pagelbėdavo.“ (M3), „padėjo mokytis, parodė mokyklą“ (S4)
	Palaikymas	„kur klasėse labai buvo palaikymas“ (A1), „iš tikrųjų vaikai klasėje labai nu tokie geriečiai, jie padeda.“ (P3)
	Dalijimasis	„noriai viskuo dalinosi“ (S1)
	Džiaugsmingumas	„Gerai, džiaugsmingai, kad jie čia“ (M3)
	Klasių bendruomenių	Aktyvumas
Geranoriškumas		„labai geranoriškos,“ (A1)
Iniciatyvumas organizuoti veiklas		„savaitgaliais užimdavo, veždavo, rodydavo Vilnių, rodydavo jau po to ir po Lietuvą vežiodavo savaitgaliais“ (A1)
Rūpestis		„viską supirko, ko jiems trūksta“ (A1), „Daiktų rinkime labai prisidėjo (...) mokinių artimieji“ (S1), „surinko pinigų klasėse“ (A2), „bent jau pradžia kažkokiai tai“ (A2), „materialiai padeda“ (M3),
Domėjimasis		„domėdavosi“ (A1)
Tolerantiškumas		„mūsų tėvai tolerantiškai žiūrėjo“ (A2)
Supratingumas		„supratingai“ (A2)
Administracijos	Rūpestis	„man rūpėjo kaip vadovui (...) jų adaptacija“ (A1), „atskirai prieinu prie tų vaikučių“ (A1), „kad vaikas suprastų viską, ką mokytojas aiškina“ (A1)
	Informatyvumas	„vaikai hmm suprastų, ko iš jų norime“ (A1), „pagal esamą mokyklos galimybę gautų visą reikiamą informaciją“ (S2)
	Lankstumas	„greitai susiorientavo ir atreagavom į tai“ (A1)
	Bendravimas	„su jais bendraujant“ (A1)
	Svetingumas	„kurie nu va tuos pabėgėlius priėmė pas save į namus.“ (M7), „Ir mes pabėgėlius esam priėmę 2-3 mėnesiam“ (M3)
Mokytojų padėjėjų	Paslaugumas po pamokų	„bet ir po pamokų“ (M1),
	Bendravimas su mokinių tėvais	„pasiėmė mamų telefonus ir jinai skambindavosi mamoms“ (M1)
	Dalijimasis informacija su mokytoju	„greičiau pasidalindavo reikiama informacija“ (M1)
Švietimo pagalbos specialistų	Supratingumas	„supratimas, ko reikia mokiniui čia ir dabar.“ (S2)
	Įsiklausymas	„problemos išsiaiškinimas ir padėjimas“ (S1)
	Palaikymas	„stengtis parodyti palaikymą“ (S3)
	Atsargumas	„kalbant su tokiu mokiniu stengtis neužaštrinti situacijos, kokia yra jo gimtojoje šalyje“ (S2)

Tyrimo rezultatai rodo, kad dėl bendro tikslo, t.y. padėti karo pabėgėliams vaikams greičiau integruotis į mokyklą ir visuomenę, be mokytojų ir padėjėjų, gana aktyviai įsitraukė tiek mokyklos administracija ir švietimo pagalbos specialistai, tiek patys vietos mokiniai ir jų tėviai. Aydin ir Kaya (2019, p. 59) tyrime taip pat išryškėjo vietos mokinių stengimasis padėti atvykusiems karo pabėgėliams, juos įtraukiant į žaidimus ir socialinę veiklą, kad jie galėtų integruotis į mokyklos aplinką ir bendruomenę. Lietuvos vaikai stengėsi pagalbėti ne tik socialinėje aplinkoje, bet ir prisidėti ir atliekant užduotis ar išverčiant informaciją į rusų kalbą. Tokį skirtumą galėjo lemti ir faktorius, kad dažniausiai su karo pabėgėliais bendraujantys vaikai mokėjo bent vieną bendrą kalbą ir galėjo savarankiškai susišnekėti, ko nebuvo Aydin ir Kaya (2019) tyrime.

Svarbu prisiminti, kad tik galimybė įgyti naujų akademinų žinių neatliepia visų karo pabėgėlių vaikų poreikių, kurie užtikrintų teisę į mokslą. Vieni iš svarbiausių karo pabėgėlių vaikų poreikių yra emociniai poreikiai, kadangi vaiko emocinė būseną daro tiesioginę įtaką jo akademiniam pasiekimams. Todėl yra būtina teikti ir papildomą pagalbą šiems mokiniams bei imtis kitų priemonių, kurios padėtų vaikui jaustis emociškai geriau ir komfortiškiau naujoje, svetimoje aplinkoje. Ugdymo įstaigoje teikiamos pagalbos sritys pateikiamos 5 lentelėje (pilną lentelę žr. 6 priede).

5 lentelė. **Teikiamos pagalbos formos karo pabėgėliams mokykloje (N=21)**

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Pagalbos rūšys	Psichologinė	„psichologinė pagalba specialistų“ (A1), „Yra mokykloje tas psichologas, kuris kalba jų kalba pagalba.“ (S3), „psichologė čia ukrainiečių yra“ (P2), „Vaikai gauna reikiamą psichologinę pagalbą.“ (S4)
	Socialinė	„jie gauna tą dar vis vaikai kai trūksta tą socialinę pagalbą“ (S3), „vaikai sunešė iš namų, kurie jau buvo išaugę savo uniformas“ (M1), „jūs čia gyvenat, jus priima,“ (P1); „jie gavo aprūpinimą priemonėmis“ (A1), „kanceliarinės priemonės pačioj pradžioj duodamos“ (A2), „kanceliarinės žinau jiems buvo nemokamai“ (S3),
	Mokymo(si)	„kiekvienas ukrainiečių vaikas turėtų dar ir padėjėją, pagal galimybes“ (A1); „jie gavo padėjėjas individualiai“ (A1); „Jiems tikrai stengėsi padėti, kai skyrė mokytojų padėjėjus“ (S1), „kai kuriais atvejais būna su mokiniais ir vertėjas“ (S2), „Gauna mokytojo padėjėją, ane pagalba?“ (S3), „padėjėja tai labai padėjo“ (M1), „Pagalba verčiant iš lietuvių į rusų kalbą (iš dalies)“ (S4)
	Papildomos konsultacijos	„gavo papildomas konsultacijas“ (A1), „skirta konsultacija“ (A2)

Atsižvelgiant į mokykloje teikiamą pagalbą, galima išvelgti tikslingos pagalbos teikimą, atliepiančią pagrindinius vaikų poreikius. Mokytojų padėjėjų pagalba ir papildomos konsultacijos yra orientuotos į mokymosi poreikius, socialinė į socialinius ir psichologinė į emocinius poreikius. Ypač svarbu suteikti vaikams psichologinę pagalbą, kadangi Pacione ir kt. (2013) pastebi tris karo pabėgėlių patirties etapus – prieš įvykstant migracijai, persikeliant į naują šalį ir jau priėmusioje

šalyje bei dažnai šiems vaikams dėl karo padarinių išsivysto depresija. Su vaikais iš Ukrainos dirbanti psichologė irgi pastebi tokią pat tendenciją:

Yra vaikų, kurie emociškai visiškai stabilizuoti. Tačiau yra ir tokių vaikų, kurie turi emocinių sunkumų ir net depresiją (S4).

Todėl tikėtina, jog karo pabėgėlių emocinė būseną pirmosiomis savaitėmis Lietuvoje galėjo būti paveikta karo įvykių. Žinoma, kad visiems, t.y. vieniems daugiau, kitiems mažiau, bet yra reikalingas adaptacinis laikotarpis apsiprasti prie naujos vietos, todėl ir karo pabėgėliams buvo suteiktas šis pereinamasis etapas. Tačiau manyti, kad sukūrus tinkamą terpę ir sąlygas karo pabėgėliams vaikams integruotis naujoje mokykloje, pavyks lengvai ir sklandžiai pasiekti norimų rezultatų būtų klaidinga. Veiksniai, kurie galėjo daryti įtaką karo pabėgėlių vaikų adaptacijai yra pateikiami 6 lentelėje (pilna lentelės versiją žr. 7 priede)

6 lentelė. **Karo pabėgėlių adaptaciją galimai apsunkinę veiksniai bendrojo ugdymo įstaigoje (N=17)**

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Sunkaus prisitaikymo priežastys	Skaudžios karo pabėgėlių patirtys	„turėjo bėgti iš tos šalies, kur jie buvo užpulti.“ (S2), „dėl tų traumų žinai“ (M2), „o gal to miesto ir jau nu nebėra iš tikrųjų arba užimtas, tai tokius skaudžius prisiminimus.“ (M3), „jie tiek išgyveno, neduok Dieve.“ (P1), „kaip jie išgyveno sprogimus ir kelią.“ (S4)
	Emocinė būseną	„Sunki emocinė būseną.“ (S4), „Emocinė būseną, tokia gan sunki sakyčiau“ (M2),
	Kalbos barjeras	„nemoka lietuviškai“ (A2) „anglų kalbos įgūdžiai irgi prasti ukrainiečių“ (A1), „klasėje yra po vieną mokinį ar du vaikus kalbančius rusiškai“ (A2), „Mokytojas vis tiek šneka lietuviškai“ (P2)
	Šeimos įsitikinimas greitai išvykti	„mes tuoj tuoj grįšim“ (A1), „mes čia 3 mėnesiam nu va pailsėti“ (A2), „kol kas galvoja, kad į Ukrainą grįš“ (A2), „gal tikisi, jog greitai baigsis ir grįš“ (P2), „gal jie žada išvažiuoti“ (M3), „sakė, tipo aš išvažiuosiu“ (P1)
	Bendrijų programų neatitikimas	„buvo toks hmmm neatitikimas tų programų“ (A1); „Programos ukrainiečių ir lietuvių neatitinka visiškai“ (A2); „mūsų tai programa tai neatitinko... Tam tikri dalykai pas jus kažkaip anksčiau“ (P2)
	Mokyklos sistemos pasikeitimas	„jie neįpratę tiek dirbti(...) Jie (...) patys įvardija, kad viską...daug atlaidžiau vertina.“ (A2), „mes jau reikalaujam“ (A2)
Prasto lankomumo pasėkmės	Praleistos pamokos	„praleidžia pamokas dėl to, kad turi jungtis“ (A1), „vaikai nelanko“ (A1); „lankomumas labai toksai epizodiškas. Jisai, pavyzdžiui, gali vieną pamoką ateiti, tris pamokas neateiti.“ (M3)
	Dalykinių žinių trūkumas	„spragos irgi“ (A1); „vaikas praleidžia tą pamoką“ (A1); „kalbinių įgūdžių yra spragos“ (A1);
Emociniai bruožai atvykus	Uždarumas	„buvo vaikų, kurie uždarių, uždarų t.y.“ (A1), „ji buvo tokia uždara.“ (A1), „viena buvo uždaresnė“ (M1), „jis buvo toks uždaras vaikas“ (M2), „nu tiesiog užsidaręs.“ (M3),
	Nekalbumas	„jie mažai kalbėjo“ (A1), „jie išvis nesidalino ta situacija“ (A1), „Ukrainiečiai nebendruoja.“ (P1)
	Nepasitikėjimas	„saugumo nebuvimo ir nepasitikėjimo žmonėmis“ (M2)
	Atsipalaidavimas	„jis atvažiavęs pailsėt“ (A2), „neperrašydavo, neateidavo.“ (M2)
	Vienišumas	„labiau vieniši jautėsi“ (A1), „Tačiau stebėjau ir atvejus, kai ukrainiečiai būna vieniši“ (S1)

6 lentelės tęsinys 38 puslapyje.

6 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Emociniai bruožai atvykus	Baimė	„turėjome ir mergaitę, kuri visko bijojo, vis susigūžusi sėdėdavo kampelyje.“ (S1), „ pradžioje mergaitė buvo labai išsigandusi“ (P2), „ baimę“ (S4)
	Nerimas	„nerimą“ (S4)
	Pyktis	„pyktį.“ (S4)
	Pasidėjęs emocinis jautrumas	„apsiverkdavo, būdavo liūdnas ir apsiverkdavo“ (M2), „ Vaikai patyrė daug emocijų, susijusių su karu ir evakuacija“ (S4)
	Namų ilgesys	„jie nori atgal namo.“(A2)
	Nepagarbumas	„Nepagarba.“ (P1), „tokia nepagarba Lietuvai“ (P1)

Rossiter ir kt. (2015, p.753) pastebėjo, kad daugelio jaunuolių prieš emigraciją įgyta nemaloni ir skaudi patirtis turėjo įtakos jų kasdieniam gyvenimui ir adaptacijai naujoje vietoje. Taip pat tikėtina, jog kai kurių mokinių prastą pamokų lankokumą galėjo lemti tiek mokinių emocinė būseną dėl emocijų išgyvenimų ir patirtų sukrėtimų priešemigraciniu laikotarpiu, tiek silpni santykiai su naujoje mokykloje esančiais mokiniais. Oncu ir Yilmaz (2022, p. 304) pastebi, kad dėl silpnų santykių su bendraamžiais gali atsirasti vienišumo jausmas, nenoras lankyti ugdymo įstaigą, jaučiamas neprisitaikymas ir nesuderinamumas su mokykla ir ją supančia aplinka, sumažėjusi motyvacija mokytis. Tačiau mokyklos vadovė pasakoja ir apie pirmųjų mėnesių laikotarpį, kai mokiniai, būdami Lietuvoje ir fiziškai eidami į lietuvišką mokyklą, tuo pat metu mokėsi nuotoliu Ukrainos mokyklose:

Tai po to iškilo ir lankomumo problema, kad, sakykim, praleidžia pamokas dėl to, kad turi jungtis, tai vėlgi, kad kaip sakyti nu tos spragos irgi. Jos ir taip buvo, sakykim, kalbiniu atžvilgiu, o po to dar jos didėjo vien dėl to, kad vaikai nelanko (A1).

Nors ugdymo įstaigos vadovė pastebėjo vaikų pragas, kurios tik didėjo dėl pamokų nelankumo, tačiau karo pabėgėliai vaikai vis tiek būdavo naujoje aplinkoje, kurioje vyrauja šalies valstybinė kalba – lietuvių. Todėl karo pabėgėlių vaikų žinios susijusios su lietuvių kalba nuo pirmųjų dienų iki dabar yra pateikiamos 7 lentelėje.

7 lentelė. **Karo pabėgėlių vaikų valstybinės lietuvių kalbos žinios (N=13)**

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Kalbos supratimas pradžioje	Visiškas nesupratimas	„kad vaikai gali nesuprasti“ (A1), „lietuvių visai nemokėjo“ (M2), „Kurie nesupranta kalbos“ (M5), „Tai todėl, kad nežino kalbos.“ (P1)
Kalbos vartojimas dabar	Dalinis kalbos supratimas	„bet faktas, jinai per metus taip laisvai nekalba lietuviškai“ (A2), „jau buvo šiek tiek lietuvių pramokęs, tai labiau suprasdavo per pamoką“ (M2), „daugiau suprasdavo lietuviškai“ (M7), „Kai kurie daugiau supranta.“ (M3), „5–8 klasių jau lyg supranta“ (S1)
	Supranta daugumą dalykų	„nes vienas ten puikiausia (...) jis puikiausiai supranta“ (M3),

7 lentelės tęsinys 38 puslapyje.

7 lentelės tęsinys

Kalbos vartojimas dabar	Perskaito rašytinę informaciją	„skaity (...) lietuviškai.“ (A1), „jų lyg-lygmeni puikiai skaito“ (M7)
	Kai kuriai vaikai šneka lietuviškai	„šneka lietuviškai.“ (A1), „Kažkiek jinai moka“ (A2), „jau kalba (...) lietuvių kalba“ (A1), „kai kurie visai neblogai lietuviškai kalba.“ (M6), „Kai kuriems sekasi visai gerai suprasti ir vartoti“ (M9), „ tai pasako ir lietuviškai žodį, ir rusiškai.“ (P2), „ jisai, nu iš tikrųjų jau su manim galėjo (pradedo kalbėti susižavėjusi), pavyzdžiui, nu susikalbėti.“ (P3), „Girdėjau, kad yra pirmokė ir atrodo ketvirtokės, kurios puikiai kalba lietuvių kalba.“ (S1), „puikiai (...) bendrauja lietuviškai“ (M7)
	Dalis vaikų vis dar nekalba	„per pusę metų nelabai išmoko ir lietuviškai“ (M2), „Neatsako lietuviškai. Sakau „labas“ ir nesako nieko.“ (M3), „Anksčiau pasakydavo labas ar viso gero. Dabar nieko, nevartoja visiškai.“ (P1), „5–8 klasių (...) patys nekalba“ (S1)

Tyrimo rezultatai rodo, kad atvykusieji vaikai visiškai nesuprato pateikiamos informacijos lietuvių kalba, kaip ir buvo svarstyta mokyklos direktorės. Kaip pastebi direktorės padėjėja:

Nu sunku, nes ukrainiečių kalba turi labai daug panašumų žodžių su lenkų, tagi slavų kalbos, o lietuvių visiškai iš kitos operos visai (A2).

Tačiau vaikams būnant dieną iš dienos toje pačioje kalbinėje aplinkoje, po kurio laiko pradedami suprasti pirmieji žodžiai, net jei asmuo negali atsakyti. Taip pat geresniam įsitraukimui į bendruomenę ir siekiant sumažinti kalbos barjerą, karo pabėgėliams vaikams buvo sudarytos sąlygos mokytis lietuvių kalbos (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. **Karo pabėgėlių vaikų lietuvių kalbos mokymas(is) ugdymo įstaigoje (N=7)**

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Mokymo(si) procesas	Papildomos pamokos	„buvo mokomi jie papildomai lietuvių kalbos“ (A1); „mokyti lietuvių kalbos“
	Mokymasis	„bandė suprasti ir kalbą“ (A1), „jinai bando kažką“ (A2),
	Karo pabėgėlių buvimas kartu	„jie galėdavo ateiti visi kartu“ (A1)
Nenoras mokytis	Vaiko atsisakymas mokytis	„tiesiai šviesiai pasakė, kad jam nereikia lietuviškai “ (M3), „ jis pasakė – man to nereikės ir aš nesimokysiu“ (M4)
	Motyvacijos trūkumas	„Čia ne tas vaikas, kuris labai nori kita kalba išmokt“ (A2), „noro tokio nėra labai vat“ (P2), „motyvacijos ten pas juos tai tikrai nelabai.“ (P3), „ motyvacijos nėra“ (P2), „jis visiškai nu pats individualiai jisai nesistengdavo, nedirbdavo, reikėdavo prie jo prieiti arba paraginti, kad dirbtų.“ (M2), „jeigu jis būtų motyvuotas, būtų norėjęs, tai jam tikrai būtų viskas pavykę.“ (M2), „Jis vat nu neturi motyvacijos.“ (M3)

Pagal tyrimo rezultatus galima pastebėti mokyklos pastangas padėti karo pabėgėliams išmokti lietuvių kalbą skiriant papildomas pamokas ir jų metu sudaromas sąlygas jiems mokytis

ir būti kartu. Nepaisant šių dalykų, pastebimas mokinių motyvacijos trūkumas ir kartais net nenoras mokytis lietuvių kalbos. Galbūt būtų galima susidaryti klaidingą įspūdį, kad vaikai yra nemotyvuoti, tačiau su atvykusiais vaikais iš Ukrainos dirbanti psichologė įvardija, jog mokiniai tikisi greitai grįžti namo ir dėl šios priežasties dalis vaikų nemato tikslo mokytis juos priėmusios šalies kalbos:

Labai maža motyvacija mokytis lietuvių kalbos, nes vaikai šią situaciją vertina kaip laikiną. Tačiau yra vaikų, turinčių didesnę motyvaciją mokytis lietuvių kalbos, tokių, kurie draugauja su Lietuvos vaikais, nemokančiais rusų kalbos (S4).

Karo pabėgėliai turėjo mokytis ne tik lietuvių kalbos, tačiau ir kitus dalykus. Per buvimo mokykloje laikotarpį, mokyklos darbuotojai įvardino atvykusių vaikų pastebėtas savybes (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Pastebėtos karo pabėgėlių asmeninės savybės apsipratus naujoje mokykloje (N=9)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Padedančios mokytis	Prisitaikymas	„vaikai atsileido, taip psichologiškai sušilo“ (A1)
	Laisvumas	„jau laisviau jautėsi“ (A1)
	Komunikabilumas	„jisai komunikabilus“ (A2), „visai geranoriškai bendravo“ (M1), „bendraudavo, tikrai“ (M1), „jie greitai susibendruoja su mokiniais“ (M3), „Bendruoja.“ (M3), „puikiausiai bendruoja mergaitė ukrainietė su su lie- su mūsų mokiniais, su lietuviais.“ (M3), „buvo mokinių, kurie greitai ėmė bendrauti su klase“ (S1)
	Aktyvumas	„dalyvavo pilnavertiškai ir pamokose“ (A1), „visur jie dalyvauja“ (A1); „kita tokia atviresnė“ (M1), „aktyvūs“ (S1),
	Drąsumas	„kažkaip drąsiai jautėsi“ (A1);
	Imlumas	„jie labai greitai pagavo viską“ (A1);
	Geresnė emocinė būseną	„paklauskavai kaip jautiesi, ar sunku, sakydavo gerai“ (A1)
	Motyvacija	„yra kurie labai motyvuoti.“ (A1), „tikrai turim tokių pavyzdžių, kur vaikai labai motyvuoti“ (A1), „kur labai tokie motyvuoti.“ (P2)
	Atsakomybė	„jiems priskiriama kažkokia atsakomybė ten“ (A1), „jie turės (...) padaryti.“ (A1)
	Pastangos	„jinai stengėsi“ (A2)
	Žingeidumas	„Jeigu nesupranta žodžio, tai jis pakelia ranką ir paklausia.“ (M3), „buvo žingeidūs“ (S1)
Apsunkinančios mokymąsi	Nervingumas	„ir taip streso daug“ (M1), „jie buvo streso būklėj.“ (P1)
	Tingumas	„yra vaikų, kurie nelabai nori mokytis“ (A1), „mokyti nenori“ (A1), „nuo vaiko paties ar noriu aš išmolti, ar ne“ (A2), „nesistengia“ (A2), „o vienas visiškai nieko nedarė“ (A2), „tiesiog supranti pritingi.“ (A2), „jos visiškai nenorėjo dirbti.“ (P1),
	Motyvacijos stygius	„tikrai motyvacijos jie turi mažai“ (A2), „nepramoko va tos bazinės šnekamosios kalbos“ (M2), „Tai motyvacijos, man rodos, didelė stoka“ (M2), „Vysiškai, absoliučiai jokių pastangų.“ (P1),
	Disciplinos trūkumas	„jeigu nepadarysiu man nieko už tai vos nebus.“ (A2)
	Pasyvumas	„Sėdėdavo ir klausydavo.“ (M2), „Abejingumas.“ (P1), „mergaitėms buvo visiškai neįdomu“ (P1), „Jiems neįdomu.“ (P1), „Jie sėdėjo telefone, jiems niekas nerūpėjo“ (P1), „nu pilnas abejingumas“ (P1)
	Užsispyrimas	„Jis atsakė „man šito nereikės.““ (M3), „nereikia man lietuvių kalbos.““ (P1)
	Nesidomėjimas	„mergaitėms buvo visiškai neįdomu“ (P1), „Jiems neįdomu.“ (P1)

Nors asmens savybės nėra skirstomos ir teigiamas ar neigiamas, tačiau tam tikras asmens savybes būtų galima laikyti kaip vaikui padedančias arba apsunkinančias mokymo(si) procesą. Tikėtina, jog vaikas, kuris yra žingeidus, imlus, atsakingas ir motyvuotas pasieks geresnių akademinų pasiekimų negu mokinys, kuris pamokoje būna tingus, pasyvus, užsispyręs nedirbti. Vis dėlto yra sunku nusakyti priežastį ar priežastis, dėl kurių gali dominuoti vienos arba kitos savybės. Tačiau kartais tam įtakos gali turėti ir tiesiog vyraujantis požiūris šeimoje:

(...) tai man vaizdas susidarė, kad kai kurie atvažiavo ne (juokiasi) matai nesimokyti, nes ten ta mama „ai tai mes čia 3 mėnesiam nu va pailsėti“ ir tas išsprūdo, kad pailsėt atvažiavom, pagal tą vaiką ir jautėsi, kad jis atvažiavęs pailsėt (A2).

Svarbu prisiminti 2022 m. pavasarį, kai į Lietuvą atvyko daug mokyklinio amžiaus vaikų. Netikėtai padidėjęs mokinių skaičius mokyklose reiškė papildomas išlaidas jų ugdymuisi. Tikėtina, kad savarankiškai bendrojo ugdymo įstaiga būtų sunkiai susitvarkiusi su netikėtai atsiradusia situacija, todėl mokyklai buvo pasiūlyta pagalba ir parama nacionaliniu lygmeniu (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Institucijų suteikta pagalba mokyklai karo pabėgėlių ugdymui užtikrinti (N=5)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vilniaus miesto savivaldybė	Nemokamas maitinimas	„nemokamai juos maitino.“ (A2), „Ten ar maitinimą (...) nemokamai.“ (S3), „per pietų pertrauką išeiti papietauti nemokamai.“(P1), „nemokamai maitina“ (P5)
	Papildomos priemonės	„Vilniaus miesto savivaldybė nuolatos siūlė savo pagalbą“ (A1), „jeigu reikia kreiptis (...) priemonių papildomai“ (A1),
	Skaitmeninis turinys	„skaitmenio ugdymosi turinio“ (A1), „visą laiką atsiunčia nuorodas, kur galima gauti skaitmeninį ugdymosi turinį“ (A1),
	Mokymai mokytojams	„organizuojami mokymai mokytojam, dirbantiems su ukrainiečiais“ (A1), „mokytojus galima siųsti“ (A1),
	Piniginiai priedai mokytojams	„priedus nedidelius mokėjo“ (A2)
Švietimo, mokslo ir sporto ministerija	Dalijasi skaitmeniniu turiniu	„irgi nuolatos skaitmeninis turinys yra siunčiamas“ (A1),
	Domėjimasis esama situacija	„nuolatos teiraujamasi problemos kokios, iššūkiai ir buvo (...) susijungimai ir kalbama apie tai, ko trūksta, kur reikia pagalbos.“ (A1),
Vilniaus lietuvių namų mokykla	Rekomendacijų teikimas	„vadovėlius rekomendavo“ (A1),

Remiantis tyrimo rezultatais galima matyti, jog ugdymo įstaiga sulaukė pagalbos iš išorės ir nebuvo palikta viena spręsti karo pabėgėlių situacijos. Siarova (2022, p. 12) pastebi, kad daugumoje šalių švietimo ministerijos siuntė mokytojams nuorodas, kuriose pateikiama medžiaga, mokymai ar seminarai apie kalbos barjero įveikimą ir kaip padėti Ukrainos vaikams mokymosi procese. Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvoje irgi buvo taikoma ši praktika. Taip pat Blažytės ir kt. (2022, p. 16) tyrimo rezultatai atskleidė svarbų savivaldybių vaidmenį priimant karo pabėgėlius, o tarp savivaldybės atliktų funkcijų išskiriamas finansavimo skyrimas nemokam

maitinimui, kanceliarinėms prekėms ir neformaliajam ugdymui(si). Būtent fiziologiniai poreikiai (Maslow, 1970) esantys hierarchijos apačioje tampa patys pagrindiniai atvykusiems karo pabėgėliams ir prireikia laiko, kad būtų galima orientuotis į kitus žmogaus poreikius, kaip, pavyzdžiui, socialinius ar savišvieta.

Siekiant įtraukiojo ugdymo mokyklose, daniausiai orientuojamasi į mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, įtraukimą į bendras klases. Tačiau kiekvienas vaikas turi teisę į mokslą, o ugdymo įstaiga turėtų šią teisę atliepti. Apie mokyklos pastangas užtikrinti kiekvieno vaiko teisę į mokslą yra pateikiama 11 lentelėje.

11 lentelė. Kiekvieno vaiko teisės į mokslą užtikrinimas ugdymo įstaigoje (N=14)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Pripažinimas	Lytis	„nei mums svarbu lytis“(A1),
	Tautybė	„nei, sakykim, kitatautiškumas“(A1),
Įtrauktis	Priėmimas į mokyklą	„Nu juos gi priima“ (S3), „mūsų mokykla yra labai atvira“ (M1), „Priima specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus“ (P1), „gabius“ (P4), „iš užsienio atvykusius“ (P3), „ir ukrainiečiam“ (P5)
	Bendras ugdymas	„yra įtraukti į ugdymo programą“ (S2), „nėra ee jokios atskirties“(A1), „visi kartu. Aišku visi įtraukiami.“ (S3), „Jie mokosi su visais“(P1),
	Lygios galimybės	„visi vaikai yra lygus“(A1), „per lygių galimybių sudarymą“(A1), „sudarytos vienodos ee galimybės lankyti“ (A1), „jų darbai klasėj, kabinete buvo eksponuojami lygiai taip pat, kaip visų kitų vaikų darbai.“ (M1), „Lygiai tokias pat teises turi kaip ir mūsų mokiniai“ (M3)
	Teisė į mokslą	„Visi turi teisę mokytis ir mūsų mokykloje“(A1), „turi galimybę mokytis“ (S2), „Lietuvoje besimokantis mokinys turi teisę į mokslą“ (S2), „Tai jie turi tą teisę mokytis.“ (S3), „administracija tikrai labai stengiasi priimti visokius vaikus“(M1),
	Nuostatų formavimas	„nuostatos formavimas“ (A1), „per nuostatų formavimą“(A1),
	Individualių ugdymo planų rengimas	„yra paruošiami individualūs ugdymo planai, kurių kurių dėka mes sudarom vaikui galimybę ugdytis bendrojo lavinimo mokykloje pagal spec. poreikių programą.“ (S2), „turim nemažai spec. poreikių vaikų, įvairių gebėjimų, įvairių poreikių“ (M7)
	Vykdomi posėdžiai	Vaiko gerovės komisijos
Papildomų darbuotojų priėmimas	Mokytojų padėjėjai	„mane priėmė, kad aš dirbčiau su ukrainiečiais.“ (P1),

Mokyklos darbuotojų teigimu, siekiama sukurti įtrauktį. Miltenienė ir kt. (2022, p. 10) pastebi, jog „lygios galimybės ir įtrauktis – tai vieni iš svarbiausių ateities švietimo (iki 2030 m.) uždavinių, kuriuos 2015 m. vykusiame Pasaulio švietimo forume paskelbė UNESCO“. Todėl galbūt būtų galima teigti, jog ugdymo įstaigoje siekiamą pokyčių ir norima įgyvendinti švietimui keliamus uždavinius. Taip pat papildomas darbuotojų priėmimas galėjo sukurti geresnes sąlygas atliepti besimokančiųjų įvairius poreikius, o vykstantys Vaiko gerovės posėdžiai yra orientuoti į

vaiką ir jo gerovę, siekiama spręsti įvairias problemas, kurios yra susijusios su trukdžiais mokytis. Nepaisant visų mokyklos darbuotojų pastangų įtraukti karo pabėgėlius vaikus į mokymo(si) procesą, ugdymo kokybė nukenčia ir jai daromos įtakos, veiksnių (žr. 12 lentelę, pilną lentelę žr. 8 priede).

12 lentelė. Karo pabėgėlių ugdymo kokybei įtaką darantys veiksniai (N=11)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Mokyklos ir su ugdymo procesu susijusių dalyvių bendradarbiavimas	Mokinių tėvai	„bendradarbiavimas su tų vaikučių tėvais“(A1); „tai skambinu, kai reikia perduoti žinutę.“ (S1), „kiekvieną dieną aš trumpai nusakydavau, ką per dieną nuveikėme“ (M7)
	Vilniaus miesto savivaldybė	„nuolatos komunikuojam ir jeigu reikia kažkokių sakykim mokymų“ (A1)
	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija	„nuotolinis bendradarbiavimas“ (A1)
	Vilniaus lietuvių namų mokykla	„Vilniaus lietuvių namai tai mums talkino dėl vadovėlių“ (A1), „parekomendavo eee mokytojam“ (A1), „ tai mums padėjo“ (A1),
Galimos nepakankamos ugdymo kokybės priežastys	Mokymas vyksta negimtają kalba	„bet jie tikrai negauna pilnaverčio ugdymo, kokį gautų savo šalyje, gimtąja kalba.“ (S1), „Mokomųjų dalykų dar nesupranta“ (S1)
	Nenustatyti SUP	„galbūt tarp jų yra specialiųjų ugdymosi poreikius turinčių vaikų“(A1), „tu matai, kad jam kaip ir reiktų, bet oficialių oficialių didelių dokumentų savo rankose nesu turėjęs.“ (S2),
	Ugdymo turinio pritaikymo negalėjimas	„jiems pritaikyti ugdymo turinį“(A1), „ir mes turim mokyti lygiai kartu su visais“(A1), „bet tai nėra pritaikyta grynai tiem vaikam“(A1),
	Tėvų nuslepama informacija	„vienai kaip ir lyg užsiminė, bet jokių pažymų neturėjo“(A1),
	Valstybinės kalbos nemokėjimas	„vaikus mokėm tik kaip papildomai kalbos“(A1),
Mokytojų veikla siekiant geresnio turinio įsisavinimo	Rusiškų vadovėlių naudojimas	„Mokytojai ieškojo vadovėlių rusų kalba, kad tik vaikams būtų lengviau.“ (S1), „ vat fizika, kiek žinau, tai davė rusišką vadovėlį. Tokį identišką, tokį patį, nes yra.“ (P2)
	Išverstos užduotys	„mokytojai stengiasi paruošti rusų kalba užduotis“(A1), „verčiasi tam tikrus tekstus“ (S2), „ mokytojai labai stengiasi rusų kalba tas užduotis pa-pateikia,“(P4),
	Atsižvelgiama į individualius mokinių gebėjimus	„aišku mokytojai nu atsižvelgia, faktas atsižvelgia“(A1), „adaptoja, pritaiko mokiniams, kad jiems būtų paprasčiau, lengviau, suprantamiau.“ (S2), „tai ką aš duodavau vaikams, tai mergaitėms visiškai netikdavo“ (M1)
Galimos priemonės ugdymo kokybei stiprinti	Didesnis dėmesys karo pabėgėliui	„mokytojai turėtų (...) daugiau laiko skirti“(A1),
	Tikslingų užduočių rengimas	„užduotis visą laiką atitinkamai nu rengti“(A1),
	Užduotys pagal mokinių lygį	„pagal jų lygį“(A1),
	Ukrainietišκών mokyklų steigimas	„Aš, manau, ukrainiečių mokyklos labiau atitinka visus reikalavimus.“ (S1), „Ten dirba ukrainiečiai mokytojai, ten ir specialistų, psichologų ir yra vien tik ukrainiečiai.“ (S3), „steigti (...) ukrainiečių mokyklas“ (M1)

12 lentelės tęsinys 44 puslapyje.

12 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Galimos priemonės ugdymo kokybei stiprinti	Ugdymas gimtąja kalba	„turėtų būti ugdoma jų kalba“ (S2), „galėtų turėti galimybę įsidarbinti kaip mokytojai gimtosios kalbos“ (M1)
	Ukrainiečių mokytojų įdarbinimas	„ukrainiečių mokytojų yra išvykusių iš Ukrainos ir gyvena pas mus“ (S3)
	Atskiros klasės	„galvoju prasmingiausia būtų steigti ukrainiečių klases“ (M1), „turėtų mokytis kartu vienoje klasėje“ (M1)

Pasak Siarova (2022, p. 20), yra labai svarbu, kad visi su ugdymu susiję asmenys ar organizacijos judėtų ta pačia kryptimi ir siektų bendrų tikslų, o šis procesas priklauso nuo lyderystės ir bendradarbiavimo. Kadangi be pakankamos paramos ir bendradarbiavimo gali būti sunku paskirstyti didelį karo pabėgėlių judėjimą šalyje, o vaikams nebus sudarytos galimybės naudotis kokybiškais mokymosi galimybėmis (Aydin ir Kaya, 2019, p. 48). Tačiau lentelėje galima matyti, jog tinkamai ugdymo kokybei užtikrinti įtaką daro ne tik valstybinės kalbos nemokėjimas, dėl kurios atvykusiems vaikams yra ypatingai sunku suprasti pamokos turinį, bet mokytojų negalėjimas pritaikyti ugdymo turinio. Dėl reikalavimų visus mokinius, tarp jų ir karo pabėgėlius, ugdyti pagal bendrąsias programas bei tinkamos informacijos nesuteikimas apie priimtą mokinį į ugdymo įstaigą taip pat gali turėti įtakos. Dėl tėvų nusišalusių informacijos ar pastebėtų, bet nenustatytų specialiųjų ugdymosi poreikių, mokykla susiduria su negalėjimu teikti tinkamo ugdymo ir atliepti vaiko poreikių. Tačiau mokyklos administracijos teigimu, mokytojai savo nuožiūra stengiasi, kiek įmanoma, labiau įtraukti atvykusius karo pabėgėlius ir jiems padėti mokytis, todėl kai kurie mokytojai atsižvelgia į vaikų gebėjimus ir/ar išverčia užduotis į jiems geriau suprantamą kalbą. Vis dėlto pripažįstama, jog reikėtų skirti dar daugiau laiko šiems vaikams bei nuolat rengti tikslingas užduotis, kurios atitiktų mokinio lygį.

Svarbu paminėti, jog kai kurie informantai laikosi nuomonės, jog karo pabėgėliai turėtų mokytis gimtąja kalba. Tokiai pozicijai taip pat pritaria Bratasyuk ir Shevchuk (2022). Dėl šios priežasties dalis ugdymo įstaigos mokytojų ir kitų darbuotojų palankiai vertintų ukrainietišku mokyklų ar/ir klasių atidarymą bendrojo ugdymo mokyklose, ypač tai atvejais, kai atvykusios šeimos su vaikais nesieja savo ateities Lietuvoje ir planuoja grįžti atgal į savo šalį:

...bet aš manau finale vis tiek jiems yra geriausia eiti į tą ukrainiečių mokyklą, kur yra įsikūrusi, nauja mokykla. Ten dirba ukrainiečiai mokytojai, ten ir specialistų, psichologų ir yra vien tik ukrainiečiai. (...) Kam čia jiems kalti kažkokią lietuvių kalbą, kai jie čia neplanuoja būt, o ten jie būtų savo tarpėj, savo tautos, kaip sakoma, nuapsupty (S1).

Mokykla, siekdama organizuoti ugdymo(si) procesą karo pabėgėliams vaikams susidūrė su sunkumais (žr. 13 lentelę, pilną lentelę žr. 9 priede), kuriuos iki šiol sunku įveikti.

13 lentelė. Mokyklos patirti sunkumai siekiant tinkamų sąlygas karo pabėgėliams mokytis (N=12)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Finansavimo trūkumas	Nepakankamos lėšos švietimo pagalbai	„finansavimas yra labai labai skurdus teikiant pagalbą šitiems vaikams“ (S2)
	Papildomo finansavimo nutraukimas	„Dabar finansavimo jau nebėra ir mes turime verstis iš savo resursų“ (A1); „Buvo padėjėjai, dabar kiek čia laiko aš dirbu viena?“ (M9)
	Padėjėjų karo pabėgėliams mažinimas	„todėl turim panaudoti savo padėjėjas, (...) kur turi vaikus su specialiaisiais ugdymosi poreikiais“ (A1),
Dėmesio paskirstymas mokiniams	Skiriamo laiko trūkumas	„nedaug laiko galiu skirti pamokoj“ (A2), „jai skiriu (...) labai nedaug laiko“ (A2), „reikėtų pamoką dalinti ir jam skirti to laiko“ (S3),
	Prioritetų skirstymas	„didžiausias dėmesys į mūsų vaikus, nes jie stoja į gimnazijas“ (A2), „yra visa klasė ir tada tu dėmesį skiri būna vienam arba dviem vaikam, tada kitai nu daliai irgi neskiri. Toks ir pasirinkimas.“ (M3),
Rusų kalbos vartojimas	Žinomų žodžių rusų kalba trūkumas	„žodžių žinai jau neberandu“ (A2), „Šnekėti jau sudėtingiau“ (M2), „atsiminti, nes stringa žodžiai ir tuos terminus negali išversti taisyklinga“ (M3), „terminologija, hmmm...kalbos barjeras.“ (M9), „
	Rusų kalbos nemokėjimas	„mokytojai ne visi gali komunikuoti rusų kalba“ (A1), „jinai rusiškai visiškai ne ne nekalba“ (A2), „ne visi pedagogai kalba rusų kalba“ (S1),
	Vengimas vartoti šią kalbą	„nelabai norėtusi tą rusų kalbą labai akcentuoti“ (S2)
Kalbos barjeras	Valstybinės kalbos nesupratimas	„yra problema dėl vertimo ir dėl kalbos.“ (S2), „būtent kalbos barjeras“ (S2), „jiem yra labai kalbos barjeras“ (S3), „mokytoja lietuviškai kalba“ (S3)
Ugdymo(si) medžiagos nebuvimas	Nėra rusiškų/ukrainietišku vadovėlių	„nėra to vadovėlio“ (A2), „iš kur tu vadovėlių gaut“ (A2), „priemonių stoka“ (S2), „vadovėlių tu ieškoti rusiškai“ (P2), „Jokių vadovėlių.“ (M1)
	Nėra užduočių	„jokios medžiagos“ (M6), „kažkokios tokios papildomos pagalbinės medžiagos tikrai absoliučiai nieko“ (M8), „medžiagos nėra“ (M10)
	Ugdymo planai	„planų jokių nėra“ (M1)
Informacijos trūkumas	Tikslų nurodymų nebuvimas	„negavom jokių konkrečių nurodymų“ (M1)
	Tikslų neįvardijimas	„tikslų jokių keliamų nėra“ (M7)
Švietimo pagalbos (išskyrus psichologinę) neteikimas	Kai kurie specialistai nekalba rusiškai	„ne visi mokykloje dirbantys specialistai geba laisvai kalbėti rusų kalba, kuria (...) būtų galima teikti (...) specialiąją pedagoginę pagalbą“ (S2), „specialistų stoka“ (S2)
Padedančių asmenų poreikis	Nėra vertėjo	„nėra galimybės turėti turėti vertimo“ (S2)
	Rusiškai mokančių mokytojų padėjėjų paieška	„kad greit reik rast padėjėjų, kurie galėtų transliuot rusų-lietuvių tą visą dialogą“ (S3)
Užduočių vertinimo kriterijai	(Ne)atlikta užduotis	„vertindavau (...) pagal tai, ar užduotis atlikta ar neatlikta“ (M1)
	Pagal mokinio lygį	„tiesiog nerašydavau pažymio, nes jokios logikos nebūtų, (...) nes tik kelis žodžius vos žinojo. (...) tiesiog mažiau pažymių rašiau.
	Visiems vienodi	„Lygiai tokią pačią kaip ir...hmmm...lietuvių kalba besimokantiems mokiniams.“ (M3)

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokykla pirmiausiai susidūrė su išaugusių darbuotojų poreikių, kurie galėtų bendrauti rusų kalba ir padėti atvykusiems iš Ukrainos vaikams, tačiau vėliau dėl nepakankamo švietimo finansavimo teko mažinti skiriamos pagalbos pamokose skaičių. Nors karo pabėgėliams vaikams yra ypatingai sunku mokytis kitakalbėje terpėje ir įveikti kalbos barjerą, tačiau skiriamų padėjėjų mažinimas dar labiau turėjo apsunkinti karo pabėgėlių kasdienybę mokykloje, o pamokos turinys tikėtina tapo dar labiau neprieinamas, kadangi mokytojas tik labai nedidelę dalį laiko gali skirti šiam mokiniui. Tačiau net ir tada ne visi mokytojai gali bendrauti rusų kalba. Tokiu atveju tikėtina, jog karo pabėgėlis vaikas gali negauti jokios naudos, sėdėdamas tokioje pamokoje. Dėl nepakankamo finansavimo mokykla negali teikti ir švietimo pagalbos specialistų pagalbos, nors ne gimtąja kalba besimokantieji ar asmenys, gyvenantys kitoje kultūrinėje aplinkoje priskiriami sunkumų grupei (Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 2013) ir todėl turėtų sulaukti jiems taip reikalingos papildomos specialistų pagalbos.

Ugdymo įstaigoje dirbantys asmenys užsimena apie norą įveikti patiriamus sunkumus ir konkrečiai pastebi sritis, kuriose galėtų įvykti permainos, jog būtų pagerintas karo pabėgėlių vaikų ugdymo(si) procesas (žr. 14 lentelę, pilna lentelė žr. 10 priedas).

14 lentelė. **Reikalingi veiksmai, galintys pagerinti karo pabėgėlių ugdymo(si) procesą (N=9)**

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Ugdymo reorganizavimas adaptaciniu laikotarpiu	Tik kalbos mokymas pirmomis savaitėmis	„turi pradžioje eee mokyti kalbos, tik kalbos“(A1), „pavyzdžiui, 3-6 savaites“(A1), „pradžioje mokom tik kalbos“(A1), „skandinavijoj tai tai aš taip išivaizduoju (...) jiem yra specialiai skiriamos kažkokios tai pamokos papildomai“(M2)
	Integruoti palaipsniui	„po truputėlį integruojam“(A1),
	Sudaroma ugdymosi programa pagal mokinį	„jie turėtų būti ugdomi (...) pagal kažkokią tai pritaikytą. (...) Gal net iš vis individualizuota jiems turėtų būti sudaroma. (...) kiekvienam sukurti, kad pagal jo gebėjimus mokytų“(S3)
Konkretaus plano sukūrimas	Tikslas	„labai reikia pergaltoti, kur eiti toliau“(M1)
	Sąlygos tobulėjimui	„kitokias sąlygas, kad tie vaikai galėtų tobulėti“(M1)
	Spragų mažinimas	„kol kas nemanau, kad jie galėtų būti konkurencingi mūsų vietiniams mokiniams.“(M1), „kad jie galėtų bent minimaliai pasivyti lietuviukus“(M1),
Tinkamos priemonės	Adaptuoti vadovėliai	„vadovėlį išleistų ar ne, jiems, nu kažkokį“(A2), „elektroninis tegul jisai būna“(A2), „jeigu vadovėliai būtų“(P2), „jam reikia ir kito vadovėlio“(M1)
	Kitokios pratybos	„reikia (...) kitų pratybų“(M1)
	Įvairių lygių užduotys	„Galima jį pritaikyti ir silpnesniem, paprasti pratimukai, sudėtingesni – stipresniem“(M2)
Papildomas finansavimo skyrimas	Individualios konsultacijos	„ sudaryti galimybes, pavyzdžiui, konsultacijas individualias“(A1),
	Mokytojų padėjėjai karo pabėgėliams	„tik tai naujesniem vaikam, kurie va nelabai senai atvyko.“(A1), „jiems reikia tų mokytojų padėjėjų daugiau“(S3),
	Etatų steigimas	„kaip mokykla neturim etatų.“(A1),
	Vertėjai	„vertėją prie kiekvieno mokinio hmmm pridėti vertėją tai būtų fantastika“(S2), „padaryti vertimą, tu galėsi turėti vertėją“(S2), „Pagalba verčiant.“(S4)

	Mokymo(si) medžiaga	„Jeigu tu turėsi finansavimą pakankamą, (...) turėsi galimybę turėti ir mokymosi medžiagą“ (S2)
	Rusakalbiai švietimo pagalbos teikėjai	„Nu jiems reiktų ieškotis šitų visų logopedų, specialiųjų pedagogų nu rusakalbių.“ (S3)

Tyrimo rezultatai rodo, jog informantai įvardija keturias reikalingas tobulinimo sritis. Papildomas finansavimas padėtų karo pabėgėlių vaikams gauti mokytojų padėjėjus, vertėjus ar kitus asmenis, kurie padėtų geriau suprasti ir įsisavinti pamokos turinį. Rossiter ir kt., (2015, p. 759) teigia, jog jaunuoliai, nesulaukę reikiamos pagalbos, padaro žymiai lėtesnę akademinę pažangą. Todėl yra būtina ieškoti priemonių, kaip kuo greičiau ir tinkamiau teikti reikalingą pagalbą šiems vaikams. Taip pat išsakytas poreikis įvertinti vaikų gebėjimus ir žynių lygį tik jiems atvykus į ugdymo įstaiga, kad būtų suteiktas tinkamas ugdymas mokykloje.

Mokyklos darbuotojai įsitikinę, jog karo pabėgėliams vaikams yra užtikrinta teisė į mokslą nuo pirmos jų atvykimo dienos. Emociniams poreikiams atliepti yra teikiama psichologinė pagalba, socialiai vaikų poreikiai buvo patenkinami sudarant galimybę ugdytis kartu su kitais klasėje ir teikiant neformalųjį ugdymą, įtraukiant šiuos vaikus į mokyklos įvairias veiklas. Tačiau mokymosi poreikiai atliepiami tik iš dalies. Dėl padėjėjų trūkumo ir negalėjimo laisvai bendrauti valstybine kalba, karo pabėgėliai yra priversti būti pamokose, kurių turi nesupranta. Dėl šios priežasties gali atsirasti mokyvacijos trūkumas ir paveikti vaikų mokymosi ypatumus.

3.2. Karo pabėgėlių vaikų nuomonė apie vaiko teisės į mokslą realizavimą Lietuvoje

Suaugusieji yra įpratę spręsti vaikų problemas, dažnai pamiršdami klausti ir išklausti vaikų nuomones. Nors atliekama daug su vaikais susijusių tyrimų, tačiau tyrimai dažnai apsiribojama tik suaugusiųjų perspektyva. Todėl nenuostabu, jog „daug vaikų mano, kad priimant sprendimus į jų nuomonę neatsižvelgiama“ (Janta ir kt., 2021). Kadangi Europos Sąjungos (ES) vienas iš siekių yra skatinti ir gerinti vaikų dalyvavimą politiniame ir demokratiname gyvenime vietos, nacionaliniu ir ES lygmenimis, sprendžiant su jais susijusius klausimus, todėl šio darbo tyrime buvo apklausti ir vaikai, karo pabėgėliai iš Ukrainos.

Rezultatai rodo, kad vaikai, kaip ir suaugę, pastebi Lietuvos ir Ukrainos mokyklų skirtumus (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Lietuvos ir Ukrainos bendrųjų ugdymo įstaigų skirtumai (N=3)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Mokyklų skirtumai	Naujos statybos pastatas	„Patinka mokyklos dizainas“ (V2), „mokykla yra nauja, graži, joje daug erdvės“ (V4)
	Griežtesnė tvarka	„Pas mus nėra taip griežta.“ (V4)
	Pamokų organizavimas	„jos labai įdomios, ne tokios, kokias turėjome.“ (V4), „taip pamokose įdomiau.“ (V5)

Šie mokyklų skirtumai gal ir neatrodo labai reikšmingi, tačiau prie kiekvieno pokyčio atvykę vaikai turėjo prisitaikyti. Galbūt spalvinga ir naujoviška mokykla vaikams galėjo pasirodė šiek tiek jaukesnė ir pagelbėti lengviau apsiprasti ugdymo įstaigoje. Tačiau vienas vaikas pabrėžia ir griežtesnę tvarką naujoje mokykloje, kas galėjo kelti sunkumų ar atrodyti net atgrasiai adaptaciniu laikotarpiu, ypač, kai mokinys nėra prie to pripratęs. Nepaisant to, mokiniai džiaugiasi mokytojų vedamomis pamokomis, galbūt dėl taikomų metodų ir priemonių gausos bei įvairovės, ir jas vertina kaip įdomias. Tačiau vertinti ir pirminius mėnesius būtų netikslinga. Emocinė būseną yra nuolat ypatingai svarbi sklandžiam mokymosi procesui ir yra tiesiogiai susijusi su vaikų poreikiu mokytis, todėl vaikų buvo prašoma pasidalinti savo nuomone apie savijautą mokykloje (žr. 16 lentelę).

16 lentelė. **Karo pabėgėlių vaikų emocinė būseną naujoje mokykloje (N=4)**

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Savijauta tik atvykus į mokyklą	Nejaukumas	„O iš pradžių buvo nejauku.“ (V5)
Būseną šiuo metu mokykloje	Gera	„Aš gerai jaučiuosi.“ (V1), „Jaučiuosi gerai“ (V4), „Dabar aš jaučiuosi gerai“ (V5)
	Normali	„Normaliai“ (V2)
	Pripratimas	„jau pripratau prie mokyklos“ (V5)
Patiriamos emocijos	Pasimetimas	„Aš tiesiog net nežinau, ką daryti“ (V1)
	Baimė	„bijau paklausti.“ (V1)

Nors mokiniai įvardija, jog šiuo metu jaučiasi mokykloje pakankamai gerai, tikriausiai, todėl, kad jau yra praėjęs adaptacinis laikotarpis ir apklausti mokiniai mokykloje mokosi maždaug apie metus laiko, tačiau pradžioje susidūrė su nejaukumu. Tikėtina, jog tam įtakos turėjo visiškai nauja aplinka, svetima kultūra ir kalba bei kiti šalių skirtumai. Vis dėlto vaiko baimė ir pasimetimas verčia susimąstyti, ar tikrai yra viskas padaryta, jog mokinys ugdymo įstaigoje jaustųsi komfortaliai ir būtų užtikrinti jo emociniai poreikiai.

Taip pat atvykę karo pabėgėliai išvelgia ir patinkančius dalykus mokykloje (žr. 17 lentelę).

17 lentelė. **Karo pabėgėliams vaikams patinkantys dalykai ugdymo įstaigoje (N=5)**

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Mokyklos pastatas	Dizainas	„Patinka mokyklos dizainas“ (V2), „Ši mokykla yra nauja, graži, joje daug erdvės,“ (V4)
Ugdymo tvarka	Ilgos pietų pertraukos	„Man patinka ilgos pertraukos“ (V1)
	Taisyklių laikymasis	„visi vaikai laikosi taisyklių ir dėvi uniformas.“ (V4)
	Pamokų organizavimas	„Man taip pat patinka pamokos, jos labai įdomios“ (V4), „Man patinka darbo pamokos.“ (V3)
Pedagogai	Dirbančių mokytojų požiūris	„patinka (...) mokytojų požiūris į mokinius“ (V2)
	Mokytojų paaiškinimai rusų kalba	„Mokykloje man labiausiai patinka, kad kai kurie mokytojai man viską paaiškina.“ (V1)

Nepamokinės ugdymo(si) dienos	Renginiai	„Labiausiai man patinka renginiai, kurie vyksta mokykloje.“ (V4), „Man patiko dainuoti su savo klase ir kitais vaikais iš Ukrainos“ (V4)
	Šventės	„patiko (...) dalyvauti sporto šventėje“ (V4)
	Ekskursijos	„važiuoti į įvairias ekskursijas po Lietuvą ir Vilnių.“ (V4)
Taikomi metodai pamokose	Labaratoriniai darbai	„chemijos bei fizikos laboratorijos.“ (V1)
	Informacinių technologijų naudojimas pamokose	„mokykloje daug kompiuterių, planšėčių ir kitų technologijų kiekviename kabinete, (...) mokytojai naudoja televizorius ir išmaniąsias lentas pamokų metu“ (V5)
Draugai	Lietuvos vaikai	„turiu daug gerų draugų, tiek lietuvių“ (V1), „Turiu draugų (...) ir tarp lietuvių.“ (V3), „ir keletą lietuvių, kurie šneka su manim rusiškai.“ (V5)
	Vaikai iš Ukrainos	„turiu daug gerų draugų (...), tiek ukrainiečių. Mes čia turime visą būrį.“ (V1), „Turiu draugų ir tarp ukrainiečių“ (V3), „turiu naujų draugų iš Ukrainos“ (V5)

Kadangi mokykla buvo pastatyta prieš 11 metų, todėl nenuostabu, kad vaikams patinka erdvi ir naujoviška mokyklos aplinka, ypač, kai atvykę vaikai prieš tai mokėsi senesnės statybos mokyklose. Taip pat karo pabėgėliams ne tik pavyko apsibrasti prie naujos mokyklos taisyklių, bet ir, nepaisant kalbos barjero, įsitraukti į mokykloje organizuojamas veiklas ir susirasti draugų tiek tarp savų tautiečių, tiek tarp Lietuvos vaikų. Būtent šie požymiai rodo, jog vaikams pavyko prisitaikyti prie naujos aplinkos, užmegsti taip reikalingus socialinius ryšius ir įsitraukti į mokymo(si) procesą. Tačiau vaikai išvelgia ir mažiau patrauklią, bet svarbią tobulėjimui, pusę – nepatinkančius dalykus mokykloje (žiūrėti 18 lentelę). Nors Guo ir kt. (2019, p. 96) tyrimu pastebėtas diskriminacinis mokytojų požiūris ir paramos mokiniui trūkumas, kai šia buvo pastebėta priešinga patirtis ir patinka mokytojų požiūris į vaikus.

18 lentelė. **Karo pabėgėliams vaikams nepatinkantys dalykai ugdymo įstaigoje (N=4)**

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Kalbos barjeras	Nesuprantimas, ką sako kitas asmuo	„Man nepatinka tai, kad negaliu suprasti, ką sako mokytojai.“ (V1), „Man nepatinka, kai nieko nesuprantu“ (V3), „ne viską suprantu, ką man sako“ (V4), „daug ko nesuprantu“ (V5)
	Greitas mokytojų kalbėjimas	„Jie per daug greitai.“ (V1), „mokytojai dar ir labai greitai kalba.“ (V5)
	Valstybinės kalbos nemokėjimas	„nemoku lietuvių kalbos.“ (V3), Norėčiau kuo greičiau išmolti lietuvių kalbą“ (V4), „nepatinka man tai, kad daug ko nesuprantu, nes nemoku lietuviškai“ (V5)
Elgesio taisyklių nesilaikymas	Jaunesnių klasių mokinių bėgiojimas koridoriuose	„man nepatinka, kai nepilnamečiai vaikai bėgioja po koridorių ir šaukia.“ (V1)

Didžiausias sunkumas ir nepatinkantis dalykas yra kalbos barjeras, kuris apunkina mokymąsi, informacijos supratimą ir bendravimą. Būtų galima daryti prielaidą, jog nepakankamai patenkinus vaikų mokymosi ir socialinius poreikius, tai gali paveikti mokinių emocinius poreikius. Norint keisti esamą situaciją ir ją gerinti karo pabėgėliams vaikams, tik suaugusiųjų pasiūlymų neužtenka. Kaip jau buvo minėta anksčiau, būtina įsiklausyti į pačių vaikų išsakomas mintis,

kadangi jie patys geriausiai žino, ko jiems reikia. Karo pabėgėlių vaikų pasiūlymai dėl geresnių sąlygų sudarymo atliepti jų poreikius pateikiami 19 lentelėje.

19 lentelė. **Karo pabėgėlių vaikų siūlomi tobulinti dalykai** (N=5)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Griežtesnė tvarka mokykloje	Vaikų tvarkingumo ugdymas	„vaikai (...) visko nešiukšlintų.“ (V1)
	Saugaus elgesio taisyklių laikymasis	„vaikai nebėgiotų po koridorius“ (V1)
Vertimo galimybės	Vertėjo pagalba	„Man reikia daugiau pagalbos verčiant.“ (V3), „man būtų lengviau, jei kažkas vėl verstų pamokos metu, ką sako mokytojas“ (V5)
Didesnis rusų kalbos vartojimas	Informacija rusų kalba	„Labai pasigendu lapų su temomis rusų kalba ar ko nors panašaus.“ (V1)
	Rusiškai kalbantys mokytojai	„rusakalbių mokytojų“ (V2)
Geresnės susisiekimo sąlygos	Viešojo transporto paslaugų plėtojimas	„patogesnio transporto tam, kad būtų patogiau nusigauti iki mokyklos.“ (V2)
	Galimybė lankyti mokyklą arti gyvenamosios vietos	„Norėčiau, kad ji būtų arčiau.“ (V4)

Tyrimo rezultatai rodo, jog vaikai įžvelgia tobulintinas puses tiek pačioje mokykloje, tiek reikalingas ir už jos ribų. Atsiranda mokinių, kuriems atrodo, jog dabartinė tvarka nėra pakankamai gera ir norėtų griežtesnės tvarkos taisyklių palaikymo. Tikriausiai tai padėtų užtikrinti geresnę saugumą pertraukų metu. Pamokų metu vaikai norėtų gauti informacijos rusų kalba ir sulaukti pagalbos, kuri turėtų sumažinti kalbos keliamus iššūkius ir padėti lengviau suprasti pamokos turinį, taip pagerinant ir užtikrinant vaiko mokymo(si) poreikius. Taip pat vaikai susidūrė ir kitais sunkumais – mokykla ir susisiekimas. Pagal dalies vaikų suteiktą informaciją būtų galima daryti prielaidą, jog tarp karo pabėgėlių yra vaikų, kuriems šiuo metu lankoma mokykla nėra artimiausia ugdymo įstaiga nuo jų gyvenamosios vietos, todėl jie yra priversti naudotis viešuoju transportu, su kuriuo gali būti ne visada patogu nuvykti kai kuriomis kryptimis. Todėl tai tik patvirtina Švietimo įstatyme (2020) priimtos pataisos dėl 29 straipsnio panaikinimo būtinumą užtikrinant visiems vaikams galimybes lankyti pasirinktą ugdymo įstaigą arčiausiai jų gyvenamosios vietos. Tačiau, nors dabartinė ugdymo įstaiga priėmė karo pabėgėlius, nelaukdama įstatymo įsigaliojimo, t.y. 2024 m. rugsėjo 1d., ką būtų galima laikyti kaip siekį įgyvendinti įtraukujį ugdymą, vis dėlto sunkumų išvengti nepavyko (žr. 20 lentelė).

20 lentelė. **Karo pabėgėlių vaikų patiriami sunkumai bendrojo ugdymo įstaigoje (N=4)**

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Mokykla toli nuo gyvenamosios vietos	Didelis atstumas	„mokykla yra toli nuo mano gyvenamosios vietos“ (V4)
	Ankstus kėlimasis	„turiu keltis labai anksti.“ (V4)
Didesnės laiko sąnaudos mokslams	Daugiau laiko skiriama mokslams	„daugiau mokausi nei praeitoje mokykloje“ (V5), „prie pamokų sėdžiu ilgiau.“ (V5)
	Sunku mokytis	„man mokytis daug sunkiau nei namuose“ (V3)
Karbos barjeras	Pamokos turinio nesupratimas	„Kartais mokytojai tiesiog pamiršta, kad aš jų nesuprantu.“ (V1)
	Sunku savarankiškai išsiversti informaciją	„su telefonu visko išsiversti nespėju arba ne viską suprantu“ (V5)

Tyrimo rezultatai rodo, jog vaikai patiria sunkumų, kurie gali daryti įtaką jų kasdieniam gyvenimui. Kadangi šiuo metu dar nėra įsigaliojęs Švietimo įstatymas pakeitimas (2020) dėl 29 straipsnio panaikinimo, todėl vaikai yra priversti lankyti toli nuo jų namų nutolusią ugdymo įstaigą ir kelionei iki mokyklos skirti daugiau laiko negu jų bendraamžiai. Dėl kalbos barjero mokiniai ne tik nesupranta pamokos turinio, tačiau ir namuose turi skirti daugiau laiko. Todėl galima daryti prielaidą, jog vaikai, būdami kitoje kalbinėje aplinkoje, turi skirti daugiau laiko ir pastangų, norėdami pasivyti savo bendraamžius nei to reikėtų jų gimtojoje šalyje.

Karo pabėgėliai vaikai pastebi mokyklų skirtumus, tačiau tai jiems netrukdo prisitaikyti naujoje kultūrinėje aplinkoje. Netgi priešingai, vaikai sugebėjo atrasti jiems patinkančius dalykus ir susirasti draugų tiek tarp atvykusių vaikų iš Ukrainos, tiek susidraugautu su vietos vaikais. Šias draugystes būtų galima vertinti kaip vaikų socialinių poreikių patenkinimą. Tačiau kylantys sunkumai vis dar trukdo karo pabėgėliams užtikrinti tinkamą teisę į mokslą, kurią gauna vietos vaikai. Dėl šios priežasties yra būtina atsižvelgti į vaikų patiriamus sunkumus ir ieškoti būdų, kaip juos būtų galima padėti kuo greičiau įveikti.

DISKUSIJA

Tyrimai apie karo pabėgėlius rengiami jau seniai ir po truputį atnaujinami, tačiau naujesnių tyrimų, ar tokių, kur būtų įtraukiami ir vaikai, vis dar yra labai mažai. Būtų galima išvelgti sąsajų su Aydın ir Kaya (2019) atliktu tyrimu, kadangi tiek šiame, tiek autorių tyrime yra apklausiami mokyklos administracija ir mokytojai, tačiau pastarajame orientuojamasi į mokyklų patirtus sunkumus. Panašumų būtų galima rasti ir su Soylu ir kt. (2022) atliktu tyrimu, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti karo pabėgėlių vaikų adaptaciją per mokytojų partirtį. Nors Rossiter ir kt. (2015) atliktas tyrimas orientavosi į jaunų imigrantų požiūrį dėl veiksmų, darančių teigiamą įtaką imigracijos procesui, tačiau galima atrasti sąsajų su magistro darbo tyrimu. Abejuose tyrimuose pastebėtos atvykėlių prieš emigraciją patirtos skaudžios patirtys, kurios galėjo paveikti tolimesnį gyvenimą, bei vaikai patyrė panašius sunkumus švietimo sistemoje, susiduriama su reikalingos pagalbos teikimo trūkumu. Vis dėlto ryškių panašumų neįžvelgiama.

Tyrimas leido panagrinėti pakankamai paplitusią problemą pasaulyje, tačiau gana naują ir mažai tyrinėtą Lietuvoje. Nors Lietuva nebe pirmą kartą susiduria su karo pabėgėliais, tačiau tokio didelio masto pabėgėlių skaičiaus su mokyklinio amžiaus vaikais šaliai dar nebuvo tekę priimti. Dėl šios priežasties tyrimas leido patyrinėti karo pabėgėlių teisės į mokslą įgyvendinimo realybę. Ir nors tyrimo rezultatai paliečia emocinius, socialinius ir mokymosi vaiko poreikius bei nurodo tobulintinas sritis, kurių gerinimas padėtų karo pabėgėlių vaikams Lietuvos mokyklose, vis dėlto atlikto tyrimo negalima suabsoliutinti ir taikyti pristatant padėtį šalyje dėl tyrimo ribotumo. Tyrimas buvo atliktas vienoje ugdymo įstaigoje, kurioje dirba tyrėjas. Todėl tyrėjui teko atsiriboti nuo savo asmeninio žinojimo ir vadovautis tik tyrimo dalyvių pateikiama informacija.

Kadangi tyrimas buvo atliktas vienoje didmiesčio mokykloje, todėl tyrimą būtų galima pakartoti toliau nuo miesto nutolusiame regione, ar tęsti įtraukiant ir vietos mokinius, kurie padėtų dar geriau išsiaiškinti į nagrinėjamą objektą. Gauti rezultatai rodo, jog vaikams yra teikiama taip reikalinga psichologinė pagalba (Cerna, 2019), tačiau tiek suaugusiųjų, tiek vaikų pateikiami siūlumai, kaip būtų galima padėti karo pabėgėliams vaikams ir taip užtikrinant jų mokymosi poreikius.

IŠVADOS

1. Išsiaiškinta, jog karo pabėgėliai yra priskiriami prisverstinių migrantų grupei, kurie turi tokia pat teisę į mokslą svetimose šalyse, kaip ir bet kuris kitas toje šalyje gyvenantis asmuo, tačiau tinkamam šios teisės realizavimas turi būti užtikrintas vietos, nacionaliniu ir pasauliniu lygmeniu, kurie atlieptų atvykusių vaikų mokymosi, socialinius ir emocinius poreikius. Pastarieji poreikiai pirmaisiais mėnesiais karo pabėgėliams laikomi net svarbesni nei mokymosi, nors jie yra viena iš sudedamųjų dalių siekiant teisės į mokslą užtikrinimo.
2. Išanalizavus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad, pagal turimus išteklius ir galimybes, buvo siekiama užtikrinti karo pabėgėlių teisę į mokslą atliepiant emocinius ir socialinius vaikų poreikius, skiriant psichologinę pagalbą ir sudarant sąlygas socializacijai su vietos vaikais, tačiau tik iš dalies užtikrinant mokymosi poreikius dėl nepakankamai aukštos ugdymo kokybės. Taip pat pastebėta, kad mokykloje visiems karo pabėgėliams buvo sudaromos panašios sąlygos, tačiau vieni vaikai prisitaikė geriau ir net jau pramoko kalbėti lietuviškai, susidaro draugų ir stengiasi mokytis, kai kiti vis dar susiduria su sunkumais ir matyvacijos stygiu.
3. Nustatyta, kad karo pabėgėlių vaikus priėmusi ugdymo įstaiga susidūrė su kalbos barjeru ir šiam sunkumui įveikti buvo ieškomi nauji darbuotojai, galintys padėti atvykusiems vaikams. Vis dėlto nutrauktas papildomas finansavimas dar labiau apsunkino karo pabėgėlių galimybes suprasti lietuvių kalba vykstančios pamokos turinį. Dėl etatų mažinimo, mokykloje buvo sumažintas skiriamas mokytojų padėjėjų skaičius karo pabėgėlių vaikams, kurie pamokų metu jiems versdavo informaciją į rusų kalbą.

REKOMENDACIJOS

1. Rekomenduojama nacionaliniu lygiu (Nacionalinė švietimo agentūra) sukurti specialią ugdymo(si) arba žingsnių programą, orientuotą į atvyksiančius pabėgėlius vaikus, kurie nemoka juos priimančios šalies kalbos. Tai gali būti stuktūruotas planas ar pateikiamos gairės, kuriomis vadovaudamasi, bent pirmaisiais mėnesiais, o geriau metais ar ilgiau, ugdymo įstaiga galėtų sudaryti tinkamas sąlygas atvykusiam vaikui integruotis ir įtrauktį į mokymo(si) procesą. Kartu turėtų būti pateikiamos ir konkrečias rekomendacijas ar pateiktas lenteles, kuriomis remiantis mokytojai galėtų vertinti šių mokinių pasiekimus ar/ir padarytą pažangą.
2. Siekiant veiksmingesnės karo pabėgėlių vaikų iš Ukrainos integracijos į Lietuvos švietimo sistemą, taip užtikrinant ir šių vaikų teisės į mokslą realizavimą, yra svarbu sudaryti sąlygas mokytis lietuvių kalbos ne tik mokyklose, bet ir už jos ribų. Savivaldybė galėtų inicijuoti prieinamus (galbūt nemokamus) ir papildomai organizuojamus lietuvių kalbos užsiėmimus vaikų dienos centruose ar kitose įstaigose, kurios siekia padėti atvykusiems vaikams iš Ukrainos.
3. Atsižvelgiant į karo pabėgėlių vaikų ir mokytojų patiriamus sunkumus bei remiantis kitų šalių, pavyzdžiui, Švedijos gerąja patirtimi, reikėtų pergalvoti karo pabėgėlių lietuvių kalbos mokymo specifiką ir priimti įstatymų pataisas, kurios leistų karo pabėgėlius pirmomis savaitėmis ar mėnesiais intensyviai mokytis lietuvių kalbos ir tik po to integruoti į pamokas palaipsniui.
4. Vyriausybei formuojant švietimui numatomo finansavimo dydį, reikėtų apsvarstyti ir bent minimalios finansinės pagalbės paketą nenumatytiems atvejams, kad pavyktų ateityje išvengti panašių situacijų ir būtų užtikrinta tinkama pagalba karo pabėgėlių vaikams, kuri leidžia jiems ugdytis kartu su kitais vietos vaikais be didesnio diskomforto.
5. Ugdymo įstaigoje turėtų vykti sklandesnis bendradarbiavimas tarp administracijos ir mokytojų dėl skaitmeninio turinio priemonių karo pabėgėliams, kadangi mokytojų ir mokyklos vadovybės pateikiama informacija šiuo aspektu skiriasi. Taip pat Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai ir Vilniaus miesto savivaldybei teikiant skaitmeninį turinį, įvertinti jo tinkamumą pagal Lietuvos Respublikos bendrąsias programas ir kalbos barjero aspektą – tiek mokytojai, tiek pakankamai didelė atvykusių vaikų iš Ukrainos dalis mokykloje nemoka ukrainiečių kalbos, jog teikiamas turinys būtų pritaikomas pamokose.
6. Mokyklos elektroninėje erdvėje būtų galima sukurti aplanką, kurioje mokytojai, dirbantys su karo pabėgėliais vaikais, galėtų dalintis sukurtomis, pritaikytomis ar adaptuotomis užduotimis ir idėjomis vieni su kitais, taip palengvindami medžiagos paieškas sau ir kitiems kolegoms.

LITERATŪRA

- 2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimas. *TAR*, 2022-09-30, Nr. 19986. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fbb37630ac4711eba6328c92adabc234/asr>
- Aydin, H., & Kaya, Y. (2019). Education for Syrian refugees: The new global issue facing teachers and principals in Turkey. *Educational Studies*, 55(1), 46–71. <https://doi.org/10.1080/00131946.2018.1561454>
- Bagdonaitė, J. (2020). Reemigracija Lietuvoje XXI a.: švietimo sistemos parengtis priimti grįžtančių šeimų vaikus. *Scientific Research in Education*, 30, 6–15. <https://doi.org/10.15388/SRE.2020.1>
- Barbuta, A., & Iovu, M. B. (2020). Children's Rights to Mother-Tongue Education. A Small Case Qualitative Study in Chernivtsi. *Revista Universitara Sociologie*, 2, 62–71. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=944285>
- Barbuta, A., & Iovu, M. B. (2020). Children's Rights to Mother-Tongue Education. A Small Case Qualitative Study in Chernivtsi. *Revista Universitară de Sociologie*, 16(2), 62–71. https://heinonline.org/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/rvusoclg2020§ion=38
- Bartlett, L., Mendenhall, M., & Ghaffar-Kucher, A. (2017). Culture in acculturation: Refugee youth's schooling experiences in international schools in New York City. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 109–119. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.04.005>
- Bauböck, R. (1994). *Transnational citizenship: membership and rights in international migration*. Edward Elgar Publishing.
- [Berger P. L. & Luckmann, T. \(1999\). *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.](#)
- Berglund, J. (2017). Education Policy – A Swedish Success Story?: Integration of Newly Arrived Students Into the Swedish School System. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/13259.pdf>
- Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological methods & research*, 10(2), 141–163.

- Blažytė, G., Bielevičiūtė, I., Stoma, S. (2022). Savivaldybių atsakas į pabėgėlių iš ukrainos priėmimą patirtys, iššūkiai ir gerosios praktikos 2022. [https://sppd.lrv.lt/uploads/sppd/documents/files/Karo%20pabegeliu%20is%20Ukrainos%20prie%20mimas_final\(1\).pdf](https://sppd.lrv.lt/uploads/sppd/documents/files/Karo%20pabegeliu%20is%20Ukrainos%20prie%20mimas_final(1).pdf)
- Boyle, P., Halfacree, K., & Robinson, V. (2013). *Exploring Contemporary Migration*. Routledge.
- Booth, T. & Ainscow, M. (2002). Index for inclusion: developing learning and participation in schools. Centre for studies on inclusive education. <http://www.csie.org.uk/resources/translations/IndexEnglish.pdf>
- Borg, W. R. & Gall, M. D. (1983). *Educational Research, an Introduction*. Longman: New York.
- Bratasyuk, O. B. & Shevchuk, O. R. (2022). Protection of children's information (digital) rights who were illegally exported from the territory of Ukraine during the war or in occupation. *Visegrad journal on human rights*, 2, 21–25. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/06/VJHR_2_2022_Last.pdf#page=21
- Bronstein, I., & Montgomery, P. (2011). Psychological distress in refugee children: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14, 44–56.
- Buckner, E., Spencer, D., & Cha, J. (2018). Between policy and practice: The education of Syrian refugees in Lebanon. *Journal of Refugee Studies*, 31(4), 444–465. <https://doi.org/10.1093/femsre/fuy031>
- Bunar, N. (2017). Migration and Education in Sweden: Integration of Migrants in the Swedish School Education and Higher Education Systems. NESET II ad hoc question No.3/2017. Brussels: Erasmus+. <https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2019/06/Migration-and-Education-in-Sweden.pdf>
- Bunar, N. (2019). *Promoting effective integration of migrants and refugees in education*. EXPERIENCES FROM SPAIN, SERBIA AND BELGIUM. Second edition. Brussels: European Trade Union Committee for Education.

- Burgoyne, U., & Hull, O. (2007). Classroom Management Strategies to Address the Needs of Sudanese Refugee Learners: *Support Document--Methodology and Literature Review*. National Centre for Vocational Education Research (NCVER). .
- Cassity, E A. & Gow, G. 2005). Minimum standards for quality education for refugee youth. *Journal of Youth Studies* 26(1), 50–56.
- Cekaite, A. (2013). Socializing emotionally and morally appropriate peer group conduct through classroom discourse. *Linguistics and Education*, 24(4), 511–522.
<https://doi.org/10.1016/j.linged.2013.07.001>
- Cerna, L. (2019). Refugee education: Integration models and practices in OECD countries. *OECD Education Working Papers*, 203, Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>
- Crul, M., Keskiner, E., Schneider, J., Lelie, F., & Ghaemina, S. (2016). No lost generation? Education for refugee children. A comparison between Sweden, Germany, The Netherlands and Turkey. *The integration of migrants and refugees*. Florence: European University Institute.
- Damaschke-Deitrick, L., & Wiseman, A. W. (2021). Migration, refugees, and education: challenges and opportunities. *International Perspectives on School Settings, Education Policy and Digital Strategies*, 95–109. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1gbrzf4.8>
- Deboer, J., Radhakrishnan, D., & Freitas, C. (2022). Localized Engineering in Displacement: An Alternative Model for Out-of-School Youth and Refugee Students to Engineer Their Own Solutions for Their Own Communities. *Advances in Engineering Education*, 10(1), 1–37.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1335714.pdf>
- Demidenko, V. (2019). *Priverstinių migrantų integracijos visuomenėje edukaciniai veiksniai*. Daktaro disertacija. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:39475682/datastreams/MAIN/content>
- Duszczuk, M. & Kaczmarczyk, P. (2022). The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. *Intereconomics*, 57(3), 164–170.
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10272-022-1053-6.pdf>

- European Commission (2015), *Language Teaching and Learning in Multilingual Classrooms*. Publications Office of the European Union, http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/languages/library/studies/multilingualclassroom_en.pdf.
- European Commission. (2022). *Supporting refugee learners from Ukraine in schools in Europe*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/51d16f1b-0c8f-11ed-b11c-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-262591763>
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2017). *Current migration situation in the EU: Education*. Luxembourg: The Publications Office. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-may-2017-monthly-migration-report-focus-education_en.pdf
- Europos Komisija. (2020). 2021–2027 m. Integracijos ir įtraukties veiksmų planas. Briuselis. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758&from=EN>
- Europos Komisija. (2021). ES vaiko teisių strategija. Briuselis. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e769a102-8d88-11eb-b85c-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF
- Europos migracijos tinklas. (2022). Migracija skaičiais. <https://123.emn.lt/>
- Faist, T. (2017). The moral polity of forced migration. *Ethnic and Racial Studies*, 41(3), 412–423. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1324170>
- Foster, R. P. (2001). When immigration is trauma: Guidelines for the individual and family clinician. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(2), 153–170. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.71.2.153>
- Frėjutė–Rakauskienė, M. (2020). Reali ar sukurta?: „pabėgėlių krizės“ vaizdavimas Lietuvos spaudos diskurse 2015–2017 metais. *Informacijos mokslai*, 88, 29–45. <https://doi.org/10.15388/Im.2020.88.30>

- Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vadovėlis. Vilnius: Standartų spaustuvė.
- [Gergen K. J. \(1999\). *An invitation to social construction*. London: Sage.](#)
- Geros mokyklos koncepcija. (2015). *TAR*, 2015-12-21, Nr. 20048. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/46675970a82611e59010bea026bdb259?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=56b52ee8-0fcd-4e14-837e-ae54d237f15c>
- Graham, H. R., Minhas, R. S., & Paxton, G. (2016). Learning problems in children of refugee background: A systematic review. *Pediatrics*, 137(6), 1–13.
- Guo, Y., Maitra, S., & Guo, S. (2019). “I belong to nowhere”: Syrian refugee children’s perspectives on school integration. *Journal of Contemporary Issues in Education*, 14(1), 89–105. <https://eprints.gla.ac.uk/186384/1/186384.pdf>
- Hek R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17(3), 157–171. <https://doi.org/10.1080/09503150500285115>
- Yarak, F. (2021). *Inclusive Education for Migrants and Refugees*. A side event to the 47th session of the Human Rights Council. Report. 2–3. <https://eiehub.org/wp-content/uploads/2021/10/Report-HRC47-side-event-Final.pdf>
- Yohani, S. (2015). Applying the ADAPT psychosocial model to war-affected children and adolescents. *Sage Open*, 5(3), 1–18.
- Janta, B., Bruckmayer, M., Silva, A., Gilder, L., Culora, A., Cole, S., Leenders, E., Schuurman, M & Hagger–Vaughan, A. (2021). *Study on child participation in EU political and democratic life*. Final report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Microsoft Word - Child Participation Final Raport Revised 28.04.2021 FINAL.docx \(europa.eu\)](#)
- Joly, D. (2002): Odyssean and rubicon refugees: Toward a typology of refugees in the land of exile. *International Migration*, 40(6), 3–23.
- Kaya, N. (2009). *Forgotten or assimilated?: Minorities in the education system of Turkey*. London: Minority rights group international. <https://www.refworld.org/pdfid/49bf82852.pdf>

- Kaysili, A., Soyulu, A., & Sever, M. (2019). Exploring major roadblocks on inclusive education of Syrian refugees in school settings. *Turkish Journal of Education*, 8(2), 109–128. <https://doi.org/10.19128/turje.496261>
- Khan, A. (2021). *Inclusive Education for Migrants and Refugees*. A side event to the 47th session of the Human Rights Council. Report. 4–5. <https://eichub.org/wp-content/uploads/2021/10/Report-HRC47-side-event-Final.pdf>
- Koehler, C., Palaiologou, N. & Brussino, O. (2022). Holistic refugee and newcomer education in Europe: Mapping, upscaling and institutionalising promising practices from Germany, Greece and the Netherlands. *OECD Education Working Papers*, No. 264. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9ea58c54-en>
- Kovinthan, T. (2016). Learning and Teaching with Loss: Meeting the Needs of Refugee Children Through Narrative Inquiry. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 10(3), 141–155. <http://dx.doi.org/10.1080/15595692.2015.1137282>
- Lansdown, G & Vaghri, Z. (2022). Article 28: The Right to Education. *Monitoring Istate Icompliance with the UN Convention on the Rights of the Child : An Analysis of Attributes*. Springer, 247–260. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3>
- Lansdown, G, Covell, K & Vaghri, Z. (2022). Article 28: The Right to Education. *Monitoring Istate Icompliance with the UN Convention on the Rights of the Child : An Analysis of Attributes*. Springer, 261–270. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3>
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. (2021). *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27707.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 45-1 straipsniu įstatymas. (2020). *TAR*, 2020-07-10, Nr. 15543.
- Lietuvos valstybės paramos užsieniečių integracijai teikimo sąlygų ir tvarkos aprašas. (2022). *TAR*, 2022-09-09, Nr. 18593. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=4244e050301511edb4cae1b158f98ea5>

18. Loreman, T. (2017). Pedagogy for Inclusive Education. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. 1–18. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.148>
- Lundy, L., Orr, K., & Shier, H. (2016). Children's education rights: Global perspectives. In *Handbook of Children's Rights*. Routledge, 386–402.
- Malherbe, R. (2004). The constitutional framework for pursuing equal opportunities in education. *Perspectives in Education*, 22(1), 9–28. https://studynotesunisa.co.za/wp-content/uploads/2019/01/THE_CONSTITUTIONAL_FRAMEWORK.pdf
- Maslauskaitė, A. ir Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Monografija. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Maslow, A. B. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
- Mcintyre, J. & Abrams, F. (2021). *Refugee Education: Theorising Practice in Schools*. London: Routledge.
- McAuliffe, M. & Triandafyllidou, A. (2021). Report overview: Technological, geopolitical and environmental transformations shaping our migration and mobility futures. *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration (IOM).
- Merrice L. (2007). Lifelong learning and the social integration of refugees in the UK: the significance of social capital. *International Journal of Lifelong Education*, 26(2), 155–172. <https://doi.org/10.1080/02601370701219467>
- Milerytė-Japertienė, G. (2018). Kai neformalusis ugdymas teikia naudos ir ugdytojui: edukacinis projektas *Pokalbiai apie emigraciją* ir jo rezultatai. *OIKOS: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2(26), 37-48. <https://doi.org/10.7220/2351-6561.26.3>
- Miller, J., Windle, J. & Yazdanpanah, L. (2014). Planning Lessons for Refugee-Background Students: Challenges and Strategies. *International Journal of Pedagogies and Learning*, 9(1), 38–48.
- Miltenienė, L., Valuckienė, J., Damkuvienė, M., Balčiūnas, S ir Bugenytė, M. (2022). Vadovų požiūris ir veikmė kuriant įtraukią mokyklą. *Specialusis ugdymas*, 1(44), 9–30. <https://doi.org/10.15388/se.2022.v1i44.11>

- Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas. (2013). *Valstybės žinios*, 2013-08-03, Nr. 85-4275.
- Montgomery, E. (2010). Trauma and resilience in young refugees: A 9-year follow-up study. *Development and Psychopathology*, 22, 477–489.
- Moser H. (2012) *Opening doors to adult education for migrants*. Guidelines for working with Education Ambassadors – Grundtvig “Learning Community” Project. Austria. https://www.bgz-berlin.de/media/r18_opening_doors_to_adult_education_for_migrants_hohe_aufloesung.pdf
- Murray, J. S. (2019). War and Conflict: Addressing the Psychosocial Needs of Child Refugees. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 40(1), 3–18, <https://doi.org/10.1080/10901027.2019.1569184>
- Nacionalinė švietimo agentūra. (2022). *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas*. Vilnius. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf>
- Nacionalinė švietimo agentūra. (2022). Vilniaus Balsių progimnazijos veiklos teminio išorinio vertinimo ataskaita. Vilnius. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/05/VilniausBalsiuprogimnazija_veiklosisoriniovertinimoataskaita.pdf
- Nacionalinį švietimo agentūra. (2022). Vilniaus Balsių progimnazijos veiklos teminio išorinio vertinimo ataskaita. Vilnius. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/05/VilniausBalsiuprogimnazija_veiklosisoriniovertinimoataskaita.pdf
- Nakeyar, C., Esses, V., & Reid, G. J. (2018). The psychosocial needs of refugee children and you hand best practices for filling these needs: A systematic review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 23(2), 186–208.
- Nanjwan, J., Dasel, I., Emmanuel, U. & Aderibgbe, S. A. (2019). The Role of Special Educator in Implementing Inclusive Education in Nigeria. *International Journal of Innovative Science and Research Technology (IJISRT)*, 4(9), 722–725. <https://ijisrt.com/assets/upload/files/IJISRT19SEP1360.pdf>

- Nilsson, J. & Axelsson, M. (2013), Welcome to Sweden: Newly Arrived Students' Experiences of Pedagogical and Social Provision in Introductory and Regular Classes. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 6(1), 137–164.
- Novoa, A., & Alvim, Y. (2020). Nothing is new, but everything has changed: A viewpoint on the future school. *Prospects*, 49, 35–41. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09487-w>
- [Oficialiosios statistikos portalas. \(2023\). Karo pabėgėliai iš Ukrainos. Švieslentė. https://osp.stat.gov.lt/ukraine-dashboards](https://osp.stat.gov.lt/ukraine-dashboards)
- O'Grady, P. (2002). *Relativism*. United Kingdom: Acumen.
- Oncu, E. C. & Yilmaz, D. (2022). Primary school pupils' views on refugee peers: are they accepted or not? *Intercultural Education*, 33(3), 302–317. <https://doi.org/10.1080/14675986.2022.2070403>
- Ozfidan, B. (2014). The Basque bilingual education system: a model for a Kurdish bilingual education system in Turkey. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(2), 382–390. <https://doi.org/10.4304/jltr.5.2.382-390>
- Pacione, L., Measham, T., & Rousseau, C. (2013). Refugee children: Mental health and effective interventions. *Current psychiatry reports*, 15, 1–9.
- Paulauskas, A., Jankevičius, K, Liužinas, R., Raškauskas, V. Zajančkauskas, P. (2008). *Ekologijos terminų aiškinamasis žodynas*. Vilnius: Grunto valymo technologijos.
- Remeikienė, R ir Gasparėnienė, L. (2019). Assessment of the Impact of Emigration on the Origin Economy. *Business: theory and practice*, 20, 187–195. <https://doi.org/10.3846/btp.2019.18>
- Rosenblum, M. R., Cornelius, W. A. (2012). Dimensions of Immigration Policy. *Oxford Handbook of the Politics of International Migration*. Oxford: Oxford University Press, 245–273. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195337228.013.0011>
- Rossiter, M. J., Hatami, S., Ripley, D. & Rossiter, K. R. (2015). Immigrant and refugee youth settlement experiences: “a new kind of war”. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 6(4.1) 746–770.

- Rudžinskienė R., & Paulauskaitė L. (2014). Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8, 62–78.
<https://doi.org/10.15388/STEPP.2014.0.2661>
- Saldray, A. & Meydan, A. (2023). Inclusive education for refugee children: Preservice social studies teachers and their critical thinking skills. *Issues in Educational Research*, 33(1), 327–352.
<http://www.iier.org.au/iier33/saldiray.pdf>
- Sapmaz, S. Y., Tanrıverdi, B. U., Öztürk, M., Gözaçanlar, Ö., Yörük Ülker, G., & Özkan, Y. (2017). Immigration-related mental health disorders in refugees 5–18 years old living in Turkey. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 2813–2821. <https://doi.org/10.2147/NDT.S150592>
- Siarova, H. (2022). Education interventions supporting newly arrived migrant and displaced children in their language learning needs. *NESET ad hoc report*, 2, 6–23. https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2022/09/NESET_AHQ_Languages.pdf
- Siarova, H., & Essomba, M A. (2014). Language Support for Youth with a Migrant Background. Policies that effectively promote inclusion. *Sirius Network Policy Brief Series*, 4, 1–8.
https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2014-11/doc1_44237_122790682.pdf
- Sidhu, R., Taylor, S. & Christie, P. (2011). Schooling and refugees: Engaging with the complex trajectories of globalisation. *Global Studies of Childhood*, 1(2), 92–103.
<http://dx.doi.org/10.2304/gsch.2011.1.2.92>
- Skerytė-Kazlauskienė, M. (2021). Po migracijos į Lietuvą grįžusių vaikų ir paauglių psichologinė gerovė. *Sveikatos mokslai*, 31(1), 75-79. <https://doi.org/10.35988/sm-hs.2021.016>
- Skirbutaitė, S. (2010). Pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų kultūrinės integracijos ypatumai: Suomijos ir Lietuvos lyginamoji analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(26), 44–50.
<https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171122681/J.04~2010~1367171122681.pdf>
- Staring, F, Day, L & Meierkord, A. (2017). *Migrants in European schools: learning and maintaining languages*. Thematic report from a programme of expert workshops and peer learning activities.

Luxembourg: Publications Office of the European Union.

[http://publications.europa.eu/resource/cellar/c0683c22-25a8-11e8-ac73-](http://publications.europa.eu/resource/cellar/c0683c22-25a8-11e8-ac73-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1)

[01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1](http://publications.europa.eu/resource/cellar/c0683c22-25a8-11e8-ac73-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1)

Sullivan, A. L., & Simonson, G. R. (2016). A systematic review of school-based social-emotional interventions for refugee and war-traumatized youth. *Review of Educational Research*, 86(2), 503–530. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.3102/0034654315609419>

Szente, J. & Hoot, J. (2011). Exploring the Needs of Refugee Children in Our Schools. *Global Migration and Education: Schools, Children, and Families*. Routledge, 219–236

Šilėnienė, B. ir Koblova, V. (2017). Lietuvių imigrantų vaikų integracijos problemos Norvegijoje.

Švietimas: politika, vadyba, kokybė, 9(3), 114–130. [https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-](https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1528438892929/J.04~2017~1528438892929.pdf)

[LDB-0001:J.04~2017~1528438892929/J.04~2017~1528438892929.pdf](https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1528438892929/J.04~2017~1528438892929.pdf)

Švietimo pagalba karo pabėgėliams iš Ukrainos (2022). [Aplinkrastis.pdf \(smm.lt\)](#)

Tarptautinių žodžių žodynas. (2007). Vilnius: Alma Littera.

UNESCO. (2018). *Migration, displacement and education: Building bridges, not walls*. Global education monitoring report 2019. Paris: UNESCO Publishing.

https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/69598/UNESCO_Report.pdf?sequence=1&isAllowed=y

UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report*.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>

UNHCR. (2023). Ukraine Refugee Situation. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

UNICEF. (2022). Europos vaiko garantijos veiksmų plano Lietuvoje pagrindai. UNICEF Europos ir Centrinės Azijos regioninis biuras (ECARO).

<https://www.unicef.org/eca/media/19611/file/Deep%20Dive%20Lithuania%20Policy%20Brief%20LT.pdf>

Vaiko teisių konvencija. (1989). *Valstybės žinios*, 1995-07-21, Nr. 60-1501. [https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848)

[seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848)

- Verheyde, M. (2006). Article 28: The right to education. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Wahba, J. (2014). Return migration and economic development. *International handbook on migration and economic development*, 327–349. <https://doi.org/10.4337/9781782548072.00016>
- Watkins, A. (Ed.) (2012). *Inkliuzinio švietimo mokytojo profilis*. Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra. https://www.european-agency.org/sites/default/files/profile_of_inclusive_teachers_lt.pdf
- Zimmerman, C., Kiss, L., & Hossain, M. (2011). Migration and health: a framework for 21st century policy-making. *PLoS medicine*, 8(5), e1001034. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001034>
- Žibas, K. (2012). Baltarusiai, rusai ir ukrainiečiai Lietuvoje: nuo imigrantų iki ateities piliečių. *Etniškumo studijos*, 1(2). Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 145–177. http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/EtSt_%C5%BDibas_2012.pdf

PRIEDAI

1 priedas

Dėkoju, kad sutikote dalyvauti tyrime, kurio tema „Teisės mokytis užtikrinimas karo pabėgėliams įtraukioje mokykloje“, kurioje ugdymas vyksta valstybine lietuvių kalba. Jūsų dalyvavimas šiame tyrime yra savanoriškas: galite pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu dėl bet kurios priežasties. Pažadu, kad tikras Jūsų vardas nebus viešinamas, o surinkta informacija naudojama tik tyrimo tikslams.

Reikalingi duomenys apie informantą:

- Jūsų lytis:
- Pedagoginio darbo trukmė:
- Išsilavinimas:
- Specialybė/pareigos mokykloje:
- Kiek laiko dirbate šioje mokykloje?
- Kokiomis kalbomis kalbate?

Klausimynas

1. Pagal kokią programą yra ugdomi atvykę karo pabėgėliai į Jūsų mokyklą?
2. Kokios pagalbos sulaukia karo pabėgėliai Jūsų mokykloje?
3. Kaip karo pabėgėliai jautėsi, kai pirmą kartą atėjo pas Jus? Kokios pirmos mintys Jums kilo?
4. Gal žinote kaip Lietuvos vaikai priėmė atėjusį karo pabėgėlį? Kaip jam sekėsi adaptuotis?
5. Kokie Jums ir vaikams buvo didžiausi sunkumai pirmosiomis dienomis ar net savaitėmis?
6. Teko girdėti, jog mokote vaikus ukrainiečių kalbos. Gal galite pasidalinti, kaip sugalvojote vesti pamokas ir kaip vyksta šis procesas? Su kokių klasių mokiniais Jūs dirbate?
7. Kaip Jūs įtraukiate karo pabėgėlius į ugdymo(si) procesą?
 - 7.1. Kokie metodai Jums pasiteisino užsiėmimuose, kurie padeda įtraukti karo pabėgėlius? Kaip tai pavyko pastebėti?
 - 7.2. Kokias priemones taikote savo pamokose ir kas lėmė jų pasirinkimą?
8. Kaip karo pabėgėliai vertina mokyklą ir kokia šiuo metu yra vaikų emocinė būklė, pasiekimai, jų motyvacija mokytis?
9. Per visą šį laikotarpį, iš ko sulaukėte palaikymo dėl savo teikiamos pagalbos karo pabėgėliams?

10. Ar teko bendradarbiauti su Vilniaus lietuvių namų mokykla arba kuria nors Ukrainos mokykla ir kodėl?
11. Kaip Jūsų mokykloje stengiamasi užtikrinti kiekvieno vaiko teisę mokytis, tarp jų ir karo pabėgėlių?
12. Kaip manote, ar tokį karo pabėgėlių ugdymą, kuris vyksta Jūsų mokykloje, būtų galima vertinti kaip teisės mokytis užtikrinimą ir kodėl?
13. Kokia Jūsų nuomonė apie teikiamą ugdymo kokybę karo pabėgėliams?
14. Kas padėtų geriau užtikrinti karo pabėgėlių teisę mokytis?
15. Gal pastebėjote ir galite pasidalinti, kaip karo pabėgėliai sąveikauja su vietos vaikais?
16. Kokios formalios ir neformalios veiklos vaikams yra organizuojamos Jūsų mokykloje ar už jos ribų, į kurias yra įtraukiami ir karo pabėgėliai?
17. Kaip karo pabėgėliams sekasi vartoti ir suprasti informaciją lietuviškai?
18. Su kokiais sunkumais vis dar susiduriate ugdydama(s) karo pabėgėlius?

Klausimas karo pabėgėliams

Как ты оцениваешь свой опыт и учёбу в прогимназии? Почему? (Опиши несколькими предложениями)

Возможно, тебе помогут эти вспомогательные вопросы:

- Как ты себя чувствуешь, посещая эту школу?
- Как тебе дается учеба?
- Удалось ли тебе найти друзей?
- Что тебе больше всего нравится или не нравится в школе?
- Что нужно для того, чтобы в школе тебе было легче/ты себя чувствовал лучше и т.д.?

Variantas lietuvių kalba:

Kaip vertini savo patirtį ir mokymąsi progimnazijoje? Kodėl? (Parašyk keliais sakiniais)

Galbūt padės atsakyti šie pagalbiniai klausimai:

- Kaip jautiesi lankydamas šią mokyklą?
- Kaip tau sekasi mokytis?
- Ar pavyko susirasti draugų?
- Kas labiausiai patinka ar nepatinka mokykloje?
- Ko reikėtų, kad mokykloje tau būtų lengviau/jaustumėsi geriau ir pan.

2 lentelė. Ugdymo(si) proceso organizavimas karo pabėgėliams mokykloje (N=19)

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Ugdymo(si) vietos parinkimas	Klasės pagal amžių	„vaikam ir pagal amžių atitiktų“ (A1),
	Bendra klasė su vietos mokiniais	„Mokomi (...) bendrojo lavinimo klasėse“ (A1); „nėra atskirų klasių“ (A1), „tiesiog atsidūrė mano klasėje“ (M1), „Mes visi sėdėjome klasėje. Mes visą laiką būdavom klasėje.“ (P1), „Vykdavo bendra pamoka“ (P5)
	Išėjimas iš klasės	„Mes išeidavom, pavyzdžiui, į biblioteką“ (P3)
	Kartu mokosi ir nuotoliniu Ukrainos mokykloje	„tu pačiu metu, jie mokėsi ir pas mus, bet dar jie turėjo pamokas ir, kai kurie, jungėsi ir į Ukrainos mokyklas.“; „ateidavo pas mus į pamokas ir dar jungėsi į tenai“ (A1); „šiuo metu, tik tai vienas vaikas, kuris jungiasi.“ (A1); jei tik jų mokykla Ukrainoje (...) susisiečia su jais ir pasako jiems tvarkaraštį“ (A1); „kai kurie dar mokosi, ukrainietiškoj mokykloj“ (A2); „daugelis mokėsi ir nuotoliu ukrainietiškoj mokykloj“ (A2);
Papildomas lietuvių kalbos mokymas	Mokymas nuo pradmenų	„lietuvių jau yra speciali, sakykim ta lietuvių ją moko nuo nulio.“ (P2), „jie gaudavo tokius lietuvių kalbos pradmenis“ (M1)
	Lietuvių kalbos vadovėliai kitataučiams	„įsigijome tuos vadovėlius“ (A1), „iš to pradžiamokslio ir eina jinai tolyn tolyn“ (P2)
	Pamokos karo pabėgėliams	„buvo mokomi jie papildomai lietuvių kalbos“ (A1); „2 kartus per savaitę“ (A1); „Dvi dienas per savaitę jie turėjo papildomą lietuvių pamoką“ (A2), „papildomas lietuvių kalbos pamokas skyrė.“ (S1), „Turėdavo kažkiek pamokų.“ (P2)
	Pamokos karo pabėgėlių mamoms	„Ir tėveliams vyko pamokėlės.“ (A1), „mamos tų pačių vaikų labiau norėjo“ (A2)
Ukrainiečių kalbos mokymas	Praeitais mokslo metais 1–8 klasėms	„jie gavo ukrainiečių kalbos mokymą, tęstinumą užtikrinta“ (A1); „darydavo ukrainiečiam ir ukrainiečių kalbos pamokas“ (A1); „“ (A1), „“ (A1),
	Šiais mokslo metais 1–4 klasėms	„su 1-4 klasių vaikais tai ir tęsia toliau ukrainiečių kalbos mokymą“ (A1), „Ukrainiečių kalbos mokau pradinėje mokykloje.“ (S4)
Vertinimo sistema	Pirmais metais įskaitos	„buvo vertinami pradžioje visi (...) tik įskaityta“ (A1), „vertinam įskaitom“ (A2); „mes rašėm įskaitas“ (A2), „Pernai nevertindavo. (...) Buvo ten įskaita“ (P2), „Mums reikėjo (...) tiesiog parašyti įskaitą arba neįskaitą.“ (M1), „už tuos darbelius joms ir parašiau įskaitas“ (M1), „įskaitomis“ (M1), „Man atrodo praeitais metais buvo rašomos įskaitos“ (M3)
	Antrais metais pažymiai	„šiais mokslo metais, tai jau jie yra vertinami ir pažymiais“ (A1); „vieną kitą pažymį parašyti, (...), jis gautų gerus pažymius“ (A1); „Nuo šių metų buvo priimtas nutarimas(...), kad mes jau vertinam pažymiu“ (A2); „įsivaizduoju, jog pažymiais.“ (S3), „paklauskite, ar dvejetas jei jam parašysiu nemotyvuos?“ (juokiasi). Bet žinok ir sumotyvavo.“ (P2), „buvo vertinimas pažymiais. Ir jų buvo mažai“ (M2), „šiais metais yra vertinami pažymiais.“ (M3)
Karo pabėgėlių įtraukimas į bendrą veiklą	Renginiai	„Jie įtraukiami (...) į renginius“ (A1), „ <i>Daina Lietuvai</i> “ (A1), „kai būna kažkokios, dienos, minėjimai, renginiai“ (S3), „visose eee visuose renginiuose, kurie čia buvo organizuoti manau, kad visur galėjo įsitraukti.“ (M2),
	Projektinės veiklos	„Jie įtraukiami (...) į (...) projektines veiklas“ (A1)
	Kontekstualios pamokos	„Pamokos vyksta kontekstualios“ (A1), „Tos pamokos kontekstualios (...) važiuoja į erdves atviras ir ten tos pamokos vyksta.“ (S3)
	Išvykos/ekskursijos	„eina į muziejus“ (A1), „klasių išvykose“ (A1), „organizuojamos yra pažintinės pažintinės ekskursijos būtent surenkami visi karo pabėgėliai“ (S2), „jie važiuoja į ekskursiją pažinti, pavyzdžiui, tą vietą, kur jie yra.“ (S2), „Taip pat susipažinti su valstybės..su

		valstybe kaip tokia, kokia istorija visa kita.“ (S2), „jos visur važiuodavo, viską darydavo, (...) edukacijas“ (M1)
	Šventės	„Taigi visos tos šventės“ (S3), „pasirodymai, teatro vaidinimai“ (M1), „jie dainuoja savo dainas“ (M1)
	Labdaros	„Labdaros tai tema kažkokia buvo, kai mes ten pyragus kepėm, kažką nešėm“ (M2)
	Konkursai	„Tai paskutinis pas mus buvo Kovo 11-tai „Dainų daina“ konkursas.“ (M3), jie kartu su klasėmis (...) dalyvauja pasirodymuose.“ (M1), „pas mus vyksta va koncertai“ (M1),
Neformalaus ugdymo prieinamumas	Valstybės finansuojami būreliai	„sudaryta galimybės ir ir taip į neformalius būrelius“ (A1), „galimybės, jie gali į visus eiti“ (A2), „ pas mus tų neformalaus būrelių tikrai, kurie finansuojami yra Valstybės, tikrai yra daug.“ (A2), „gali visus turbūt tuos pačius būrelius lankyti“ (S3), „mokykloj yra labai daug būrelių (...) nemokamų“ (M1), „Čia gali lankyti būrelius, (...) Tiesiog visos tie būreliai, kurie ir kitiem daro, tai yra.“ (M2), „šokiai, dainavimas“ (M3), „jie gali puikiausiai rinktis ir eiti į tuos neformalius būrelius“ (M3)
	Valstybės nefinansuojami būreliai	„sportinius būrelius lankė“ (A1), „praeitais metais (...) tikrai priėmė juos nemokamai į juos.“ (A2), „mokykloj yra labai daug būrelių ir mokamų“ (M1), „sporto būreliai“ (M3)

3 lentelė. Taikomi įrankiai karo pabėgėliams įtraukti į ugdymo(si) procesą pamokoje

(N=19)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Priemonės	Informacinės ir komunikacinės technologijos	„telefonuose tos programėlės“ (A2), „jiems visiem mokykla buvo darusi planšetus.“ (A1), „kad jie turėtų programėles, kurios galėtų jiems versti“ (A1); „telefonai arba planšetės sakykim. Bendrai klasei naudoja televizorių“ (P2), „telefonai“ (M3), „PowerPoint programos“ (M7), „Telefonai,“ (P1), „Jie naudoja telefonus.“ (P4), „planšetės“ (P1), „televizoriai“ (P1), „dirbo tenais su kompiuteriais“ (P3), „su tom planšetėm nu išsiversdavo“ (P5)
	Skirtingi vadovėliai	„buvau gavusi ukrainietišką vadovėlį“ (A2), „Lietuvių kalbos mokytoja dirba su rusišku vadovėliu mano. 89-ą leidimas „Литовский язык“ (litovskiy yazyk) Aleksandravičius.“ (P1), „Mes naudojame ukrainiečių vadovėlius internete“ (S4)
	Vaizdinė dalijamoji medžiaga	„tokias atsispausdinusi lenteles su vaizdais ir viršų užrašyta ukrainietiška, o apačioj parašyta lietuviškai. Tai iš tokių kortelių“ (M1), „atsiverčiame vadovėlį dideliame ekrane“ (S4)
Metodai	Kalbėjimas dvejomis kalbomis pamokoje	„kalbėti dviem kalbomis“ (M1), „galvos skausmas buvo kaip čia dabar tą pamoką išdėstyti ir valstybine kalba kalbi, ir rusų kalba turi paaiškinti.“ (M3)
	Vizualiniai	„žiūrim filmukas“ (A2), „pateiktis žiūri“ (A2), „parodau“ (A1), „gestais kažkaip bandai suderinti tą dalyką.“ (S2), „Žiūrėdavom ir video“ (M8), „Darbas su žemėlapiu“ (M3), „vaizdinė medžiaga“ (M3), „vaizdo medžiaga“ (M3), „viską aiškinau lentoj žinai aiškini lentoj“ (M2), „rodo filmą“ (P1),
	Atskiras paaiškinimas	„jiems pasakau rusų kalba, pasitikslinu ar suprato ir dar kartą paaiškinu“ (A1), „jai paaiškini apie ką“ (A2), „dviem kalbom“ (A2), „Tą patį paaiškinti, tik rusiškai, individualiai jam“ (M2), „individualiai aiškinti, jam reikėjo individualios pagalbos“ (M2),
	Diferencijavimas	„vienas jai, o kitas visai klasei“ (A2), „užduotys aišku kažkur tai nuimamos, kažko tai nedaro, (...) užduotis surašau tik asmeniškai jai“ (A2); „sudėlioti užduotis tiem vaikam ir tam vaikui.“ (S3), „jai duoda mokytoja atskiras užduotis“ (P2), „mes mokėmės su vaikais (...), o aš joms uždaviau“ (M1), „tą temą, kurią aš jom įvardijau“ (M1), „Diferencijuodavau, nes kitaip nu jisai tada nebeatlikdavo“ (M2), „mokytojai (...) padaro tokias užduotis iš tikrųjų labai įdomu, specialiai jiems.“ (P3)
	Partnerio pagalba	„dirbsit porose“ (A2), „darbas poroj“ (A2), „dažniausiai tik tai poroj“ (A2), „jos dirbdavo dviese“ (M1), „turėdavo dviese tuos dialogus išmokti“ (M1), „papasildavau, kad išeitų prieš klasę ir pasikalbėtų“ (M1), „darbas poromis“ (M5), „kartu sėdi, darbas porose“ (M3), „kitas vaikas, kuris galėjo padėti, va tas va pa-pa-padėdavo ir po to draugo pagalba“ (M2)
	Grupiniai darbai	„grupėmis vat būdavo“ (P2)
	Rašto darbai	„rašo kontrolinius“ (A2), „apklausą kažkokią“ (A2), „daugiau nu gal individualaus darbo truputėlį“ (A1), „duodu ir tokį savarankišką darbą“ (A2), „pasiteisina tik tai savarankiškas“ (A2), „individualus darbas su juo, nes kitaip tai nes kitaip tai nebuvo“ (M2), „jisai pats savarankiškai galėtų padaryti per tas pamokas“ (M3)
	Interaktyvios užduotys	„„Kahoot’as“ žinai vaikai mėgsta.“ (P2), „interaktyvias užduotis darydavom“ (M2),
	Garso įrašai	„naudoju "YouTube" įrašus, kad vaikai galėtų daugiau išgirsti ukrainiečių kalbos“ (S4)

Informacijos vertimas	Mokytojo vertimas vaikui	„aš verčiu iš karto vaikam.“ (A1), „aš turiu išversti tai, ką aš sakau“ (A1); „rusiškai tenka pasakoti“ (A2);
	Mokytojo padėjėjo vertimas vaikui	„stengėmės parinkti tokias padėjėjas, kurios galėtų kalbėti rusų kalba.“ (A1), „Išversti reikia.“ (P2), „man reikėjo versti, ką šneka dėstytoja lietuviškai“ (P1), „ten tikrai reikėjo jau tik versti“ (P1), „ jie kuria rusiškai, paskui mes vertėm.“ (P3), „ Jisai rašė rusiškai, bet mes paskui vertėm į lietuvių kalbą.“ (P3)
	Mokinio vertimas	„jis išverčia jam“ (A2), „tiesiog vienas po kito vertė“ (P5)
	Vertimo programėlės	„jie turėjo tą programėlę „Google Lens““ (A1), „programėlę „Lens“, verčiasi“ (A2), „„Lens“ programėlės“ (A2), „ programėlę tą...lenso (Google Lens)“ (P2), „šiaip tai nusifotografuoja ir išsiverčia.“ (P2), „Vaikai mokosi naudotis vertimo programomis“ (S4), Google translate“ (A2), „Telefonai yra vertėjas“ (P3)
Atsiskaitymų galimybės	Gimtąja kalba	„savo gimtąja kalba pasekti“ (M1), „paprašydavau, kad jos ta kalba, kurią jos moka“ (M1), „Galėjo ukrainietiškai parašyti, bet parašė rusiškai.“ (M3)
	Atsiskaityti pasirinkta kalba	„Prašiau (juokiasi), jeigu nori parašyti ukrainietiškai ir jeigu yra noro pasimokyti ir lietuvių kalba parašyti. Galėjo angliškai“ (M3)

4 lentelė. Mokyklos bendruomenės narių parodytos savybės siekiant įtraukti karo pabėgėlius mokykloje (N=15)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vietos mokinių	Bendravimas	„kalbino tie“ (A1), „Tie, kurie mokėjo rusų kalbą, bendravo“ (S4), „bendraut norėjo, ir kalbino“ (P4)
	Draugiškumas	„rusakalbiai vaikai pasisiūlė sėdėti šalia“ (A1), „labai susidraugavo“ (A2), „turėjome be galo gražių atvejų, kai rusakalbiai mūsų mokiniai labai gražiai draugavo, bendravo su ukrainiečiais.“ (S1), „norėjo su jomis sėdėti.“ (M1), „Pradžioj toj klasėj jie draugiškai gal priima“ (M3), „Mes juos draugiškai priimam“ (M3), „ labai nori ir žinok labai pozityviai“ (S3), „ kvietė ten visur “ (P4)
	Paslaugumas	„ padėti“ (A1), „sakydavo gerai, man padeda bendraklasiai“ (A1), „kuravo“ (S1), „Pirma vertėjavo, per pamoką, ką moka rusų kalbą.“ (M6), „Patys pagelbėdavo.“ (M3), „padėjo mokyti, parodė mokyklą“ (S4)
	Palaikymas	„kur klasėse labai buvo palaikymas“ (A1), „iš tikrųjų vaikai klasėje labai nu tokie geriečiai, jie padeda.“ (P3)
	Dalijimasis	„noriai viskuo dalinosi“ (S1)
	Džiaugsmingumas	„Gerai, džiaugsmingai, kad jie čia“ (M3)
	Klasių bendruomenių	Aktyvumas
Geranoriškumas		„labai geranoriškos,“ (A1)
Iniciatyvumas organizuoti veiklas		„savaitgaliais užimdavo, veždavo, rodydavo Vilnių, rodydavo jau po to ir po Lietuvą vežiodavo savaitgaliais“ (A1)
Rūpestis		„aprūpindavo juos ne tik mokymosi priemonėm“ (A1), „viską supirko, ko jiems trūksta“ (A1), „Daiktų rinkime labai prisidėjo (...) mokinių artimieji“ (S1), „surinko pinigų klasėse“ (A2), „ bent jau pradžiai kažkokiai tai“ (A2), „materialiai padeda“ (M3),
Domėjimasis		„domėdavosi“ (A1)
Tolerantiškumas		„mūsų tėvai tolerantiškai žiūrėjo“ (A2)
Supratingumas		„supratingai“ (A2)
Administracijos	Rūpestis	„man rūpėjo kaip vadovui (...) jų adaptacija“ (A1), „atskirai prieinu prie tų vaikučių“ (A1), „kad vaikas suprastų viską, ką mokytojas aiškina“ (A1)
	Informatyvumas	„vaikai hmm suprastų, ko iš jų norime“ (A1), „pagal esamą mokyklos galimybę gautų visą reikiamą informaciją“ (S2)
	Lankstumas	„greitai susiorientavo ir atreagavom į tai“ (A1)
	Bendravimas	„su jais bendraujant“ (A1)
	Svetingumas	„kurie nu va tuos pabėgėlius priėmė pas save į namus.“ (M3), „Ir mes pabėgėlius esam priėmę 2-3 mėnesiam, bet jie Vokietiją išvažiavo“ (M3), „nu nepalieka jų, vaikų, be dėmesio.“ (P1), „ visą laiką ateina, patikrina, ką mes darom, ar viskas gerai“ (P1), „prieina prie jos po pamokos“ (P2)“
Mokytojų padėjėjų	Paslaugumas po pamokų	„bet ir po pamokų“ (M1),
	Bendravimas su mokinių tėvais	„pasiėmė mamų telefonus ir jinai skambindavosi mamoms“ (M1)
	Dalijamasis informacija su mokytoju	„greičiau pasidalindavo reikiama informacija “ (M1)
Švietimo pagalbos specialistų	Supratingumas	„supratimas, ko reikia mokiniui čia ir dabar.“ (S2)
	Įsiklausymas	„problemos išsiaiškinimas ir padėjimas“ (S1)
	Palaikymas	„stengtis parodyti palaikymą“ (S3)
	Atsargumas	„kalbant su tokiu mokiniu stengtis neužaštrinti situacijos, kokia yra jo gimtojoje šalyje“ (S2)

5 lentelė. Teikiamos pagalbos formos karo pabėgėliams mokykloje (N=21)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Pagalbos rūšys	Psichologinė	„mes turėjom darbuotoją, ukrainietė psichologę,“ (A1); „papildomai dirba ukrainiečių psichologė“ (A1); „psichologinė pagalba specialistų“ (A1), „darant jiems papildomus užsiėmimus“ (A1), „Yra mokykloj tas psichologas, kuris kalba jų kalba pagalba.“ (S3), „psichologė čia ukrainiečių yra“ (P2), „psichologinė pagalba.“ (S4), „Vaikai gauna reikiamą psichologinę pagalbą.“ (S4)
	Socialinė	„jie gauna tą dar vis va kai trūksta tą socialinę pagalbą“ (S3), „rinkom uniformą“ (M1), „vaikai sunėšė iš namų, kurie jau buvo išaugę savo uniformas“ (M5), „galimybė yra žmonėms kur prisiglausti.“ (M7), „jūs čia gyvenat, jus priima,“ (P1); „jie gavo aprūpinimą priemonėmis“ (A1), „kanceliarinės priemonės pačioj pradžioj duodamos“ (A2), „kanceliarinės žinau jiems buvo nemokamai“ (S3), „rinkom priemones, sąsiuvinius, kanceliarines“ (M1), „materiale pagalbą gavo“ (M4), „tai socialinę atrodo“ (M8)
	Mokymo(si)	„kiekvienas ukrainiečių vaikas turėtų dar ir padėjėją, pagal galimybes“ (A1); „panaudojom padėjėjas tos, kurios buvo prie specialiųjų poreikių turinčių vaikų, tai tuo pačiu ir padėdavo jiems“ (A1); „kai kuriose klasėse tiesiog skyrėme specialiai tam vaikui“ (A1); „jie gavo padėjėjas individualiai“ (A1); „Jiems tikrai stengėsi padėti, kai skyrė mokytojų padėjėjus“ (S1), „kai kuriais atvejais būna su mokiniais ir vertėjas“ (S2), „Gauna mokytojo padėjėją, ane pagalba?“ (S3), „padėjėja tai labai padėjo“ (M10), „bet ir po pamokų“ (M1), „Pagalba verčiant iš lietuvių į rusų kalbą (iš dalies)“ (S4)
	Papildomos konsultacijos	„gavo papildomas konsultacijas“ (A1), „skirta konsultacija“ (A2)

6 lentelė. Karo pabėgėlių adaptaciją galimai apsunkinę veiksniai bendrojo ugdymo įstaigoje (N=17)

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Sunkaus prisitaikymo priežastys	Skaudžios karo pabėgėlių patirtys	„buvo vaikų, kurie uždarių, uždarų t.y.“ (A1), „ji buvo tokia uždara.“ (A1), „jie mažai kalbėjo“ (A1), „jie išvis nesidalino ta situacija“ (A1), „ likimas nuskriaudė taip stipriai“ (S2), „turėjo bėgti iš tos šalies, kur jie buvo užpulti.“ (S2), „dėl tų traumų žinai“ (M2), „emocinės traumos galbūt.“ (M2), „o gal to miesto ir jau nu nebėra iš tikrųjų arba užimtas, tai tokius skaudžius prisiminimus.“ (M3), „jie tiek išgyveno, neduok Dieve.“ (P1), „kokius sunkumus jiems teko patirti, traukiniuose ir autobusuose.“ (S4), „ kaip jie išgyveno sprogimus ir kelią.“ (S4)
	Emocinė būseną	„Sunki emocinė būseną.“ (S4), „Emocinė būseną, tokia gan sunki sakyčiau“ (M2),
	Kalbos barjeras	„kalbiniai įgūdžiai yra minimalūs arba jų visai nėra“ (A1), „nemoka lietuviškai“ (A2) „anglų kalbos įgūdžiai irgi prasti ukrainiečių“ (A1), „vaikas angliškai nemoka.“ (A2), Mūsų (...) mokinys, kuriam (...) prasčiausiai sekasi, geriau už jį kalbėjo angliškai.“ (A2); „anglų sunkiai sekasi“ (A2); „klasėje yra po vieną mokinį ar du vaikus kalbančius rusiškai“ (A2), „Pagrindinis dalykas kalbos barjeras, jiems viską reikia paaiškinti, išversti į rusų kalbą.“ (S1), „Mokytojas vis tiek šneka lietuviškai“ (P2), „Na matai dėl tos kalbos. Bet mūsų klasė visi rusų mokosi, nu bet...“ (P2), „tas kalbos barjeras nu vat visą reikalą ir daro sudėtingu iš tikrųjų“ (M3), „galbūt tas visas kalbos barjeras nu yra pats sunkiausias dalykas“ (M3), „labai žemo lygio buvo anglų kalba.“ (M2), „jisai labai prastai anglų kalbą mokėjo, labai prastai.“ (M2); „angliškai jisai šiaip nieko nesuprasdavo, kas aš ką ten pasakydavau.“ (M2); „anglų ir sakykim prastos žinios“ (P2)
	Šeimos įsitikinimas greitai išvykti	„mes tuoj tuoj grįšim“ (A1), „nu čia tik laikina“ (A1), „ne visi planuoja pasilikti“ (A2), „mes čia 3 mėnesiam nu va pailsėti“ (A2), „kol kas galvoja, kad į Ukrainą grįš“ (A2), „Kam čia jiems kalti kažkokią lietuvių kalbą, kai jie čia neplanuoja būt“ (S3), „ gal tikisi, jog greitai baigsis ir grįš“ (P2), „gal jie žada išvažiuoti“ (M3), „sakė, tipo aš išvažiuosiu“ (P1)
	Bendrųjų programų neatitikimas	„buvo toks hmmm neatitikimas tų programų“ (A1); „kas yra Ukrainoje ir kas čia“ (A1); „ Programos ukrainiečių ir lietuvių neatitinka visiškai“ (A2); „kai ką anksčiau pradeda, kai ką vėliau“ (A2); „Programos skiriasi“ (A2); „mūsų tai programa tai neatitinko... Tam tikri dalykai pas juos kažkaip anksčiau“ (P2)
	Mokyklos sistemos pasikeitimas	„jie neįpratę tiek dirbti(...) Jie (...) patys įvardija, kad viską...daug atlaidžiau vertina.“ (A2), „mes jau reikalaujam“ (A2)
Prasto lankomumo pasėkmės	Praleistos pamokos	„iškilo ir lankomumo problema“ (A1); „praleidžia pamokas dėl to, kad turi jungtis“ (A1), „vaikai nelanko“ (A1); „neatvyks pas jus.“ (A1); „vaikas praleidžia“ (A1), „lankomumas labai toksai epizodiškas. Jisai, pavyzdžiui, gali vieną pamoką ateiti, tris pamokas neateiti.“ (M3)
	Dalykinių žinių trūkumas	„spragos irgi“ (A1); „vaikas praleidžia tą pamoką“ (A1); „kalbinių įgūdžių yra spragos“ (A1);
Emociniai bruožai atvykus	Uždarumas	„buvo vaikų, kurie uždarių, uždarų t.y.“ (A1), „ji buvo tokia uždara.“ (A1), „viena buvo uždaresnė“ (M1), „jis buvo toks uždaras vaikas“ (M2), „ buvo uždaras , nelabai norėjo bendrauti“ (M2), „nu tiesiog užsidaręs.“ (M3), „tarpusavyje labai mažai bendrauja. Nu labai mažai.“ (P1), „Ukrainiečiai laiko atstumą.“ (P1), „vaikas uždaras“ (P5)

Nekalbumas	„jie mažai kalbėjo“ (A1), „jie išvis nesidalino ta situacija“ (A1), „Ukrainiečiai nebendruja.“ (P1)
Nepasitikėjimas	„saugumo nebuvimo ir nepasitikėjimo žmonėmis“ (M2)
Atsipalaidavimas	„jis atvažiavęs pailsėt“ (A2), „neperrašydavo, neateidavo.“ (M2)
Vienišumas	„labiau vieniši jautėsi“ (A1), „Tačiau stebėjau ir atvejus, kai ukrainiečiai būna vieniši“ (S1)
Baimė	„turėjome ir mergaitę, kuri visko bijojo, vis susigūžusi sėdėdavo kampelyje.“ (S1), „pradžioje mergaitė buvo labai išsigandusi“ (P2), „baimė“ (S4)
Nerimas	„nerimą“ (S4)
Pyktis	„pyktį.“ (S4)
Pasidėjęs emocinis jautrumas	„apsiverkdavo, būdavo liūdnas ir apsiverkdavo“ (M2), „Vaikai patyrė daug emocijų, susijusių su karu ir evakuacija“ (S4)
Namų ilgesys	„jie nori atgal namo.“ (A2)
Nepagarbumas	„Nepagarba.“ (P1), „tokia nepagarba Lietuvai“ (P1)

12 lentelė. Karo pabėgėlių ugdymo kokybei įtaką darantys veiksniai (N=11)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Mokyklos ir su ugdymo procesu susijusių dalyvių bendradarbiavimas	Mokinių tėvai	„bendradarbiavimas su tų vaikučių tėvais“(A1); „kad tėvai eee nuolat palaikytų ryšį su mokykla“ (A1), „tėveliai paskambindavo“ (A1), „Aš dažnai būnu tarpininkė, tarp klasės vadovių ir vaikų iš Ukrainos tėvų“ (S1), „tai skambinu, kai reikia perduoti žinutę, pakalbėti dėl pamokų lankomumo, ar motyvacijos.“ (S1), „kiekvieną dieną aš trumpai nusakydavau, ką per dieną nuveikėme“ (M7)
	Vilniaus miesto savivaldybė	„nuolatos komunikuojam ir jeigu reikia kažkokių sakykim mokymų“ (A1)
	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija	„nuotolinis bendradarbiavimas“ (A1)
	Vilniaus lietuvių namų mokykla	„Vilniaus lietuvių namai tai mums talkino dėl vadovėlių“ (A1), „parekomendavo eee mokytojam“ (A1), „ tai mums padėjo“ (A1),
Galimos nepakankamos ugdymo kokybės priežastys	Mokymas vyksta negimtaja kalba	„bet jie tikrai negauna pilnaverčio ugdymo, kokį gautų savo šalyje, gimtaja kalba.“ (S1), „Mokomųjų dalykų dar nesupranta“ (S1)
	Nenustatyti SUP	„galbūt tarp jų yra specialiųjų ugdymosi poreikius turinčių vaikų“(A1), „tu matai, kad jam kaip ir reiktų, bet oficialių oficialių didelių dokumentų savo rankose nesu turėjęs.“ (S2),
	Ugdymo turinio pritaikymo negalėjimas	„jiems pritaikyti ugdymo turinį“(A1), „ir mes turim mokyti lygiai kartu su visais“(A1), „bet tai nėra pritaikyta grynai tiem vaikam“(A1),
	Tėvų nuslepiaama informacija	„vieni kaip ir lyg užsiminė, bet jokių pažymų neturėjo“(A1),
	Valstybinės kalbos nemokėjimas	„vaikus mokēm tik kaip papildomai kalbos“(A1),
Mokytojų veikla siekiant geresnio turinio įsisavinimo	Rusiškų vadovėlių naudojimas	„Mokytojai ieškojo vadovėlių rusų kalba, kad tik vaikams būtų lengviau.“ (S1), „vat fizika, kiek žinau, tai davė rusišką vadovėlį. Tokį identišką, tokį patį, nes yra.“ (P2)
	Išverstos užduotys	„mokytojai stengiasi paruošti rusų kalba užduotis“(A1), „jie jau savo kalba duodi literatūrą“(A2) „verčiasi tam tikrus tekstus“ (S2), „ tai kai kuriuos dalykus tai ir ir išverčia žinai ir iš tų vadovėlių, ir tų program“ (P2), mokytojai labai stengiasi rusų kalba tas užduotis pa-pateikia,“(P4), „užduočių parengimas.“ (M9), „specialiai užduotis rusiškai (išversta/užrašyta).“(P1), „pateikdavo ukrainietišškai, bet pasakiau aš pasakiau, kad jie nemoka, nežino. Tai tada rusiškai.“ (P3)
	Atsižvelgiama į individualius mokinių gebėjimus	„aišku mokytojai nu atsižvelgia, faktas atsižvelgia“(A1), „adaptuoja, pritaiko mokiniams, kad jiems būtų paprasčiau, lengviau, suprantamiau.“ (S2), „tai ką aš duodavau vaikams, tai mergaitėms visiškai netikdavo“ (M1)
Galimos priemonės ugdymo kokybei stiprinti	Didesnis dėmesys karo pabėgėliui	„mokytojai turėtų (...) daugiau laiko skirti“(A1),
	Tikslingų užduočių rengimas	„užduotis visą laiką atitinkamai nu rengti“(A1),
	Užduotys pagal mokinių lygį	„pagal jų lygį“(A1),

Ukrainietiškų mokyklų steigimas	„Aš, manau, ukrainiečių mokyklos labiau atitinka visus reikalavimus.“ (S1), „Ten dirba ukrainiečiai mokytojai, ten ir specialistų, psichologų ir yra vien tik ukrainiečiai.“ (S3), „steigti (...) ukrainiečių mokyklas“ (M1)
Ugdymas gimtąja kalba	„turėtų būti ugdoma jų kalba“ (S2), „galėtų turėti galimybę įsidarbinti kaip mokytojai gimtosios kalbos“ (M1)
Ukrainiečių mokytojų įdarbinimas	„ukrainiečių mokytojų yra išvykusių iš Ukrainos ir gyvena pas mus“ (S3)
Atskiros klasės	„galvoju prasmingiausia būtų steigti ukrainiečių klases“ (M1), „turėtų mokytis kartu vienoje klasėje“ (M1)

13 lentelė. Mokyklos patirti sunkumai siekiant tinkamų sąlygų karo pabėgėliams mokytis (N=12)

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Finansavimo trūkumas	Nepakankamos lėšos švietimo pagalbai	„finansavimas yra labai labai skurdus teikiant pagalbą šitiems vaikams“ (S2)
	Papildomo finansavimo nutraukimas	„Dabar finansavimo jau nebėra ir mes turime verstis iš savo resursų“ (A1); „resursų mokykla neturi“ (A1); „Vyriausybė neskiria nei pinigų kažkokių“ (A2); „finansavimo trūksta visiems, bet, žvelgiant į tokią situaciją, (...), tai reiktų dėmesį atkreipt labiau.“ (S2); „Buvo padėjėjai, dabar kiek čia laiko aš dirbu viena?“ (M9)
	Padėjėjų karo pabėgėliams mažinimas	„todėl turim panaudoti savo padėjėjas, (...) kur turi vaikus su specialiaisiais ugdymosi poreikiais“ (A1),
Dėmesio paskirstymas mokiniams	Skiriamo laiko trūkumas	„nedaug laiko galiu skirti pamokoj“ (A2), „kokias 10 minučių, kartais ir 7, ir 5 minutes“ (A2), „jai skiriu (...) labai nedaug laiko“ (A2), „5, nu kartais 10 minučių“ (A2), „reikėtų pamoką dalinti ir jam skirti to laiko“ (S3), „kiek laiko ji gali skirti tiem ukrainiečiams“ (S3), „nes aš ne visada turėdavau laiko, nespėjai, nes ten reikia viską detaliai paaiškinti jam.“ (M2), „Nu tiesiog laiko vadyba, nespėjai iš tikrųjų.“
	Prioritetų skirstymas	„didžiausias dėmesys į mūsų vaikus, nes jie stoja į gimnazijas“ (A2), „yra visa klasė ir tada tu dėmesį skiri būna vienam arba dviem vaikam, tada kitai nu daliai irgi neskiri. Toks ir pasirinkimas.“ (M3),
Rusų kalbos vartojimas	Žinomų žodžių rusų kalba trūkumas	„žodžių žinai jau neberandu“ (A2), „rusų kalba aš nesimokiau istorijos“ (A2), „Šnekėti jau sudėtingiau“ (M2), „atsiminti, nes stringa žodžiai ir tuos terminus negali išversti taisyklinga“ (M3), „terminologija, hmmm...kalbos barjeras.“ (M3), „sakinių formulavimas (...), lygiai taip pat ir svetima kalba yra tas pats.“ (M3),
	Rusų kalbos nemokėjimas	„mokytojai ne visi gali komunikuoti rusų kalba“ (A1), „jinai rusiškai visiškai ne ne nekalba“ (A2), „kurie rusiškai nekalba“ (A2), „ne visi pedagogai kalba rusų kalba“ (S1), „kai kurie pedagogai tiesiog nemoka nemoka tam tikros užsienio kalbos, kuria kalba būtent karo pabėgėliai“ (S2), „nu ne visi mokytojai supranta rusiškai“ (P2), „kai kurie gi mokytojai nemoka rusiškai.“ (P2), „kiek mūsų mokytojai moka rusų kalbą“ (M1),
	Vengimas vartoti šią kalbą	„nelabai norėtusi tą rusų kalbą labai akcentuoti“ (S2)
Kalbos barjeras	Valstybinės kalbos nesupratimas	„yra problema dėl vertimo ir dėl kalbos.“ (S2), „būtent kalbos barjeras“ (S2), „jiem yra labai kalbos barjeras“ (S3), „mokytoja lietuviškai kalba“ (S3)
Ugdymo(si) medžiagos nebuvimas	Nėra rusiškų/ukrainietišku vadovėlių	„nėra to vadovėlio“ (A2), „iš kur tų vadovėlių gaut“ (A2), „priemonių stoka“ (S2), „vadovėlių tų ieškoti rusiškai“ (P2), „Jokių vadovėlių.“ (M1), „negavau vadovėlio rusų kalba.“ (M3), „Jie neturi vadovėlių specialių“ (P1),

	Nėra užduočių	„jokios medžiagos“ (M6), „kažkokios tokios papildomos pagalbinės medžiagos tikrai absoliučiai nieko“ (M8), „medžiagos nėra“ (M10)
	Ugdymo planai	„planų jokių nėra“ (M1)
Informacijos trūkumas	Tikslų nurodymų nebuvimas	„negavom jokių konkrečių nurodymų“ (M1)
	Tikslų neįvardijimas	„tikslų jokių keliamų nėra“ (M7)
Švietimo pagalbos (išskyrus psichologinę) neteikimas	Kai kurie specialistai nekalba rusiškai	„ne visi mokykloje dirbantys specialistai geba laisvai kalbėti rusų kalba, kuria (...) būtų galima teikti (...) specialiąją pedagoginę pagalbą“ (S2), „specialistų stoka“ (S2)
Padedančių asmenų poreikis	Nėra vertėjo	„nėra galimybės turėti turėti vertimo“ (S2)
	Rusiškai mokančių mokytojų padėjėjų paieškos	„kad greit reik rast padėjėjų, kurie galėtų transliuoti rusų-lietuvių tą visą dialogą“ (S3)
Užduočių vertinimo kriterijai	(Ne)atlikta užduotis	„vertindavau (...) pagal tai, ar užduotis atlikta ar neatlikta“ (M1)
	Pagal mokinio lygį	„tiesiog nerašydavau pažymio, nes jokios logikos nebūtų, (...) nes tik kelis žodžius vos žinojo. (...) tiesiog mažiau pažymių rašiau.
	Visiems vienodi	„Lygiai tokią pačią kaip ir...hmmm...lietuvių kalba besimokantiems mokiniams.“ (M3)

14 lentelė. Reikalingi veiksmai, galintys pagerinti karo pabėgėlių ugdymo(si) procesą (N=9)

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Ugdymo reorganizavimas adaptaciniu laikotarpiu	Tik kalbos mokymas pirmomis savaitėmis	„turi pradžioje eee mokyti kalbos, tik kalbos“(A1), „pavyzdžiui, 3-6 savaites“(A1), „pradžioje mokom tik kalbos“(A1), „skandinavijoj tai tai aš taip įsivaizduoju (...) jiems yra specialiai skiriamos kažkokios tai pamokos papildomai“(M2)
	Integruoti palaipsniui	„po truputėlį integruojam“(A1),
	Sudaroma ugdymosi programa pagal mokinį	„jie turėtų būti ugdomi (...) pagal kažkokią tai pritaikytą. (...) Gal net iš vis individualizuota jiems turėtų būti sudaroma. (...)kiekvienam sukurti, kad pagal jo gebėjimus mokytų“(S3)
Konkretaus plano sukūrimas	Tikslas	„labai reikia pergaltuoti, kur eiti toliau“(M1)
	Sąlygos tobulėjimui	„kitokias sąlygas, kad tie vaikai galėtų tobulėti“(M1)
	Spragų mažinimas	„kol kas nemanau, kad jie galėtų būti konkurencingi mūsų vietiniams mokiniams.“(M1), „kad jie galėtų bent minimaliai pasivyti lietuviukus“(M1), „su jais paskui vyresnėse klasėse lygiaverčiai mokytis“(M1),
Tinkamos priemonės	Adaptuoti vadovėliai	„vadovėlių išleistų ar ne, jiems, nu kažkokį“(A2), „elektroninis tegul jisai būna“(A2), „jeigu vadovėliai būtų“(P2), „jam reikia ir kito vadovėlio“(M1)
	Kitokios pratybos	„reikia (...) kitų pratybų“(M1)
	Įvairių lygių užduotys	„Galima jį pritaikyti ir silpnesniems, paprasti pratimukai, sudėtingesni – stipresniems“(M2)
Papildomas finansavimo skyrimas	Individualios konsultacijos	„ sudaryti galimybes, pavyzdžiui, konsultacijas individualias“(A1),
	Mokytojų padėjėjai karo pabėgėliams	„jeigu turėčiau padėjėjų, individualiai kiekvienam.“(A1), „tik tai naujesniems vaikams, kurie va nelabai senai atvyko.“(A1), „ čia tikrai būtina būtų“(A1), „jiems reikia tų mokytojų padėjėjų daugiau“(S3), „pagrindinis dalykas, kad jie turėtų turėti kiekvienas po tą padėjėją, kuri verstų“(S3), „būtų gerai buvęs mokytojos padėjėjas“(M2), „tikrai reikėjo pagalbos rusakalbio“(M2), „Būtinai, nes neįmanoma, kai dvidešimt devyni mokiniai mokosi lietuvių kalba ir žmogus, sėdintis visiškai nesupranta lietuvių kalba, nu tiesiog fiziškai neįmanoma.“(M3)
	Etatų steigimas	„kaip mokykla neturim etatų.“(A1),
	Vertėjai	„vertėją prie kiekvieno mokinio hmmm pridėti vertėją tai būtų fantastika“(S2), „padaryti vertimą, tu galėsi turėti vertėją“(S2), „ Pagalba verčiant.“(S4)
	Mokymo(si) medžiaga	„Jeigu tu turėsi finansavimą pakankamą, (...) turėsi galimybę turėti ir mokymosi medžiagą“(S2)
Rusakalbiai švietimo pagalbos teikėjai	„Nu jiems reiktų ieškoti šitų visų logopedų, specialiųjų pedagogų nu rusakalbių.“(S3)	

Interviu pavyzdys

(Trukmė: 28:43) (A1)

Reikalingi duomenys apie informantus::

Lytis – mot.

pedagoginio darbo trukmė – 32 metų

išsilavinimas - aukštasis

specialybė/pareigos mokykloje: pareigos – direktorė, specialybė – geografiją ir fizinis ugdykas (dirba finizio ugdymo mokytoja)

Kokiomis kalbomis kalbate? - rusų, lenkų, anglų.

Labai daug kalbų (juokiasi).

Jo, mokiausi daug žinok ir šiaip tai susidūriau gyvenime.

Informacija apie ugdomas klases:**Kokių klasių mokinius ugdote? 5-6****Kokių gebėjimų mokinių turite savo ugdomose klasėse?**

Kokių gebėjimų turiu...Aš turiu?

Vaikai Jūsų.

Ai, vaikai. Vaikai, kokių gebėjimų?

Taip.

Būtent ukrainiečiai ar visi?

Ir jie, ir bendrai.Bendrai. Kokių gebėjimų. Hmmm. Gebėjimų hmmm gebėjimų **komunikuoti**, gebėjimų **padėti vienas kitam**, aaa gebėjimų hmmm (pauzė) hmmm, sakykim, būti **iniciatyviais**, aaaa ta **kompetencija pažinimo** labai akcentuočiau, kad **nori žinoti, nori nori išmolti**.**Informacija apie ugdymo programas ir vadovėlius:****Ir Jūs užsiminėte apie ukrainiečius. Sakykite, tai pagal kokią programą yra ugdomi atvykę karo pabėgėliai į Jūsų mokyklą?**Karo pabėgėliai yra **mokomi pagal** bendrojo lav- **bendrojo ugdymo programas** ir **bendrojo lavinimo klasėse, nėra atskirų klasių**, kad būtent tiems pabėgėliams.**Kartu su visais?**Kartu su visais, **integruojant juos į bendro ugdymo klases**.**Pedagogo ir vaikų emocinė būseną:****Ir gal prisimenate, kada į Jūsų klasę atėjo pirmasis karo pabėgėlis?**

Pirmieji pabėgėliai atėjo, tai čia buvo 2022 vasario, dabar galvoju, patys pirmieji. Ar vasario buvo 28 ar buvo jau kovo, ar buvo kovo pradžia? Gal, sakykim, kovo pačioj pradžioj, kovo pirmą savaitę, patys pirmieji.

Ir kaip vaikai priėmė atėjusį karo pabėgėlį, gal pastebėjote? Kaip jam sekėsi adaptuotis?Nu mes vaikus visų klasių vaikus tai **ruošėme tam** ir sakėme, kad **kalbėjom daug apie tai**, kad ee kokia situacija dabar ir kokie vaikai galėtų dabar aaa galėtų ateiti į klases. Ir kai jau atėjo, tai vaikai jau buvo **tam paruošti**, kad **reikės ir jų supratingumo**, ir **savitarpio pagalbos**, ir ir ir ir, žodžiu, **palaikymo** tų vaikų. Tai jie buvo **tam paruošti** ir **vaikai priėmė labai gerai**. Tai jie ten buvo ir **prisigaminę vėliavėlių**, ir **vardus padarė** ir ir, žodžiu, **kalbino** tie, kurie **rusakalbiai vaikai pasisiūlė sėdėti šalia, padėti**. Tai tikrai buvo..vaikų reakcija buvo gera.**Ir gal pasbėtėjote kaip patiems karo pabėgėliams sekėsi adaptuotis mokykloje?**Labai skirtingai. **Vieniems buvo lengviau, kitiems sunkiau**. Buvo **buvo vaikų, kurie uždarių, uždarų t.y.** Priklauso gal ant kiek paveikti to karo, tai vaikai, kurie bėgo nuo apšaudymo ir tikrai buvo sukrėsti tos situacijos, tai buvo sunkiau. Jiems buvo jie mažai kalbėjo, jie išvis nesidalino ta situacija ir klasėj buvo tokie **labiau vieniši jautėsi**, bet kadangi mes turėjom **darbuotoją, ukrainietę psichologę, tai po truputėlį, po truputėlį ee su jais bendraujant ir darant jiems papildomus**

užsiėmimus, vaikai atsileido, taip psichologiškai sušilo ir tas mikroklimas jų ir klasėj pasirodė geresnis ir vaikai jau tada adaptavosi, o kiti iš karto. Nu įvairių.

Kokie didžiausi sunkumai buvo pirmosiomis dienomis ar net savaitėmis?

Man kaip vadovui?

Vadovui ir kaip mokytojui. Gal kaip vadovui?

Hmmm. Nu sakykim didžiausias sunkumas ir toks iššūkis buvo, aišku, tie kalbiniai įgūdžiai vaikų, kad kaip kaip kaip bus, kaip kad vaikai gali nesuprasti, tai buvo labai svarbu pasirūpinti aaa tuo atveju, kad vaikai turėtų priemones, kad jie turėtų programėles, kurios galėtų jiems versti, Kad jie nu jaustųsi gerai, tai vat šitas buvo dėl kalbinių dalykų, tada aišku man rūpėjo kaip vadovui ta tas ta jų adaptacija, kaip jie jausis, tas irgi buvo labai svarbu ir...aišku ant kiek bendradarbiaus tėvai, tas labai buvo svarbu, bendradarbiavimas su tų vaikučių tėvais, kad tėvai eee nuolat palaikytų ryšį su mokykla, kad kad (sustabdytas interviu, nes įėjo pavaduotoja) ir iššūkis dar buvo tas, kad tie vaikai, kai kurie iš jų, tuo pačiu metu, jie mokėsi ir pas mus, bet dar jie turėjo pamokas ir, kai kurie, jungėsi ir į Ukrainos mokyklas. Tai buvo toks hmmm neatitikimas tų programų ar ne, kas yra Ukrainoje ir kas čia, tai, man kaip vadovui, tas rūpėjo, nes vaikam ir pagal amžių atitiktų ir ir ir kad vaikai hmm suprastų, ko iš jų norime ir turėtų visas priemones ir kad jie ir laiko prasme turi atsiskaityti ir Ukrainos mokyklai kažką, ir mūsų mokyklai. Tai po to iškilo ir lankomumo problema, kad, sakykim, praleidžia pamokas dėl to, kad turi jungtis, tai vėlgi, kad kaip sakyti nu tos spragos irgi. Jos ir taip buvo, sakykim, kalbiniu atžvilgiu, o po to dar jos didėjo vien dėl to, kad vaikai nelanko. Tai toksai niuansas buvo.

O sakykit, vaikai turėjo tokią galimybę mokytis ir čia, ir nuotoliu?

Turėjo, turėjo, turėjo. Taip ir ypač vyresni tai darė, 7-okai, 8-okai. Kad ateidavo pas mus į pamokas ir dar jungėsi į tenai ir ten atlieka užduotis. Ir būdavo netgi tokių dienų, kai tėveliai paskambindavo, sakydavo šiandien labai ten svarbios, sakykim, ten ar kokie atsiskaitomieji darbai Ukrainos mokyklai ir jie neatvyks pas jus. Taip buvo.

Ir tada kilo sunkumų dėl to lankomumo?

Taip, taip. Reikėdavo tada, nu kaip pasakyti, derinti ir vaikas praleidžia ir, tarkim, yra viena savaitinė pamoka, nu tarkim fizika ar ne 7-oje klasėje, ir vaikas praleidžia tą pamoką. Tai hmm dėl kalbinių įgūdžių yra spragos, turi vaikas suprasti viską, ką mokytojas aiškina, o jeigu dar praleidžia pamoką, tai...

O sakykit, kaip jie buvo vertinami ir keliami į kitą klasę?

Jie buvo vertinami pradžioje visi vertinami tik įskaityta, pažymiais nevertinami pasiekimai ir jie buvo pagal tai, kad įskaityta, vaikas ten, sakykim, atsiskaitė minimaliai, kiek ten kiek iš jo buvo pareikalauta ir buvo keliami.

To užtekdavo?

Užtekdavo, taip, užtekdavo, nes jie vert-dabar, jau šiais mokslo metais, tai jau jie yra vertinami ir pažymiais, o praeitais metais, kad juos motyvuoti šiek tiek, tai leidome mokytojams vėliau, kai praėjus tam adaptaciniam laikotarpiui, ir vieną kitą pažymį parašyti, kad, sakykim, jis gautų gerus pažymius (pradedą šypsotis) ir jį tai motyvuotų mokytis.

O sakykit, kiek maždaug buvo aaa užtruko tas adaptacinis laikotarpis? Kokia trukmė jo buvo?

Vėlgi skirtingai, bet maždaug, sakykim, gal kokie 2-3 mėnesiai. Kai jau vaikai pasijuto jau visą tvarką sužinojo mokyklos, kas čia kur, kaip, per taip jau laisviau jautėsi, o ypač tie vaikai, kur klasėse labai buvo palaikymas ir jie buvo patys nebuvo patyrę tokio, nebuvo, sakykim, gilioj kažkokioj psichologinėj, emocinėj, netinkamoj būsenoj, tai jie greičiau adaptavosi. Jie po kokio mėnesio ir ir ir dalyvavo pilnavertiškai ir pamokose ir, žodžiu, bandė suprasti ir kalbą, ir kažkaip drąsiai jautėsi ir ir ir paklausdavai kaip jautiesi, ar sunku, sakydavo gerai, man padeda bendraklasiai. Žodžiu, skirtingai, nuo mėnesio iki trijų maždaug.

Ir Jūs minėjot, kad pernai jie galėjo mokytis nuotoliu Ukrainos mokyklose.

Taip.

Kai vyksta šiemet?

Šiais metais irgi pavienių atvejų yra, pavienių, nu gal iš mūsų mokyklos, sakykim, praeitais metais turėjom 36 ukrainiečius, o šiais metais jau turim jų 12. Ir dabar po Naujų metų dar keliais sumažėjo, išvyko į Ukrainą, nes tėveliai, žodžiu, priėmė tokį sprendimą, kad išvykti. Tai dabar, šiuo metu, tik tai vienas vaikas, kuris jungiasi. Tai bet koku atveju mes tos galimybės neatimam. Jie turi tą galimybę, gali jungtis, jei tik jų mokykla Ukrainoje, ten tarkim, susisiečia su jais ir pasako jiems tvarkaraštį, kada ten bus prisijungimas, tai tikrai mes netrukdom. Ir jiems gi buvo sudarytos sąlygos, visiems ukrainiečiam pas mus, eee kadangi tie kalbiniai įgūdžiai yra minimalūs arba jų visai nėra, tai buvo mokomi jie papildomai lietuvių kalbos, t.y. po pamokų, 2 kartus per savaitę, jie galėdavo ateit visi kartu ir mokytis lietuvių kalbos. Lietuvių kalbos mokytojai vedė tuos užsiėmimus. Ir aišku, rūpinomės ir tėveliais. Ir tėveliams vyko pamokėlės.

Ir tėvai įsitraukė?

Taip, įsitraukė (šypsosi) ir mokėsi.

Ir sakykite...Kaip Jūs įtraukiate karo pabėgėlius į ugdymo(si) procesą?

Uhhmm. Hmmm, nu jie tikrai nėra atskiriami. Jie įtraukiami visur: ir į renginius, ir sakykim projektines veiklas, tai tas akivaizdžiai mokykloje matyti, nes turėjome, sakykim, ir „Daina Lietuvai“ ar ne. Tai visi kartu dainuoja ir dainuoja lietuvių kalba, tai tikrai labai labai žavu. Pamokos vyksta kontekstualios, eina į muziejus, tai visur jie dalyvauja, klasių išvykose dalyvauja. Tai klasių bendruomenės buvo tokios aktyvios ir labai geranoriškos, kad tiesiog jau aaa juos savaitgaliais užimdavo, veždavo, rodydavo Vilnių, rodydavo jau po to ir po Lietuvą veždavo savaitgaliais ir aprūpindavo juos ne tik mokymosi priemonėmis, ką mokykla suteikia, bet jie domėdavosi ar šeimoje, butyje, ko nors netrūksta ir viską supirko, ko jiems trūksta (šypsosi). Tai va, tikrai...

Ir taip pat norėjau pasiklausti Jūsų. Taip, kaip vadovės, čia kaip mokytojos...Ar galėčiau dar kaip mokytojos paklausti?

Hmmm (linkteli galva).

Kaip pasikeitė Jūsų pamokos organizavimas, kai kartu dalyvaudavo ir ukrainiečiai pamokoje?

Nu pas mane pasikeitė, tai truputėlį ane, nuo to, kol neturėjome ar ne, šių karo pabėgėlių, tai aš verčiu iš karto vaikam. Tai pasikeitė tuo, kad aš turiu išversti tai, ką aš sakau. Sakykim, aš lietuvių kalba vaikam paaiškinu, parodau ir tada atskirai prieinu prie tų vaikučių, tada jiems pasakau rusų kalba, pasitikslinu ar suprato ir dar kartą paaiškinu, o šiaip daugiau niekuo nepasikeitė.

Tai galima sakyti, kad priemonės, metodai išliko tokie patys?

Jo jo jo jo, sakykim, daugiau nu gal individualaus darbo truputėlį su tuo vaiku, bet jie labai greitai pagavo viską ir nereikėjo kažko keisti ypatingai. Tik apart to, kad versti.

Ir taip pat, kadangi Jūsų dalykas (fizinis ugdymas) yra šiek tiek kitoks, tai tikriausiai Jūs dirbate viena su vaikais, nėra Jums padedančio žmogaus.

Ne, ne.

Bet norėjau tada paklausti, ar vaikai turėjo padedantį kitą asmenį-

Kitose pamokose?

Taip, kitose pamokose.

Taip, mes stengiamės užtikrinti, kad kiekvienas ukrainiečių vaikas turėtų dar ir padėjėją, pagal galimybes. Kai kuriuose klasėse panaudojom padėjėjas tos, kurios buvo prie specialiųjų poreikių turinčių vaikų, tai tuo pačiu ir padėdavo jiems, o kai kuriose klasėse tiesiog skyrėme specialiai tam vaikui.

Buvo tokia galimybė skirti?

Buvo tokia galimybė skirti, kai turėjome papildomą finansavimą. Būtent skirtą tiems vaikam, pabėgėliams skirtą padėjėjams, tai tada galėjom skirti ir stengėmės parinkti tokias padėjėjas, kurios galėtų kalbėti rusų kalba.

Ir sakykit, o dabar kaip yra su finansavimu?

Dabar finansavimo jau nebėra ir mes turime verstis iš savo resursų, todėl turim panaudoti savo padėjėjas, kurias turime ir jau kur galim panaudojam, kaip minėjau jau tas padėjėjas, kur turi vaikus su specialiaisiais ugdymosi poreikiais, o kur yra jau paskirta tik tam vaikui, tai apsiribojam

dabar, kadangi nu resursų mokykla neturi, o daugiau dėmesį skiria specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams, tai su jais papildomai dirba ukrainiečių psychologė, tai ji dar teikia pagalbą, papildomai, jeigu kažkas neaišku, pasiklaust dar papildomai, tai...

Tai kaip Jau užsiminėt tai čia yra viena iš pagalbų, kurios sulaukia karo pabėgėliai Jūsų mokykloje. Ar dar yra kokios nors kitokios pagalbos, kurią dar gauna mokykloje?

Mokykloje ukrainiečių pabėgėliai tai ką jie gavo? Jie gavo papildomas konsultacijas, jie gavo aprūpinimą priemonėmis eee, jie gavo padėjėjas individualiai ir turbūt viskas. Nu psichologinė pagalba specialistų, taip.

Ir per tą laikotarpį, gal pastebėjote kokie yra šių vaikų pasiekimai, jų motyvacija mokytis?

Dar tiesa pamiršau vieną dalyką, kad jie dar gavo, galbūt, ko nebuvo kitose mokyklose lietuvių kalba ar ne. Tai jie gavo ukrainiečių kalbos mokymą, tęstinumą užtikrinta.

Mokykloje vykdomas?

Mokykloje, taip. Jie pa-mūsų psychologė, kadangi ji turi tokią teisę eee mokytis kalbos, tai ji dar darydavo ukrainiečiam ir ukrainiečių kalbos pamokas.

Čia vyko kaip suprantu pernai.

Jo.

Šiomet jau-

Šiomet jinai daugiau dirba su kaip psichologinę pagalbą teikia, bet su 1-4 klasių vaikais tai ir tęsia toliau ukrainiečių kalbos mokymą.

Supratau, Ir jeigu dabar dar grįžtume prie ankstesnio to klausimo, gal pastebėjote kokie yra šių vaikų pasiekimai, jų motyvacija mokytis?

Vėlgi yra skirtinga. Yra vaikų, kurie nelabai nori mokytis, yra kaip ir mūsų lietuvių vaikų, o yra kurie labai motyvuoti. Tai tikrai turim tokių pavyzdžių, kur vaikai labai motyvuoti ir jau kalba, jie jau skaito lietuvių kalba ir jie nemato jokių trikdžių toliau mokytis, nes čia turbūt priklauso nuo šeimos, nes turbūt šeimoje yra apsispręsta, kad mes pasiliksime čia, ten tarkim arba ilgam laikui, kol baigsis karo veiksmai Ukrainoje arba jau su visam pasiliksime. Tai gal tas sprendimas šeimoje įtakoja tą tą vaiko motyvaciją, nes, jeigu įsivaizduoju, kad šeimoje kalbama, kad mes tuoj tuoj grįšim arba, nu sakykim, tas toks neapibrėžtumas laike, nu čia tik laikina, tai gal vaikas ir neturi tos motyvacijos ir dėl to jam yra sudėting, nu kaip sakyti, dėl to jisai, sakykim, ir mokytis nenori, galbūt ir lankyt nenori, o tie vaikai, kurie yra hm apsisprendimas kažkoks šeimoje, tai jie tikrai motyvuoti ir tikrai neturim bėdų su jais (paskutinius kelis žodžius sako tyliau).

Ir sakykite, per visą šį laikotarpį, iš ko sulaukėte palaikymo dėl teisės mokytis užtikrinimo karo pabėgėliams?

Na Vilniaus miesto savivaldybė nuolatos siūlė savo pagalbą ir atsakingi asmenys, kad jeigu reikia kreiptis ten dėl kažkokių, sakykim, ar ten priemonių papildomai per skaitmenio ugdymosi turinio, tai visąlaik atsiunčia nuorodas, kur galima gauti skaitmeninį ugdymosi turinį. Tada...aaa...buvo organizuojami mokymai mokytojam, dirbantiems su ukrainiečiais, tai vėlgi nuolatos komunikuojam ir jeigu reikia kažkokių sakykim mokymų, tai mokytojus galima siųsti, tai sakyčiau Vilniaus miesto savivaldybė ir ir nu ir Ministerija taip pat, aišku Švietimo ir mokslo ministerija irgi nuolatos skaitmeninis turinys yra siunčiamas, nuolatos teiraujamosi problemos kokios, iššūkiai ir buvo į mėnesį maždaug kartą maždaug tose mokyklose, kurios turi ukrainiečių vaikus, tai buvo nuolat-nuotolinis bendradarbiavimas, t.y. susijungimai ir kalbama apie tai, ko trūksta, kur reikia pagalbos.

Ir sakykit, tas skaitmeninis turinys kokia kalba būdavo pateikiamas?

Ukrainiečių.

Ukrainiečių, kad mokytojai galėtų naudoti?

Taip taip taip taip taip, ukrainiečių kalba.

Gal žinote kas būdavo toje medžiagoje?

Buvo ir užduotys, ir vadovėliai. Buvo ir kaip pratybos, ir kaip vadovėlinė medžiaga. Nu kaip sakykim teorinis pagrindas sakykim, taisyklės, sąvokos ir t.t. ir kadangi jie turėjo tą programėlę „Google Lens“, kuri yra verčia, tai mokytojui, kad galėtų išsiversti tą skaitmeninį turinį, o vaikam

tai jų gimtąja kalba. Bet buvo ukrainiečių, kurie nekalba ukrainietiška. Buvo ir tokių (šypsosi). Jie tikrai rusų kalba suprato, tai vėlgi čia buvo tokių iššūkių su tuo skaitmeniniu turiniu. Neatitiko šiek tiek.

Taip taip, kai mokytojai paduodavo, sakykim (šypsosi), tam tikrą užduotį ukrainiečių kalba, jie išsprintindavo, tai sakydavo, kad aš nekalbu ukrainietiška (juokiasi), o rusų kalba. Tai aišku greitai susiorientavo ir atreagavom į tai.

Ir sakykit, ten buvo įvairių klasių užduotys ar tam tikrų dalykų skirtos užduotys?

Ne, įvairių, įvairių. Tikrai įvairių, nes pagal amžiaus grupes, turi omeny pagal klases, tai tikrai įvairių ir įvairių dalykų.

Ir sakykit, ar Jum per tą laikotarpį teko bendradarbiauti su Vilniaus lietuvių namų mokykla arba kuria nors Ukrainos mokykla?

Vilniaus lietuvių namai tai mums talkino dėl vadovėlių aaa mokant lietuvių kalbos kitataučius. Tai mums mmm parekomendavo eee mokytojam kai kuriem davė, važiavo atsivežti. Tada mes jau juos įsigijome tuos vadovėlius pagal jų rekomendacijas, nes jie kadangi nu turi ilgametę patirtį, tai jie tai mokyme kitataučių, tai mums padėjo.

Tai čia reikėtų pasiklausti su lietuvių kalbos mokytoja, kuri dirbo su tais ukrainiečiais?

Jo jo jo, jie turėjo, nes sakau, vadovėlius rekomendavo, tai buvo patenkinti mokytojai, kad kad turėjom tuos vadovėlius ir turėjom galimybę įsigyti.

Ir taip pat, gal jau bendresnis klausimas, kaip Jūsų mokykloje siekiama užtikrinti kiekvieno vaiko teisę mokytis, tarp jų ir karo pabėgėlių?

Kaip siekiama užtikrinti vaikų teisę mokytis? Aaaa, nu ta prasme, kad mes visiškai tai nėra ee jokios atskirties, kad ta prasme nei mums svarbu lytis, nei, sakykim, kitatautiškumas, kad visi vaikai yra lygus ir visi turi teisę mokytis ir mūsų mokykloje kad ir ir ir, aišku, ta nuostatos formavimas, tas supratingumo, atjautos, pilietiškumo, kad turime padėti, nes nežinia dabar jie yra tokioj situacijoje, gal mes atsidursim kažkokioj tokioj situacijoje, tai turim turim vieni kitiem padėti. Tai per tą per nuostatų formavimą, per lygių galimybių sudarymą mokykloje.

Dar taip pat norėjau pasiklausti, ar tokį karo pabėgėlių ugdymą būtų galima vertinti kaip teisės mokytis užtikrinimą?

Taip, taip, taip, tikrai taip.

Ir kokia Jūsų nuomonė apie teikiamą ugdymo kokybę karo pabėgėliams Jūsų mokykloje?

Nu kaip, aišku, ta kokybė nėra tokia aukšta kaip norėtusi galbūt, nes susiduriam vat dar viena iš problemų, kad mokytoja-mokytojai ne visi gali komunikuoti rusų kalba. Tai irgi buvo iššūkis mokytojams, nes bandė jie komunikuoti anglų kalba, o jų anglų kalbos igūdžiai irgi prasti ukrainiečių, tai va. Tai ta prasme, kad norint tos aukštos kokybės, tai ir ir ir mokytojai turėtų eee turėt galimybę, sakykim, daugiau laiko skirti išsamiau ten sakykim ir užduotis visą laiką atitinkamai nu rengti, pagal jų lygį, nes jie irgi yra vaikai su, sakykim mums nepristatė tėvai, galbūt tarp jų yra specialiųjų ugdymosi poreikius turinčių vaikų, tai mes tik galime numanyti, kad taip yra, kad jiems pritaikyti ugdymo turinį, vat tokių tokių dalykų vat per tai sakykim, tos kokybės nebuvo labai aukšta kokybė.

Ir Jūs užsiminėte apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus. Ar iš tų atvykusių vaikų, kur tėvai pateiktų, kad pažymą, kad jam yra nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai?

Ne, tėvai pažymų nepateikė. Mes tikrai kalbėjomės su tėvais. Tai vieni kaip ir lyg užsiminė, bet jokių pažymų neturėjo ir ir ir mes turim mokytis lygiai kartu su visais, bet aišku mokytojai nu atsižvelgia, faktas atsižvelgia, bet bet tai nėra pritaikyta grynai tiem vaikam čia yra. Dėl to aš sakyčiau ta kokybė nėra...“ (A1);

Ir kas galėtų padėti geriau užtikrinti karo pabėgėlių teisę mokytis?

Kas geriau būtų? (galvoja) hmm, būtent jeigu mūsų mokykloje, tai galbūt, sakykim, kai aš vat dabar buvau Švedijoje, jie turi tokią politiką, kad tuos ir emigrantus eee integruoti į bendrojo lavinimo klases. Eee, tai turi pradžioje eee mokytis kalbos, tik kalbos ar ne. Kad vaikas drąsiau galbūt jaustųsi, vat, pavyzdžiui, 3-6 savaites ar ne. Mes tuos vaikus mokėm tik kaip papildomai kalbos. Tai vat, jeigu būtų tokia bendra politika, kad pradžioje mokom tik kalbos, tada po truputėlį integruojam. Gal tai galėtų hmm, sakykim, galėjo galėtų padėti geriau jiems jiems jaustis ir ir ir,

sakykim, ir ta motyvacija gal priklausytų, gal ir tas toks, sakykim, psichologinė savijauta būtų buvę geresnė, kad kartu visi. Nors mes stengėmės, kad į klasę, jeigu yra vienas ukrainietis, tai kai ateina dar vienas, įdėti kartu, kad jie galėtų bendrauti bent jau tarpusavyje ir jaustųsi saugiau, kad nu praktiškai taip gražiai išsidalino praeitais metais, kad kiekviena klasė praktiškai buvo po du vaikus (šypsosi).

Ir sakykit, gal pastebėjote kaip jie sąveikavo su vietos vaikais ar tarpusavyje?

Nu šiaip bendrai paėmus, kokie sakykim 90 procentų vaikų, tai labai gerai ir ir tikrai matydavau ir pertraukų metu ir kalbasi, ir dalyvauja, ir įsitraukia, ir tokie aktyvūs sakykim. Nu kokie, sakykim, 10 procentų, tai visaip buvo. Tik bendrauja tarpusavyje, pavyzdžiui, jei ukrainiečiai yra du klasėje, čia buvo su vyresnėm, nu kadangi ten turėjo mergaitė psichologinių problemų ir dar turėjo šiaip ligų, tai gal dėl to dar ji buvo tokia uždara. Ir aišku patirtis, sakykim, labai nekokia bėgant iš karo, tai gal dėl to. Tai bendravo tikrai dviese tos mergaitės. Tai čia, sakykim, nedaug tokių...

Ir Jūs kaip ir užsiminėt šiek tiek, gal galėtumėte papildyti, kokios formalios ir neformalios veiklos vaikams yra organizuojamos Jūsų mokykloje ar už jos ribų? Ir įtraukiant į tai karo pabėgėlius.

Dar tiesa, taip. Visiem karo pabėgėliam buvo sudarytos vienodos eee galimybės lankyti neformalias veiklas ir jiems buvo netgi primygtinai siūloma, kad galbūt gali-norėtųmėt, pas mus yra tokios tokios veiklos, gal norėtųmėt įsitraukti. Tai buvo, kurie įsitraukė ir lankė...sportinius būrelius lankė, tai tikrai labai džiugu, tas buvo sudaryta galimybės ir ir taip į neformalius būrelius, o, sakykim, šiaip į visas veiklas, tai jie buvo tikrai kviečiami, įtraukiami ir netgi jiems priskiriama kažkokia atsakomybė ten, sakykim, kažkokiam renginyje ar kažkokioje veikloje, kad jie turės kažką turės padaryti. Aš manau, kad palyginus sėkmingai mes juos įtraukėm, kurie, nu kaip pasakyt, neturėjo jokių kitų daugių sakykime psichologinių, kaip ir minėjau tą mergaitę turėjom sunkesnių atvejų, o šiaip visi kiti įsitraukia.

Ir Jūs šiek tiek užsiminėte, kad kai kurie vaikai jau šneka lietuviškai-

Taip. Ir skaito, ir šneka lietuviškai.

-o kaip sekėsi jiems, kietiem, vartoti ir suprasti informaciją lietuviškai?

Kitiems vaikai, kurie prasčiau ar ten kalba, ar ar at ten neskaity? Tai jie, kaip ir minėjau, mokytojai stengiasi paruošti rusų kalba užduotis, arba skaitmeninis ugdymo turinys ukrainiečių kalba ir jiems visiem mokykla buvo darusi planšetis. Ir su planšetų pagalba, jie naudodavosi programėle „Google Lens“ ir jie ten išsiversdavo viską. Tikrai nebūdavo, aš stebėjau,ėjau į pamokas, stebėjau, kaip tai daro, tai labai paprastai. Jeigu mokytojas, kuris nekomunikuoja rusų kalba parengia užduotį lietuvių kalba, tai jisai planšetės pagalba, tos programėlės pagalba viską išsiverčia, atlieka ir va šalia sėdėjau ukrainiečio, atlieka, pilnai atliepia tą, žodžiu, užduotį, įvykodo viską.

Ir sakykite, su kokiais sunkumais vis dar susiduriate ugdydama karo pabėgėlius?

Dar vis? (galvoja) Nu gal sakykim, galbūt labiau norėtųsi, sakykim, jiems sudaryti galimybes, pavyzdžiui, konsultacijas individualias, kad jie galėtų papildomai padirbėti, galėčiau organizuoti. Tai gal padėtų jiems tai. Hmmm, kad jeigu turėčiau padėjėjų, individualiai kiekvienam. Va čia vėlgi tas finansavimas, ką aš jau minėjau. Pradžioj buvo, o paskui ne, tai tokie kaip kaip kaip būtų jų tokie vedliai ar ne visur. Dabar tai jie jau pripratę, tik tai naujesniems vaikams, kurie va nelabai senai atvyko. Tai čia tikrai būtina būtų, bet to neturim, kaip mokykla neturim etatų. Tai va čia yra bėda.

Ir sakėte, kad neseniai atvyko. Tai, Ar vis dar pasitaiko atvykstančių karo pabėgėlių?

Taip, taip, taip. Tai čia visai neseniai, sakykim, prieš mėnesį...

Atvyko į mokyklą?

Jo, atvyko į mokyklą, jo ir atvyko irgi taip gal susiję su įvykiais Ukrainoje, kai buvo aaa didesni ten bambordavimai, sakykim, Bušos, tai būtent iš to regiono atvyko, gal nu gal su tuo susiję kodėl dabar, nes tikrai buvo toks laikotarpis, kai vyko vyko vyko ar ne ir po to kažkaip kaip susistabdė, tai jau turėjom ten tuos vaikus 36 arba ten vasaros laikotarpį išvyko ir nusistobėjo 12 ir nepasipildė. O va dabar prieš mėnesį.

Ir gal pastebėjote kaip, pavyzdžiui, praėjo metai laiko. Kaip vaikai dabar reaguoja, priėmė, kad atvyko karo pabėgėlis? Ar kas nors pasikeitė?

Ne, sakyčiau ne. Jie kaip kaip, kadangi tai yra labai daug kalbėta su jais, kadangi ir masinės informacijos priemonės apie tai kalba. Kad kad turim padėt, kad turim suprast, tos akcijos visur organizuojamos jų palaikymo ir ir ne, nepasikeitė. Tikrai vaikai normaliai, šiltai priima ir pagalbą siūlo. Viskas gerai. Nepastebėjau, kad kažkas pasikeistų.